

BIBLIOTHECA CLEMENTINA

У ПОШУКАХ ЄДНОСТІ ХРИСТИЯН

Вальтер Каспер, Йоан Зізіулас,
Джефрі Вейнрайт, Курт Кох, Елевтеріо Фортіно,
Брайан Фарел, Айвен Діас, Кормак Мерфі-О'Коннор,
Кьяра Любіч, Енцо Бьянкі

Українське Християнське
Академічне Товариство

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ЄВРОПЕЙСЬКИХ ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Книга містить виступи провідних богословів на міжнародному форумі: «“Декрет про екуменізм” Другого Ватиканського Собору: сорок років після Собору – еволюція та непромінальне значення, сучасний стан і майбутні перспективи». Видатні сучасні християнські богослови висловили свої думки стосовно шляхів до християнської єдності, перешкод на цих шляхах, плідного діалогу й порозуміння між Церквами. Читач знайде тут статті таких впливових мислителів, як Вальтер Каспер, Йоан Зізіулас, Енцо Бьянкі, Кьяра Любіч та ін., а також текст декрету «Unitatis redintegratio» («Відновлення єдності»).

This book was published
through generosity of CNEWA benefactors

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК:
Константин Сігов та Юрій Вестель

Підготовка текстів: Вадим Залевський.
Наукове редагування: Юлія Щербініна
Переклад з англійської: Іван Верстюк,
Ірина Варжанська, Лариса Карачевцева,
Світлана Желдак, Юлія Щербініна
Літературне редагування: Леся Лисенко
Художнє оформлення: Ірина Пастернак
Комп'ютерне макетування: Віктор Шлягін

У пошуках єдності християн. – Пер. з англ.
К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 224с.

УДК 27-1+27-312
ISBN 978-966-378-070-2

© ДУХ І ЛІТЕРА, 2008.
© Nouvelle Cite, 2006.

ЗМІСТ

ВСТУП -4-

ВСТУПНІ ВИСТУПИ

Кардинал Вальтер Каспер

президент Папської ради зі сприяння єдності християн.
„Декрет про єкуменізм”, прочитаний заново через сорок років

-13-

Митрополит Пергамський Йоан Зізіулас

“Unitatis redintegratio”: православні роздуми

-31-

Проф. преп. Джефрі Вейнрайт

Світова методи-стська рада

“Unitatis redintegratio” з протестант-ського погляду

-49-

РЕТРОСПЕКТИВА ЕКУМЕНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Єпископ Базеля Курт Кох (Швейцарія)

Єкуменічні досягнення та нові виклики. Що зроблено за сорок років після “Unitatis redintegratio”?

-71-

Монсеньйор Елевтеріо Ф. Форгіно

заступник секретаря Папської ради зі сприяння єдності християн.

Діяльність Папської ради зі сприяння єдності християн з моменту проголошення “Unitatis redintegratio” і до сьогоднішнього часу

-97-

Брайан Фарел

секретар Папської ради зі сприяння єдності християн.
*Екуменізм сьогодні: ситуація в Католицькій Церкві –
Результати опитування, здійсненого Папською радою зі
сприяння єдності християн*

-133-

МАЙБУТНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Кардинал Айвен Діас

єпископ Бомбея.

Місіонерське та екуменічне завдання Церкви

-145-

кардинал Кормак Мерфі-О'Коннор.

архієпископ Вестмінстерський

Конкретні кроки екуменізму життя

-157-

Кьяра Любіч

президент руху "Focolari".

Духовність єдності в різноманітті

-167-

Енцо Бьянкі,

настоятель монастиря Бозе.

Духовний досвід спілкування. Єдність у розмаїтті

-179-

ВИСНОВКИ

Кардинал Вальтер Каспер.

Заключне слово

-187-

Unitatis redintegratio - декрет про екуменізм

-191-

Папа Йоан-Павло II

Проповідь під час вечірні у Базиліці Святого Петра

-215-

ВСТУП

Декрет про екуменізм Другого Ватиканського Собору був оприлюднений 21 листопада 1964 року в базиліці св. Петра. За нього було віддано 2137 голосів «за», і лише 11 «проти». Урочистим проголошенням цього документу Католицька Церква засвідчила свою непорушну відданість пошуку повної та явної єдності всіх охрещених. Таким чином, з ласки Святого Духа вона відповіла на дедалі більше прагнення, яке щораз ширше розгортається між роз'єднаними християнами до внутрішньої переорієнтації та бажання відновити єдність (пор. вступ декрету «Unitatis redintegratio»).

На сорокову річницю проголошення «Unitatis redintegratio» Папська рада зі сприяння єдності християн¹ з 11 по 13 листопада 2004 року у Рокка ді Папа (Росса ді Папа) в околиці Риму, провела зустріч на тему: «„Декрет про екуменізм” Другого Ватиканського Собору: сорок років після Собору – еволюція та непроминальне значення, сучасний стан і майбутні перспективи».

УЧАСНИКИ ЗУСТРІЧІ

Зустріч відбулася в духовному конгрес-центрі “Mondo Migliore”. У ній брали участь і представники інших Церков і церковних спільнот, які протягом цих сорока років співпрацювали з Католицькою

¹ Заснована 5 червня 1960 року блаженним Іваном XXIII у рамках приготування до Другого Ватиканського Собору і затверджена папою Павлом VI на завершення Собору, Папська рада — установа Святого Престолу, яка відповідає за сприяння досягненню єдності християн.

Церквою. Представництво таких дружніх делегатів на зустрічі було значним².

Зустріч було проведено в рамках періодичних зборів, які організує Папська рада зі сприяння єдності християн задля оновлення інформації та обміну нею з екуменічними групами Конференцій єпископів, Міжнародних федерацій конференцій єпископів та Синодів Східних Католицьких Церков.³

Відгукнулося чимало Конференцій єпископів і Східних Католицьких Церков, значно перевищивши наші очікування, було представлено багато єпископатів:

² У зустрічі брали участь а) *від Православних Церков*: Константинопольський Вселенський Патріархат, Грецький Православний Патріархат Александрії та всієї Африки, Московський Патріархат, Православна Церква Беларусі Московського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату, Сербський Патріархат, Румунський Патріархат, Грецька Православна Церква, Кіпрська Православна Архієпархія, Польська Православна Церква; б) *від Східних Православних Церков (Стародавніх Церков Сходу)*: Коптська Православна Церква, Сирійський Православний Католікосат Антіохії, Вірменська Апостольська Церква (католікосат Ечміадзину), Кілікійський Вірменський католікосат (Антіліас, Ліван), Ефіопська Православна Церква, Ассирійська Церква Сходу; в) *від Церков і церковних спільнот Заходу*: Англіканська Церква, Всесвітня лютеранська федерація, Всесвітня методистська рада, Християнська Церква – Учні Христа, П'ятидесятницька Церква, Всесвітня менонітська рада; г) *від міжнародних християнських організацій*: Всесвітня рада Церков у Женеві, Асоціація європейських Церков [СЕС], Всесвітні християнські Спільноти (Communion).

³ Останні з цих зборів було скликано у 1993 році з нагоди виходу в світ «Директорія застосування принципів і норм екуменізму», схваленого Святим Отцем, щоб здійснювати й розвивати екуменічну діяльність у рамках норм Католицької Церкви.

Європа⁴ 36 учасників [73% єпископальних і синодальних установ]⁵

Африка⁶ 38 учасників [62% єпископальних установ]

Азія 39 учасників [87% єпископальних установ]⁷

Америка 24 учасника [100% єпископальних установ Північної Америки; 66% - Центральної Америки; 90% Південної Америки]

Океанія 2 учасники [з загальної кількості 3 єпископальні установи]

⁴ Ця інформація ґрунтується на географічному поділі церковних територій. Європейський континент включає Центральну та Східну Європу; Азія включає Близький Схід.

⁵ Особливо цікавою є широка участь Конференцій єпископів європейських країн, в яких релігійна свобода придушувалася впродовж багатьох років чи які мали трагічний досвід війни: Беларусі, Боснії та Герцеговини, Болгарії, Хорватії, Російської Федерації, Польщі, Чеської Республіки, Румунії (латинські та східні католики), Сербії та Чорногорії, Словенії, України (греко-католики), Угорщини.

⁶ Щодо Африки на особливу увагу заслуговує широка участь федерацій конференцій єпископів: *Асоціації конференцій єпископів Центрального регіону Африки* [ACERAC], *Міжрегіональних зборів єпископів Південної Африки* [IMBISA]; *Регіональної конференції єпископів Західної франкомовної Африки* [CERAO], *Асоціації конференцій єпископів Західної англomовної Африки* [AECWA], *Асоціації конференцій єпископів Східної Африки* [AMESEA]. Через складні місцеві обставини деякі конференції єпископів Африки не могли бути присутніми.

⁷ Серед учасників були й Кілікійський Вірменський Патріарх, і Мелькітський Католицький Патріарх Антіохії та всього Сходу, й інші делегації високого рівня: Асамблея католицьких патріархів і єпископів у Лівані, Асамблея католицької ієрархії в Сирії, Синод єпископів Сиро-Малабарської Католицької Церкви, Конференція католицьких єпископів Індії (східного обряду). Від Азії участь була майже загальною: відсутніми були лише 4 конференції єпископів.

Інші представники також позитивно відгукнулися на наше запрошення відзначити річницю проголошення декрету: *члени Пленуму* Папської ради та її *радники* (кардинали, архієпископи, єпископи та богослови з різних частин світу); католицькі *президенти* спільних міжнародних комісій з двостороннього богословського діалогу з основними християнськими спільнотами⁸, *особливі гості*, які були надзвичайно близькими до Папської ради протягом останніх сорока років і прислужилися їй у різні способи;⁹ а також представники університетів і папських факультетів.

На церемонії урочистого відкриття був присутній делегат Державного Секретаріату. У зустрічі брали участь і представники різних установ Святого Престолу. Під час зустрічі весь персонал Папської ради зі сприяння єдності християн перебував у “Mondo Migliore”.

⁸ Ідеться про започатковані під час Другого Ватиканського Собору чи відразу після нього двосторонні діалоги з Православними Церквами, Східними Православними Церквами (Стародавніми Церквами Сходу), Англiканською Церквою, головними християнськими реформаторськими спільнотами (Communions), (Всесвітня лютеранська федерація, Всесвітня методистська рада, Всесвітня асамблея реформованих церков, Учні Христа, п'ятидесятники тощо).

⁹ Серед них кардинал Едвард Айріс Кесіді, який очолював Папську раду зі сприяння єдності християн з 1990 до 2000 року, колишній Секретар Ради єпископ П'єр Дюпрі. Кардинал Вальтер Каспер надіслав особливе запрошення й кардиналові Йоану Вілебрандсу, другому Президенту Ради, який відмовився від участі через свій похилий вік. Серед особливих гостей були православні представники, які працюють над спільними проектами за підтримкою *Католицького комітету культурного співробітництва* в рамках Східної секції Папської ради зі сприяння єдності христіан, а також представники «Fidel Gutz Foundation» і «Iniziativa Unita dei Cristiani – Einheit der Christen Foundation», що зробили фінансовий внесок у проведення зустрічі.

ПРОГРАМА ЗУСТРІЧІ

Увага зібрання була зосереджена на темі: «“Декрет про екуменізм” Другого Ватиканського Собору: сорок років після Собору – еволюція та непроминальне значення, сучасний стан і майбутні перспективи».

11 листопада 2004 р.

Актуальність і вирішальне значення “Unitatis redintegratio” були темою вступної доповіді Президента Ради.

Доповідь кардинала Каспера отримала розвиток в екуменічному та діалогічному ключі у виступах двох наступних доповідачів: перший представляв православний погляд (Митрополит Пергамський Йоан, Константинопольський Вселенський Патріархат) інший – точку зору реформаторських Церков, (Джефрі Вейнрайт, Всесвітня методистська рада).

Після обіду регіональні та мовні робочі групи (італійська, англійська, французька, іспанська) обговорювали втілення декрету в життя та проблеми, потреби й досягнення екуменічної діяльності на різних рівнях. Учасникам також представили проєкт «Vademecum cumenicum», який згодом буде роздано в Єпископській конференції заради сприяння духовному екуменізму.

12 листопада 2004 р.

Ретроспектива екуменічної діяльності та її сучасний стан

З цієї теми виступав єпископ Курт Кох із Базеля (Швейцарія), який говорив про екуменічний розвиток і нові завдання. Секретар Папської ради, єпископ Брайан Фарел, підсумував результати дослідження, проведеного Радою в рамках приготування зустрічі для забезпечення останніх даних щодо

поточної ситуації. Заступник секретаря (Under Secretary) Папської ради, монсеньйор Елевтеріо Фортіно, розповів про діяльність Ради впродовж со- рока років після проголошення декрету.

Після обіду регіональні та мовні групи представили свої рекомендації та пропозиції.

13 листопада 2004 р.

Майбутні перспективи

Цю тему розкрили в своїх доповідях архієпископ Бомбею кардинал Айвен Діас [про екуменічну та місіонерську діяльність], архієпископ Вестмінстеру кардинал Кормак Мерфі-О'Конор [про конкретні кроки в екуменізмі життя], п. К'яра Любіх,¹⁰ Президент руху "Focolari", та брат Енцо Б'янкі, настоятель монастиря в Бозе [про духовність у різноманітності].

ПІДТРИМКА ПАПИ ІВАНА ПАВЛА ІІ ПІД ЧАС ЗУСТРІЧІ

Післяобідній час останнього дня зустрічі було присвячено молитві, *душі всього екуменічного руху* (пор. "Unitatis redintegratio", 8). Учасники взяли участь у вечірній, відправленій Папою Іваном Павлом ІІ у Ватиканській Патріаршій базиліці. Окрім представників Церков і церковних спільнот Риму, на відправі були присутні священники та вірні дієцезії, а також рухи та асоціації, що працюють заради єдності християн.

Урочиста відправа вечірній в базиліці св. Петра підтримала й уповажнила Папську раду в її відданості тому, що є фундаментальним для пошуку явної єдності всіх християн: *вдячності* Господові за

¹⁰ К'яра Любіч через погане самопочуття не змогла взяти участь у зустрічі. Її доповідь зачитала Габрієла Фалакара, співробітниця «Centro Uno – per l'Unita dei Cristiani» руху «Focolari».

багаті дари, отримані під час подорожі до повного здійснення Його молитви до Отця: *ut unum sint*; *розуміння* того, що “на молитві Христа, а не на наших власних силах ми будемо надію, що навіть в історії зможемо досягти повної і явної єдності з усіма християнами”; *переконання*, що “заклик *ut unum sint* – це є водночас імператив, що зобов’язує, сила, що підтримує та цілющий докір за нашу забарливість і закритість серця”.¹¹

ЗАХОДИ, ПРОВЕДЕНІ У РАМКАХ ЗУСТРІЧІ

11 листопада для учасників зустрічі відбувся **показ документального фільму** під назвою “*Ut unum sint*: сорок років єкуменізму”. Фільм, що викликав великий інтерес, представив основні події єкуменічної подорожі. Його створення стало можливим завдяки Ватиканському телевізійному центру в співробітництві з Папською радою з питань соціальної комунікації, спільнотою в Бозе та багатьма іншими інститутами й особами.

13 листопада після вечірні, програма зустрічі передбачала музичну частину, зорганізовану мистецькою секцією асоціації “*Rondine Cittadella della Pace*” з Ареццо¹² під керівництвом Джорджіо Алб’яні. Концерт під назвою “Нитка голосів між Сходом і Заходом” включав різноманітні народні твори, адже “поряд із чудовими літургійними традиціями, народні пісні несподівано вплітають різні пасма і жив-

¹¹ ІВАН ПАВЛО II, Апостольське послання *Novo millennio ineunte*, 48.

¹² Асоціація працює у дієцезії Ареццо. У центрі її діяльності – заходи, що сприяють розвиткові культури миру. Асоціація заснувала міжнародний студентський дім, що приймає молодих людей із зон конфліктів із усього світу, надаючи їм можливість жити разом. Асоціацією було відкрито й «Школу миру», яка працює над розв’язанням міжконфесійних конфліктів і в напрямку діалогу та співпраці серед християн у сфері виховання.

лять різні релігійні традиції, отримуючи визнання у людей різних традицій, які часто співають їх разом”.¹³ Музика та пісні виконувались гуртами *Viul n i Slavey Quartet* (Болгарія). Останній музичний твір “*Unit sul filo di voce*” був написаний Дж. Албані саме на річницю “*Unitatis redintegratio*”. Слова цієї пісні були нав'язані 37-м віршем Книги Єзекиїла.

Під час зустрічі Дочками св. Павла були також **виставлені книжки**, присвячені темі єкуменізму. До показу було включено книжки італійською, англійською, французькою, іспанською та німецькою мовами. Сестри також підготували бібліографію з єкуменізму, роздану учасникам. Частина показу включала видання, над якими робота проходила у співпраці з Православними Церквами, а також католицькі богословські публікації, перекладені російською й українською мовами.

Архітектор з Ареццо, К'яра Браконі, розробила **пам'ятний знак** річниці. На круглому зображенні змальовано купіль – символ нашої спільної належності до Христа, осяяну світлом Воскресіння. Різними стежками, що беруть свій початок від купелі й повертаються до неї, люди прокладають свій шлях – чи то особистий, чи то колективний – до єдності.¹⁴

¹³ З програмки концерту.

¹⁴ Святування річниці «*Unitatis redintegratio*» стало можливим і за щедрої допомоги багатьох добродійних організацій, які допомогли Святому Престолу покрити витрати: Missio, Misereor, CNEWA, Fidel Goetz Foundation, 'Iniziativa Unita dei Cristiani – Einheit der Christen', Kirche in Not, Renovabis, Adveniat. Дочки св. Павла фінансували виставку книжок. Банк «Intesa» фінансував зйомку документального фільму.

«ДЕКРЕТ ПРО ЕКУМЕНІЗМ», ПРОЧИТАНИЙ ЗАНОВО ЧЕРЕЗ СОРОК РОКІВ

ВАЛЬТЕР КАСПЕР

ВСТУП

21 листопада 1964 року Другим Ватиканським Собором було урочисто проголошено декрет про екуменізм „Unitatis redintegratio” (*UR*). У вступі читаємо: „Христос Господь заснував одну й тільки одну Церкву... розділення відверто суперечить волі Христа, викликає осуд у світі та шкодить святій справі проповідування Євангелії”. „Відновлення єдності всіх християн – одне з найголовніших завдань Другого Ватиканського Собору”.

Від того дня минуло сорок років, і за цей час декрет справив незрівнянний вплив. Сорок років – це біблійний відрізок часу, а отже, маємо добрі підстави, щоб спитати: яку мету мав цей документ? Якими є його наслідки та сучасний стан екуменізму? Яким буде майбутній напрямок розвитку екуменізму? *Quo vadis*, екуменізме?

Документи Собору – це „Велика Хартія”, яка вказує Церкві дорогу в XXI століття („*Tertio millennio adveniente*”, 18). Папа неодноразово повторював, що курс екуменізму є незворотний („*Ut unum sint*” [*UUS*] 3 і *passim* [лат. “всюди”]); екуменізм – один з пастирських пріоритетів його понтифікату (*UUS*, 99). Отже, постає питання: в чому полягають католицькі принципи екуменізму, сформульовані декретом “Unitatis redintegratio”?

I. ДЖЕРЕЛА ДЕКРЕТУ ПРО ЕКУМЕНІЗМ

Декрет про екуменізм не впав готовим з небес. Він становить частину екуменічного руху, який виникнув поза Католицькою Церквою у ХХ сторіччі (*UR*, 1, 4), а його вирішальним досягненням було заснування Всесвітньої ради Церков у 1948 році. Тривалий час Католицька Церква ставилася до цього руху з недовірою. Однак його сприйняття Другим Ватиканським Собором бере свій початок у католицькому богослов'ї ХІХ століття. Слід згадати, зокрема, Йоана Адама Мьолера та Джона Генрі Ньюмана як його провісників і попередників.

Дорогу підготував і Святий Престол. Ще до Другого Ватиканського Собору папи заохочували молитви про єдність та тиждень молитви про єдність. Папа Лев ХІІІ і папа Бенедикт ХV підготували шлях відкритості до екуменізму; папа Пій ХІ висловив особливе схвалення «Малінським розмовам з англіканцями» (*Malines Conversations with the Anglicans, 1921–1936*).¹

Папа Пій ХІІ зробив крок уперед. У Настанові 1950 року він особливо вітає екуменічний рух, приписуючи його дії Святого Духу. До того ж цей папа прокладає шлях для Собору своїми революційними енцикліками. Тож було б помилковим ігнорувати цю принципову спадкоємність і вважати Собор докорінним розривом з традицією і пришестям нової церкви.

II. ЕКУМЕНІЗМ –
ВИЯВ ЕСХАТОЛОГІЧНОЇ ДИНАМІКИ ЦЕРКВИ

І все ж завдяки Собору починається щось нове: не нова Церква, а Церква оновлена. Ініціював цю

¹ Про передумови розвитку екуменічного руху в Католицькій Церкві: *H. PETRI. «Die römisch-katholische Kirche und die Ökumene»: Handbuch der Ökumenik.– Bd. 2.– Paderborn, 1986.– С. 95–135.*

віднову саме папа Іван ХХІІ. Його справедливо називають духовним отцем «Декрету про єкуменізм». Він відчував необхідність Собору, і визначив його цілі: оновлення Католицької Церкви та єдність християн.

Не в моїх намірах накреслити тут багату на події історію виникнення «Unitatis redintegratio», яка змінила вузький контрреформаційний погляд на Церкву після Тридентського Собору². Це був не «модернізм», а, радше, повернення до біблійної, патристичної та ранньосередньовічної традиції, яке відкривало шлях до оновленого розуміння церкви.

Собор був у змозі сприйняти єкуменічний рух тому, що зрозумів: Церква як ціле – це рух, тобто це народ Божий у русі («Lumen gentium» 2, 8, 9, 48-51; UR, 2 [Заключення і всюди]). Інакше кажучи, Собор надав нового значення есхатологічному виміру Церкви й описав Церкву не як статичну, а як динамічну сутність, як народ Божий, що вирушив у паломництво між «вже так» і «ще ні». Собор включив єкуменічний рух у цю есхатологічну динаміку. У такому розумінні єкуменізм – це шлях Церкви (UUS, 7). Він становить собою не доповнення чи додаток, а складає невід'ємну частину сутності Церкви та її пастирської діяльності (UUS, 20).

З есхатологічного погляду єкуменічний рух тісно пов'язаний з місійним рухом. Єкуменізм і місіонерська діяльність – немов два близнюки.³

² Пор.: W. BECKER / LThK Vat. II.– Q. 2, 1967.– N.11–39; L. JAEGER. Das Konzilsdekret über den Ökumenismus.– Падерборн, 1968.– С. 15–78; Storia del Concilio Vaticano II / Під ред. G. Alberigo.– Т. 3.– Болонья, 1998.– С. 277–365; Там само.– Т. 4.– Болонья, 1999.– С. 436–446.

³ J. LE GUILLOU. Mission et unité. Les exigences de la communion.– Париж, 1959; Y. CONGAR. Diversités et communion.– С. 239 і далі. – Париж, 1982. Папа Іван Павло II підкреслив зв'язок між ними в Енцикліці «Redemptoris missio» (1990, 36 і 50).

Місіонерська діяльність – це есхатологічний феномен, у якому Церква наближується до культурних скарбів різних народів, очищує та збагачує їх, у такий спосіб збагачуючи себе й отримуючи дар повноти своєї вселенськості («Ad gentes» 1 і далі, 9 і всюди). Так само в екуменізмі вона обмінюється дарами з відділеними Церквами (UUS, 28, 57), збагачує їх, отримуючи водночас їхні дари, додає їх до власної католицької повноти, цілковито реалізуючи свою вселенськість (UR, 4). Місіонерська діяльність і екуменізм – це дві форми есхатологічного шляху й есхатологічної динаміки Церкви.

Собор не був настільки наївним, щоб недооцінювати небезпеку, яку тягне за собою включення екуменічного руху в есхатологічну динаміку Церкви. Останню – як часто траплялось в історії Церкви – можна хибно розуміти як прогресивний рух, який вважає застарілим внесок давніших традицій, відкидаючи його в ім'я так званого прогресивного розуміння віри. Там, де таке трапляється, існує справжня загроза релятивізму та байдужості, «дешевого екуменізму», який зрештою сам стає зайвим. Отже, екуменізм при нагоді може стати жертвою критичних щодо Церкви рухів і знаряддям супроти неї.

Будь-яке подібне пом'якшення догми неспроможне усвідомити сутність есхатологічного характеру Церкви. *Eschaton* стосується не історично нереалізованої майбутньої реальності. Через Ісуса Христа та зішестя Святого Духа він увійшов до історії раз і назавжди й перебуває у Церкві. Сама Церква є есхатологічним явищем; єдність, сутнісна характеристика Церкви, – це не майбутнє чи, тим паче, есхатологічна мета; Церква вже є *una sancta ecclesia* (UR, 4; UUS, 11-14). Екуменічний шлях – не якась загадкова подорож. Протягом усієї історії Церква є тим, чим вона вже є, чим вона завжди була, чим

вона назавжди залишиться. Вона перебуває на шляху до конкретної реалізації своєї сутнісної природи в реальному житті своєї повноти.

Отже, католицькі принципи екуменізму, сформульовані Собором і пізніше папою Іваном Павлом II, чітко та недвозначно відкидають будь-які фальшиве миролюбство і релятивізм, які все баналізують. Екуменічний рух не відкидає те, що протягом всієї своєї історії високо цінила й плекала Церква. Він залишається вірним істині, яка була визнана в історії і залишається незмінною, і не додає до неї нічого абсолютно нового. Екуменічний рух та його відверто визнана мета – єдність учнів Ісуса Христа – лишається вписаною в борозну традиції.

Проте традицію слід розуміти у сенсі двох великих попередників Собору Й. А. Мьолера і Дж. Г. Ньюмана: не як щось закам'яніле, а як живу традицію. Вона чиниться Святим Духом, Який згідно з обітницею Господа веде Церкву до істини (*Йо 16:13*), знов і знов роз'яснюючи Євангелію, раз і назавжди передану нащадкам, та даруючи зростання у розумінні істини, яка була об'явлена раз і назавжди. Згідно з мучеником єпископом Іринеєм Ліонським, традиція – це дух Божий, який зберігає апостольський спадок, дарований раз і назавжди, завжди молодий і новий.⁴

У такому розумінні екуменічний рух – харизматичне явище, це «справа Святого Духа». Як засвідчує Собор, Церква має не тільки інституційну складову, а й харизматичну (*LG, 4, 7, 12, 49*; «*Apostolicam actuositatem*» 3; *AG, 4, 29*). Екуменізм відтак є новий почин, приведений у рух Святим Духом і Ним керований (*UR, 1, 4*). Святий Дух, душа церкви (*LG, 7*), дарує єдність, а також різноманітні дари та служіння (*LG, 7; UR, 2*). Тому Собор зміг сказати, що духовний

⁴ *Іринея Ліонського*. *Adversus haereses*.– III, 24, 1. *U: Sources chrétiennes*.– 211.– Париж, 1974.– С.472.

екуменізм – це серце екуменізму. Духовний екуменізм означає внутрішнє навернення, перемену серця, освячення власного життя, любов, самопожертву, покору, терпіння, проте й оновлення та перетворення Церкви, й не менш важливо: молитва є серцем екуменічного руху (*UR*, 5-8; *UUS*, 15 і далі, 21-27).

Екуменічний рух як рух духовний не скасовує традиції; радше він забезпечує нове, глибше розуміння того, що було даровано раз і назавжди. Він осягає стежку для нової П'ятидесятниці, яку папа Іван XXIII провістив у своїй вступній промові на честь відкриття Другого Ватиканського Собору. Він прокладає шлях для нової історичної форми Церкви: не нової Церкви, а посправжньому духовно оновленої та духовно збагаченої. Екуменізм, разом із місіонерською діяльністю є шляхом Церкви до XXI століття, до третього тисячоліття.

III. «*SUBSISTIT IN*» – ВИЯВ ІСТОРИЧНО КОНКРЕТНОЇ ЕКЛЕЗИОЛОГІЇ

Есхатологічна і пневматологічна динаміка вимагають концептуального прояснення. Це було здійснено Собором у Конституції про Церкву, твердження якого про те, що Церква Ісуса Христа «здійснюється» в Католицькій Церкві (*LG*, 8), викликало велику полеміку. Головний редактор Конституції про Церкву, Г. Філіпс був достатньо далекоглядний і передрікав, що багато чорнил буде витрачено у спробі пояснити значення виразу «*subsistit in*».⁵ Справді, й донині потік цих чорнил не висох, і, напевно, потрібно буде ще більше чорнила для принтерів, аби з'ясувати поставлені ним питання.

⁵ G. PHILIPS. *L'Église et son mystère aux deuxième Concile du Vatican*. – Т. 1. – Париж, 1967. – С. 119.

⁶ Див. загальний огляд у: *Synopsis historica* / Під ред. G. Alberigo-F. Magistretti. – Болонья, 1975. – С. 38, 439 і далі, 506 і далі.

Підчас роботи Собору *subsistit in* замінило попереднє *est*.⁶ У цьому *in nuce* міститься вся екуменічна проблема.⁷ *Est* означало, що Церква Ісуса Христа «є» Католицькою Церквою. Таке чітке ототожнення Церкви Ісуса Христа з Католицькою Церквою вже було представлено в енцикліках «*Mystici corporis*» (1943) та «*Humani generis*» (1950).⁸ Проте навіть згідно з енциклікою «*Mystici corporis*», є деякі люди, хоча ще й нехрещені, що належать до Католицької Церкви тому, що це є їхнім виразним бажанням (*DH 3921*). Тому вже в 1949 році Пій XII засудив виключну інтерпретацію аксіому *extra ecclesiam nulla salus*.⁹

За допомогою *subsistit in* Собор зробив рішучий крок уперед. Він хотів віддати належне тому факту, що за межами Католицької Церкви перебувають не лише окремі особи, а й «елементи Церкви»,¹⁰ справді Церкви та церковні спільноти, які правочинно, хоч і не перебувають у повному сопричасті, належать до однієї Церкви і мають спасенне значення для своїх членів (*LG, 8, 15; UR, 3; UUS, 10-14*). Отже, Собор усвідомлює, що за межами Католицької Церкви існують форми посвячення, які навіть можуть сягати мучеництва (*LG, 15; UR, 4; UUS, 12, 83*). Сьогодні відповідь на питання спасіння не-ка-

⁶ G. PHILIPS, op.cit.

⁸ Acta Apostolicae Sedis [AAS] 35 (1943) 199; 42 (1950) 571.

⁹ Лист Святого Престолу до архієпископа Бостонського (1949). У: Denzinger–Hünemann [DH].– Herder, 1999.– С. 3866–3873.

¹⁰ Цей вислів походить насамперед від Ж. Калвіна, але в той час, як у нього він стосується мізерних залишків справжньої Церкви, в екуменічній дискусії цей термін розуміють як позитивний, динамічний, орієнтований на майбутнє. У такому сенсі він був уперше вжитий І. Конгаром у розвитку анти-донатистської позиції Августина (пор. А. Ніколз, Ів Конгар.– Лондон, 1986.– С.101–106). У Торонтській декларації (1950) він увійшов також у вжиток Всесвітньої ради Церков.

толиків більше не має особистого характеру, як у «*Mystici corporis*», виходячи з суб'єктивного бажання окремих осіб, а набуває інституційного характеру на ґрунті об'єктивної еклезіології.

Відповідно до задуму Богословської комісії Собору, поняття *subsistit in* означає, що Церква Ісуса Христа має своє конкретне місце перебування в Католицькій Церкві: саме там вона знаходить його.¹¹ Йдеться не про цілковито платонічне буття чи перспективу на майбутнє. Вона існує у конкретній історичній формі, вона перебуває в Католицькій Церкві.

У такому значенні *subsistit in* включає сутнісне навантаження поняття *est*. Однак Католицька Церква вже не формулює уявлення про себе (бачення себе) у «величній самотності», а бере до уваги існування Церков і церковних спільнот, в яких дієво перебуває Церква Ісуса Христа (*UUS*, 11), хоча вони не перебувають у повному сопричастя з нею. Формуючи власну ідентичність, Католицька Церква водночас встановлює відносини діалогу з цими Церквами та церковними спільнотами.¹²

Таким чином, помилково робити з *subsistit in* підґрунтя еклезіального плюралізму чи релятивізму, який передбачає, що одна Церква Ісуса Христа здійснюється в багатьох Церквах, і тому Католицька Церква є лише однією з багатьох інших Церков. Теорії еклезіального плюралізму суперечать уявленню, що його Католицька Церква – як, між іншим, і Православна Церква – завжди мала про себе і яке Ватиканський Собор також волів зберегти. Католицька Церква продовжує твердити, як це робила завжди, що

¹¹ *Synopsis historica*, op.cit.– С. 439; *G. PHILIPS*, op.cit.– С. 119; *A. GRILLMEIER*, LThK, Vat. II.– Т.1.– 1966.– С. 175; *L. JAEGER*, op.cit.– С. 214–217.

¹² Папа Павло VI доводить принцип діалогічної природи Церкви у своїй першій енцикліці «*Ecclesiam suam*» (1964).

вона є правдива Церква Ісуса Христа, в якій перебуває вся повнота засобів спасіння (*UR, 3; UUS, 14*), втім тепер вона бачить себе в контексті діалогу з іншими Церквами та церковними спільнотами. Вона не пропонує обговорювати жодну нову доктрину, а відкриває нові обрії, відмовляється від тріумфалізму й формулює традиційне уявлення про себе у реалістичний, історично конкретний і, можна навіть сказати, смиренний спосіб. Собор був свідомий того, що Церква подорожує крізь історію до конкретно-історичного здійснення того, що «є» (*«est»*) її найглибшою суттю.

Цей реалістичний і смиренний погляд знаходимо в §8 «*Lumen gentium*», де словами *subsistit in* Собор визнає існування не тільки елементів Церкви за її видимими межами, а й гріховних членів і гріховних церковних структур у самій Церкві.¹³ Народ Божий у своїй отарі має і грішників, внаслідок чого духовна сутність Церкви не розповсюджує у світі належним чином своє світло на відділених братів. Отже, Церква несе на собі певну частку провини за розділення й сповільнює поширення Божого Царства (*UR, 3 і далі*). Окрім того, відділені спільноти мали нагоду краще розвинути окремі аспекти об'явленої істини, і тому Католицька Церква, за умов розділення, нездатна досягти повноти притаманної їй вселенськості (*UR, 4; UUS, 14*). Таким чином, Церква потребує очищення й оновлення та повинна невпинно прямувати шляхом покаяння (*LG, 8; UR, 3 і далі, 6 і далі; UUS, 34 і далі, 83 і далі*).

Самокритичний і покайний погляд складає основу єкуменічного руху (*UR, 5-12*). Він включає в себе навернення й оновлення, без яких єкуменізм не

¹³ Стосовно концепції «структура гріха» пор.: Апостольське послання папи Івана Павла II «*Reconciliatio et paenitentia*» (1984), 16 та енцикліку «*Ut unum sint*» [*UUS*], 34.

може існувати, та діалог, який є чимось більшим, ніж простий обмін думок, а радше – обмін дарами.

З есхатологічної та духовної точки зору, мету екуменізму не можна описати як просте повернення “інших” до пастви Католицької Церкви. Повної єдності можна досягти за допомогою діалогу, коли дух Божий спонукає всіх повернутися до єдиного глави церкви – Ісуса Христа. Наскільки ми є одне з Христом, настільки ми будемо одне з іншими, у такий спосіб здійснюючи внутрішню вселенськість Церкви в її конкретній повноті. У богословських термінах Собор визначив цю мету як єдність – *communio*.

IV. ЕКУМЕНІЗМ ПІД ЗНАКОМ ЕКЛЕЗИОЛОГІЇ *COMMUNIO*

Головна ідея Другого Ватиканського Собору і, зокрема, «Декрету про екуменізм» – це *communio*.¹⁴ Вона необхідна для правильного розуміння розмов про *elemente ecclesiae* (лат. «елементи церкви»). Цей вираз здається кількісним, майже матеріалістичним, неначе можна полічити ці елементи та перевірити, чи їхня кількість є повною. Така «еклезіологія елементів» була піддана критиці під час Собору і ще більше після його завершення.¹⁵ Проте «Unitatis redintegratio» не зупинився на ній. «Декрет про екуменізм» не вважає відділені Церкви та церковні спільноти одиницями, що зберегли обмежену кількість елементів, розбіжну у різних випадках, але що піддається підрахунку. Він радше визнає в кожній

¹⁴ Див. надзвичайний Синод єпископів 1985 року (II, С. 1). Папська рада зі сприяння єдності християн детально розглядала це питання на Пленумі 2001 року. Пор. вступ В. Каспера «Сучасна ситуація та майбутнє екуменічного руху» в: *Information Service*. – N. 109, 2002/I–II. – С. 11–20.

¹⁵ Пор. насамперед: H. MÜHLEN. *Una mystica persona*. – Мюнхен–Падерборн, 1968. – С. 496–502, 504–513.

нероз'єднане ціле, яке надає виразу цим елементам в межах повноти власного еклезіального розуміння.

Для цього Собор оперує терміном “*communio*” – сопричастя. Цим поняттям, що походить із Біблії та ранньої Церкви, Собор окреслює найглибшу таїну Церкви, яку створено, так би мовити, як ікону Трійці, на образ тринітарного сопричастя (LG, 4; UR, 2). *Communio* і *communio sanctorum* означало спочатку не спільність чи сопричастя християн між собою, а участь (participatio) у благах спасіння – у *sancta* (святая святих) чи *sacramenta* (таїнствах).

Найголовнішим серед благ є хрещення. Це є таїнство віри, за допомогою якого охрещені стають причетними до єдиного тіла Христового – до Церкви. Тому християни не-католики не перебувають поза Церквою, вони вже сутнісно належать до неї (LG, 11, 14; UR, 22). Виходячи зі спільного хрещення, екуменізм значно перевищує просто добру волю чи приязність, він не є формою церковної дипломатії; він має онтологічні засади й онтологічну глибину, він – дія Духа.

Безперечно, хрещення – це лише відправна точка і фундамент (UR, 22). Повнота участі в Церкві досягається в Євхаристії, яка є джерелом, центром і вершиною християнського й еклезіального життя (LG, 11, 26; “Presbyterorum ordinis” 5; AG, 39). Тому євхаристична еклезіологія лежить в основі Конституції про Святу Літургію й Конституції про Церкву (“Sacrosanctum concilium” 47; LG, 3, 7, 11, 23, 26).

“Unitatis redintegratio” стверджує, що Євхаристія означає й водночас здійснює єдність Церкви (UR, 2). Далі, говорячи про відправу Євхаристії Православною Церквою, документ зазначає: “Церква Божа розбудовується й зростає відправою Господньої Євхаристії в цих окремих Церквах, а сопричастя між ними проявляється в їхньому спільному служінні” (UR, 15). Де здійснюється Євхаристія, там є Церк-

ва. Це твердження, як невдовзі я покажу, має істотне значення для розуміння Східних Церков і відмінності між ними та протестантськими церковними спільнотами.

Це означає: кожна місцева Церква, яка відправляє Євхаристію, є Церквою в повному значенні, проте не є повною Церквою (*LG*, 26, 28). Оскільки є лише єдиний Христос і єдина Євхаристія, то кожна Церква, що відправляє Євхаристію, неминуче перебуває в сопричасті з усіма іншими. Єдина Церква існує в місцевих Церквах і через них, а місцеві Церкви, навпаки, існують у єдиній Церкві та через неї («*Communio*nis notio», 9).¹⁶

Якщо перенести цю концепцію єдності на проблематику екуменізму, то екуменічна єдність виявиться чимось більшим, ніж мережею церковних конфесій, які визнають одна одну завдяки створенню співдружності вівтаря та кафедри. Католицьке розуміння екуменізму виходить із вже наявної єдності та вже наявного часткового сопричастя (*communio*) з іншими Церквами та церковними спільнотами, й має на меті пройти шлях від цієї неповної співдружності до повної єдності (*UUS*, 14), яка охоплює єдність у вірі, таїнствах і церковному служінні (*LG*, 14; *UR*, 2 і далі).

Єдність у значенні повного сопричастя (*communio*) означає не одноманітність, а єдність у різноманітті та різноманіття в єдності. Усередині єдиної Церкви існує правне різноманіття менталітету, звичаїв, обрядів, канонічних приписів, богослов'я та духовності (*LG*, 13; *UR*, 4; 16 і далі). Можна також сказати, що сутність єдності як *communio* полягає у вселенськості, не в зна-

¹⁶ Конгрегація віровчення, *Communio*nis notio, Послання до єпископів Католицької Церкви стосовно деяких аспектів Церкви як сопричастя, (28 травня 1992 р.) в *AAS* 85 (1993) 840.

ченні певної конфесії, а в початковому якісному значенні, тобто реалізації всіх дарів, які можуть привнести місцеві Церкви та конфесії.

Внесок «Unitatis redintegratio» до розв'язання екуменічної проблеми полягає відповідно не в «еклезіології елементів», а в розрізненні між повним і недосконалим сопричастям (*UR*, 3).¹⁷ Зробивши таке розрізнення, ми виявимо, що мета екуменізму спрямована не до злиття, а до *communio*, що не означає ані обопільного поглинання, ані розчинення.¹⁸ Таке визначення екуменічної проблеми – найважливіший богословський внесок Собору до питання екуменізму.

V. СХІД І ЗАХІД – ДВІ ФОРМИ ЕКУМЕНІЧНОГО РУХУ

Включення екуменічного богослов'я до еклезіології сопричастя (*communio*) уможливило розрізнення між двома видами церковного розділення: розділення між Сходом і Заходом й розділення всередині Західної Церкви, що бере початок у XVI ст. Ці два види зумовлені не лише географічними чи хронологічними критеріями; вони мають різну природу. Тоді як у випадку розколу зі Східною Церквою її засаднича еклезіальна структура, що існувала від II ст., залишилась неушкодженою, у випадку Церков, народжених Реформацією, маємо справу з іншим типом Церкви.¹⁹

Східна схизма обіймає і стародавні Східні Церкви, які відділилися від верховної Церкви у IV і V ст.,

¹⁷ У документах Собору ця відмінність термінологічно ще не є цілком розвиненою. *UR* 3 вживає вирази *plena communio* і *quaedam communio, etsi non perfecta*.

¹⁸ ІВАН ПАВЛО II, енцикліка «*Slavorum apostoli*» (1985) 27.

¹⁹ J. RATZINGER. «Die ökumenische Situation – Orthodoxie, Katholizismus und Reformation». У: *Theologische Prinzipienlehre*, Мюнхен, 1982.– С. 203–208.

і розкол між Римом і Східними Патріархатами, яку часто в символічний спосіб пов'язують із 1054 роком.

Собор далекий від того, щоб зводити цей розподіл до культурних і політичних факторів. Від початку Схід і Захід отримали єдине Євангеліє різними шляхами й розвинули різні форми літургії, духовності та канонічного права. Проте в засадничій сакраментально-євхаристійній і єпископальній структурі вони перебувають у згоді. Розпочаті по Собору діалоги на державному та міжнародному рівнях засвідчують їхню глибоку спільність у вірі, таїнствах і єпископальній структурі.

Тому й Собор говорить про відносини між місцевими Церквами як про відносини між Церквами-сестрами (*UR, 14*). Це формулювання, нечітко визначене «Декретом про єкуменізм», поглиблюють і розвинуть папа Павло VI і Вселенський Патріарх Атенагор у *Tomos Agapis*.²⁰

Відновлення повного сопричастя вимагає ретельного розгляду різноманітних чинників розділення (*UR, 14*) та визнання правочинних відмінностей (*UR, 15-17*). Собор визначає, що відмінності частіше доповнюють одна одну, а не суперечать одна одній (*UR, 17*).²¹ Тому він проголошує, що «вся духовна та літургійна, дисциплінарна та богословська спадщина, у різних традиціях, належить до повноти апостольського та вселенського характеру Церкви» (*UR, 17*).²² Отже, щоб відновити єдність,

²⁰ *Tomos Agapis*. Vatican–Phanar: 1958–1970.– Рим–Стамбул, 1971.– С. 386–392 (№ 176). У спільній декларації 1995 року Папа Іван Павло II і Вселенський Патріарх Варфоломей знов повернуться до цього формулювання.

²¹ «Катехизм Католицької Церкви» (п. 248) зараховує питання *Filioque* до числа питань, які є радше взаємно доповнювальними, ніж протиставними відмінностями.

²² Див. також Декрет «*Orientalium ecclesiarum*» 1, та Енцикліку «*Orientalium ecclesiarum*» 1, та Енцикліку «*Orientalium ecclesiarum*» 1, та Енцикліку «*Orientalium ecclesiarum*» 1, та Енцикліку «*Orientalium ecclesiarum*» 1.

не слід накладати жодних тягарів, окрім необхідних (Ді 15:28, *UR*, 18).

Найсуттєвіша проблема у стосунках між Сходом і Заходом – Петрове служіння (*UUS*, 88). Папа Іван Павло II запросив до братського діалогу стосовно майбутнього здійснення Петрового служіння (*UUS*, 95). Тут немає змоги докладно розглянути згадану складну історичну проблематику чи поточні можливості нової інтерпретації та нового сприйняття догм Першого Ватиканського Собору. Достатньо буде згадати, що внаслідок симпозіуму, проведеного Папською радою зі сприяння єдності християн разом із Православними Церквами у травні 2003 року, спостерігаємо обоюсторонню відкритість.²³ Сподіваємось, що невдовзі буде продовжено міжнародний богословський діалог, який висуне на перший план розв'язання саме цього питання.

Західний розкол, започаткований у XVI ст. Реформацією, має інший характер. Як чітко визначає «Декрет про екуменізм», в ньому наявні відмінності і в історичному, і в доктринальному аспекті. Із реформатськими спільнотами нас також пов'язує чимало важливих елементів істинної Церкви. Ідеться, зокрема, про проповідання Слова Божого та хрещення. У багатьох документах, присвячених пост-соборному діалогу ці спільні моменти було розширено та поглиблено.²⁴

²³ Пор.: *Il ministero Petriano. Cattolici e ortodossi in dialogo*. Під ред. W. Kasper. – Рим, 2004.

²⁴ На особливу увагу заслуговують Лімські документи «Хрещення, Євхаристія та служіння» (1982), документи Англікансько-Католицької міжнародної комісії (ARCIC), документи, підписані з лютеранами («Господня Вечеря»; «Духовне служіння в Церкві» тощо) і, зокрема, «Спільна декларація щодо догматичного вчення про виправдання» (1999).

Однак, існують і «дуже вагомні відмінності», зумовлені не тільки історичними, соціологічними, психологічними чи культурними чинниками, а, насамперед, розбіжними тлумаченнями об'явленої істини (UR, 19). Собор усталює, що ці розходження стосуються частково вчення про Ісуса Христа й Відкуплення, та, зокрема, Святого Писання у зв'язку з Церквою та її справжнім вчительським служінням, з церковним устроєм, роллю Марії у справі спасіння (UR, 20 і далі; UUS, 66); частково також і моральних питань (UR, 23). Ці останні вийшли на передній план особливо впродовж недавніх років, створюючи проблеми всередині реформатських спільнот і в їхніх стосунках з Католицькою Церквою.

На противагу до Східної схизми, реформатським спільнотам властиві, безсумнівно, не тільки окремі доктринальні розходження, а й відмінна структура та тип Церкви. Не беручи до уваги розбіжності між Реформатськими Церквами – часто досить суттєві – їхнє розуміння Церкви ґрунтується не на Євхаристії, а передусім на Слові Божому як *creatura verbi* (лат. «сотворіння слова»)²⁵.

Відмінність стає ще виразнішою у питанні Євхаристії. Пореформатські церковні спільноти «не зберегли, – як зазначає Собор, – правдивої та повної сутності (*substantia*) таїнства Євхаристії» (UR, 22) через відсутність таїнства священства.

З погляду євхаристійної еклезіології брак євхаристійної сутності зумовлює відмінність між Церквами і церковними спільнотами. Декларація «*Dominus Jesus*» (DJ) додала концептуальної чіткості цій відмінності (DJ, 16), ставши об'єктом запеклої критики з боку частини протестантів. Звичайно, вкладений у неї сенс можна було б вислови-

²⁵ M. LUTHER. De captivitate Babylonica ecclesiae praeludium (1520): WA. – С. 560 і далі.

ти у зрозуміліший спосіб; однак зважаючи на стан речей, неможливо оминати реальні відмінності у баченні Церкви. Протестанти не бажають бути Церквою в той самий спосіб, у який Католицька Церква розуміє себе як Церкву. Вони являють собою інший тип Церкви, і тому не є Церквою у католицькому значенні цього слова.

Виходячи з цих розбіжностей, Собор застерігає від легковажного та нерозсудливого завзяття. «Екуменічна діяльність не може бути іншою, ніж цілком і щиро католицькою, тобто вірною істині, що ми її отримали від апостолів і Отців, у згоді з вірою, яку завжди сповідала Католицька Церква» (UR, 24). Однак Собор застерігає і від суперечок. Варто уваги те, що декрет неодноразово повторює слово «діалог» у висновках після різних параграфів, майже як приспів (UR, 19, 21, 22, 23). Це ще раз передає новий дух, з яким Собор береться за справу подолання розбіжностей.

VI. QUANTA ES NOBIS VIA? (ЯКИМ Є НАШ ШЛЯХ?)

Декрет був лише початком. Проте він справив величезний вплив і всередині Католицької Церкви, і в екуменічному плані, глибоко змінивши екуменічну ситуацію протягом останніх сорока років.²⁶

Безперечно, “Unitatis redintegratio” залишив відкритими деякі питання, наразився на певне нерозуміння й зазнав подальшого розвитку. Проте не слід через це недооцінювати рясні плоди, принесені декретом. Він поклав початок остаточному й безповоротному процесу, який не має реальної альтернативи. “Декрет про екуменізм” вказує нам шлях до

²⁶ Поп. Il Concilio Vaticano II. Recezione e attualita alla luce del Giubileo / Під ред. R. Fisichella. – Рим, 2000. – С. 335–415, що містить роботи таких авторів, як E. Fortino, J. Wicks, F. Ocariz, Y. Spiteris, V. Pfnür.

XXI століття. Іти цим шляхом стримано, але й відважно, з терпеливістю, але, передусім, із непохитною надією, – це Господній наказ.

Зрештою, екуменізм – справа Святого Духа. Тому я закінчу словами, якими завершується декрет: “Надія ж не засоромить, бо любов Бога влита в серця наші Святим Духом, що нам даний” (Рм 5:5) (*UR*, 24).

«UNITATIS REDINTEGRATIO»: ПРАВОСЛАВНІ РОЗДУМИ

Йоан Зізіулас, митрополит Пергамський

ВСТУП

Для мене велика честь і привілей бути запрошеним виступити на великій асамблеї з нагоди 40-ої річниці одного з найважливіших документів ХХ століття не лише в житті Римо-Католицької Церкви, але й християн в цілому. Мене попросили висловити декілька думок стосовно декрету Другого Ватиканського Собору, присвяченого екуменізму та його значенню, з точки зору Православної Церкви, до якої я належу. Мої коментарі будуть, безперечно, особистісними за характером, але вони, сподіваюсь, відобразять почуття, надії та очікування Православної Церкви в цілому. Попри те, що офіційної реакції з боку Православної Церкви немає, як і реакції на жодний документ, проголошений Другим Ватиканським Собором, вплив Собору на православне богослов'я, як і на дискусії, що розгорнулися з його приводу, був значним. До того ж, цей документ відкрив шлях до великих історичних подій, що започаткували новий етап у відносинах між Православною і Католицькою Церквами. Зняття анафеми 1054 року поміж Римом і Константинополем, зустріч папи Павла VI з Патріархом Афінагором у Єрусалимі, регулярний обмін візитами делегацій обох сторін з нагоди офіційних свят, та, понад усе, встановлення офіційного богословського діалогу між Римо-Католицькою та Православною Церквами — ось найважливіші наслідки «Декрету про екуменізм». Без сумніву, цей дек-

рет зрушив історію та відкрив нові шляхи для відновлення християнської єдності.

В наступних рядках я пропоную декілька особистих міркувань і коментарів з таких питань:

(а) важливість «Декрету про єкуменізм» для сприяння християнської єдності в цілому;

(б) важливість декрету для відносин між Римо-Католицькою і Православною Церквами;

(с) питання й проблеми, що лишаються відкритими, а також очікування й сподівання на майбутнє.

1. ВАЖЛИВІСТЬ «ДЕКРЕТУ ПРО ЕКУМЕНІЗМ» В ЦІЛОМУ

Кажуть, що покійний професор Оскар Кульман, що був спостерігачем від протестантів на Соборі, сказав про декрет: «Це більше, ніж відчинення дверей; закладено новий ґрунт. Жоден католицький документ досі так не говорив про християн-некатоликів». У чому ж новизна й відкритість цього декрету для некатоликів?

Перше й найголовніше, що вражає християн-некатоликів, – це *богослов'я Церкви*, що лежить в основі «Декрету про єкуменізм». Щоб оцінити це, слід прочитати декрет разом з Догматичною Конституцією «*Lumen gentium*», адже тільки після цього стає очевидною глибина його смислу. «Декрет про єкуменізм» передбачає концепцію Церкви, яка відрізняється від традиційного римо-католицького бачення еклезіальної реальності, ототожненої виключно з канонічними рамками Римо-Католицької Церкви. В «*Lumen gentium*» Церкву представлено як *Тайнство*. Мається на увазі, що Церква за своєю сутністю є божественною реальністю, уживленою в історію й тому величнішою за свою актуальну історичну та інституційну форму. Як сказав папа Павло VI у вступній промові на II сесії Собору 29 вересня 1963

року: «Церква є Таїнством, тобто сокровенною реальністю, сповненою божественною присутністю, й тому сама природа Церкви дозволяє їй наново, глибше осягати саму себе»¹.

Таке розширення кордонів Церкви поза її канонічними рамками не призвело до радикальної відмови від справжньої патристичної традиції, включаючи спадщину західних Отців. Насправді, це було фактичним поверненням до еклезіології св. Августина, в якій, на відміну від еклезіології св. Кипріяна, чітко розрізняються канонічні й харизматичні межі Церкви. Присутність Святого Духа є дієвою і поза канонічною Церквою, й «Декрет про екуменізм», не вагаючись, наголошує на цьому:

«Бо ті, що вірять у Христа та справді прийняли хрещення, існують у певній, хоч і недосконалій, спільноті з Католицькою Церквою... Однак, виправдані вірою в хрещенні, втілюються в Христа, тому слушно називаються християнами та слушно діти Католицької Церкви визнають їх за братів у Господі.

Окрім цього, з істин чи благ, що ними, разом узятими, будується та живиться сама Церква, деякі, і то численні і дуже цінні, *можуть бути і поза видимими межами Католицької Церкви*: записане Боже Слово, благодатне життя, віра, надія і любов та й *інші внутрішні дари Святого Духа й інші видимі прояви*» (§3)².

Все це є відлуннями «Lumen gentium» (15): християни-некатолики «в певний дійсний спосіб ... є з'єднаними в Святому Дусі, *бо в них Він та-*

¹ Переклад цитати зроблений з латинського оригіналу промови Павла VI. – Прим. пер.

² Тут і далі «Декрет про екуменізм» (Другий Ватиканський Собор, 21.XI.1964 р.) цитується за виданням: Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами. – К.: Сфера, 1999. – С. 280-291. – Прим. пер.

кож діє Своєю силою, що освячує, через Свої дари й благодать».

Розширення кордонів Церкви обумовлено висуною «*Lumen gentium*» еклезіологією «народу Божого». Ця глибоко біблійна ідея передбачає те, що замість акценту на ієрархічних та інституційних аспектах Церкви, як це було в минулому, підкреслюється *спільнотний* аспект, чим визнається важливість мирян у Церкві, а також *паломницький* характер Церкви, що йде до Царства крізь історію. Якщо моя інтерпретація цього образу правильна, то під «паломницьким» характером Церкви мається на увазі те, що на своєму шляху до Царства вона несе тягар провин і помилок, а це вимагає від неї визнання себе винною. В декреті особливим чином це достосовується до розділення християн, яке Собор вважає наслідком *вини людей обох сторін* (§3). Гідним уваги є те, що розглядаючи провину в контексті міжхристиянських суперечок, Собор проводить розрізнення між тими, хто спричинив появу цих розбіжностей і є винним за них, і тими, хто народився вже після розділення християн. Відтак, історія звільняється від поневолення минулим, а саме цього вимагає від Церкви дух християнського прощення. Отже, екуменізм, якщо ми чекаємо на його плід, слід будувати на ґрунті милосердя.

Завдяки цьому розширенню кордонів Церкви й визнанню присутності Духа поза її канонічними межами, як і визнанню провини за розділення християн усіх сторін, екуменізм поставлений на міцний еклезіологічний ґрунт. Екуменізм не розглядається як зусилля об'єднати християн тільки як віруючих у Христа, але об'єднати саме *як членів Церкви*. Екуменізм піклується про *єдність Церкви*, а не християнську єдність як таку. Це те, що православні не лише підтримують, але на чому твердо наполягають.

Але, незважаючи на сказане вище, залишається незрозумілим, яку саме церковну єдність мав на увазі Собор, говорячи про *unitatis redintegratio*. Наступні положення слугуватимуть ілюстрацією труднощів у розумінні ідей Собору, які можуть виникати у некаатолицького дослідника декрету.

(а) Як Конституція про Церкву, так і екуменічний декрет ставляться до некаатоликів як до «розділених» християн. Але що означає «розділений»? Читаючи ці документи, складається враження, що даний вираз означає розділених з *Католицькою Церквою*. Чи означає це розділення з *інституційною* Церквою чи, в ширшому значенні, з Церквою як «таїнством» чи «народом Божим», про що ми говорили раніше? Це є вирішальним для правильного розуміння природи розбіжностей у еклезіології: чи впливає це розділення тільки на сферу, що лежить поза канонічними та інституційними межами Церкви, або ж воно ставить під загрозу повноту й кафоличність тієї Церкви, від якої відокремлюються? Іншими словами, розділення виникає *всередині* чи *поза* Церквою?

Відповідний параграф «Декрету про екуменізм» є дещо двозначним у відношенні до цього питання. В ньому читаємо:

«Однак розділення християн заважають Церкві належно розгорнути повноту притаманної їй кафоличності в тих її синах, які їй належать за хрещенням, але відлучені ще від повного спілкування з нею. Що більше, і самій Церкві з тієї причини важче виявити в життєвій дійсності всю повноту католицтва в усій багатогранності» (§4).

Уважне читання цього абзацу наводить на те, що Церква (тобто Римо-Католицька Церква) є єдиною повною мірою «кафоличною» Церквою, яка, щоправда, не може до кінця виявити свій вселенський ха-

рактер, допоки існує розділення. Якщо така інтерпретація правильна, можна зробити висновок, що реалізація повноти кафоличності Церкви передбачає єдність, *unitatis redintegratio*. Такий висновок мав би величезне значення як для еклезіології, так і для екуменізму. Це надало би відновленню єдності еклезіологічної необхідності, причому не лише задля повноти кафоличності, але й задля самої Церкви, якій, згідно з тим самим джерелом, не бракує цієї повноти. В цьому випадку вираз «відлучені від» не може бути еклезіологічно точним. Розділення впливає на повноту кафоличності *обох сторін*, хоч на повноту однієї сторони більше, ніж іншої.

(б) «Бо ті, що вірять у Христа та справді прийняли хрещення, існують у певному, хоч і недосконалому, сопричасті з Католицькою Церквою». При тлумаченні цієї цитати з *Unitatis redintegratio* (§3) виникає декілька питань.

1. Хрещення в Христі є *sine qua non conditio* для відновлення єдності Церкви й для визнання будь-якого рівня «сопричастя» з Католицькою Церквою. Це передбачає *визнання хрещення усіх християн* за умови його «належного» виконання. («Належного» означає, що воно здійснене в ім'я Трійці; жодної іншої умови, як, наприклад, звершення таїнства служителем, рукоположеним у дійсний спосіб, не висувається, оскільки в цьому випадку визнання хрещення виявиться неможливим). Якщо це справді так, то «Декрет про екуменізм» робить вкрай важливий екуменічний крок, який має бути повністю втіленим у життя. Враховуючи те, що як у римо-католицькому, так і у православному богослов'ї хрещення належить до sacramентального чину Церкви, визнання некатолицького хрещення веде до визнання наявності таїнств поза Католицькою Церквою.

2. Хрещення поза Католицькою Церквою веде до «певного, хоч і недосконалого» сопричастя з нею. Ми знову маємо проблему: чи не мається на увазі в даному контексті під «Католицькою Церквою» інститу-ційна канонічна Римо-Католицька Церква? Я вважаю, що так воно і є. Чому тоді декрет не говорить про те, що охрещені християни є (хоч і не повністю) *членами* Церкви? Чи перебування у сопричасті, хоч і в неповному, є нижчим рівнем, ніж членство? Чому Собор уживає термін «сопричастя», який є еклезіологічним поняттям *par excellence*, для позначення настільки уразливого й другорядного, з погляду еклезіології, твердження?

3. Використання прикметника «неповне» у зв'язку з питанням про сопричастя викликає в мене декілька питань богословського характеру. Намір Собору є зрозумілим: він хотів вказати на те, що розділення не призвело до *повного* розділення (хоча йдеться про «розділених» братів), а тільки часткового, оскільки збереглося безліч елементів споконвічної єдності. Це вкрай цінна для екуменізму ідея. Згідно з нею, екуменічна діяльність завжди повинна починатися з того, що нас вже об'єднує, а не розділяє. Цей намір слід всіляко шанувати. В цьому випадку застосування виразів на кшталт «недосконалі стосунки» могли б врятувати термін «сопричастя» від асоціації з прикметником «недосконале».

4. На додаток до теми укорінення екуменізму в еклезіології, яка мною розглядається як вкрай важлива, Собор обґрунтував втручання екуменізму в дві інші сфери, що варті нашої уваги:

(а) *Ідея «ієрархії істин»*. «Декрет про екуменізм» у §11 стверджує: «Порівнюючи обопільні вчення, нехай пам'ятають, що в католицькому вченні існує певний лад, тобто ієрархія істин, тому що різний є їхній зв'язок з основами християнської віри». Це відобра-

жає відому відмінність між Традицією з великої «Т» і розмаїттям традицій, що всіляко обговорюється, починаючи з комісії «Віра та устрій» у Монреалі (1963). Це звільняє екуменічні дискусії від ригористичних та фундаменталістських підходів до істини. В той же час, це нагадує екуменістам про важливість того, що питання істини повинно сповнювати нас радістю в справі пошуку єдності. Серед тих, хто працює над екуменічним прогресом, є багато людей, які розглядають доктринальні питання, що роз'єднують християн, як другорядні та невідповідні справі єдності Церкви. Дискусії на ці теми вони вважають небажаними перешкодами на шляху відновлення єдності. Проте в екуменічному діалозі дуже складно встановити критерії «ієрархії істин», тобто вирізнити необхідне і основне від другорядного. В екуменічному діалозі мусимо розробити *герменевтику* традиції й доктрини, але цього досі не зроблено.

(b) Відмінність між запорукою віри й формулюванням доктрини (§6 *Unitatis Redintegratio*). Цю ідею виклав папа Іван XXIII ще в зверненні з нагоди відкриття Собору: «Запорука віри – це одне; спосіб її предсталення – інше. Адже істини, що зберігаються у нашому священному вченні, містять одні й ті самі сутність і смисл під різними формами їх виразу».

Екуменічна важливість цієї відмінності навряд чи потребує підкреслення. З одного боку, ця відмінність уможливорює нову інтерпретацію та нове сприйняття рішень попередніх Соборів – відповідно до їхнього *наміру*, а не до формулювань (наприклад, Перший Ватиканський Собор відповідно до Другого Ватиканського Собору). З іншого боку, можна піти й далі, визнаючи можливу неточність доктринальних формулювань минулого, про що по суті й зазначає Декрет: „ ... якби щось – відповідно до обставин часу і подій – було менш точно збережено у сфері звичаїв,

чи в церковному правопорядку, чи навіть у способі викладу вчення... то треба це у слушний час вправно та належно відновити» (§6). Сміливість цього положення захоплює православного, бо православному було б важко висловитись так стосовно рішень Вселенських Соборів. Можливо, розрізнення, введене папою Павлом VI, між «Вселенським Собором» та «Загальним Собором чи Синодом» є необхідним саме тому, що воно виявляє можливість співіснування «недоліків» у православно-католицькому діалозі. Проте православні не можуть відкинути й принцип ре-інтерпретації й нового сприйняття, навіть якщо йдеться про Вселенські Собори.

5. Крім еклезіології та доктрини «Декрет про екуменізм» є вкрай важливим через той *дух*, який він запровадив до екуменізму. Він завдав рішучого удару по *полеміці* (§10), дуже поширеній у богословських дебатах у минулому. Він зобов'язав католиків якомога ретельніше вивчати традиції і богослов'я інших християн (§9) й навіть бути готовими *вчитись від них* (§4). Він закликав до духовного екуменізму, що вимагає покори, милосердя, святості життя й, понад усе, *молитви* (§8). Декрет наполягає на молитві про єдність, і це є знаменним не тільки в поняттях духовності, але й з точки зору богослов'я і еклезіології, оскільки така практика визначається як «правдивий вираз тих зв'язків, які вже зараз поєднують католиків з їхніми розділеними братами. «Бо де двоє або троє зібрані в Моє Ім'я, там Я серед них» (Мт 18:20)».

Нарешті, звернений до католиків заклик до співпраці з іншими християнами світу в практичних та соціальних царинах, зокрема, в сфері захисту гідності людської особи, зміцнення миру тощо (§12), надає екуменізму такого виміру, який може зробити єдність видимою для світу, що так важливо для місії Церкви.

II. ВАЖЛИВІСТЬ ДЕКРЕТУ ДЛЯ ПРАВОСЛАВНО-КАТОЛИЦЬКИХ ВІДНОСИН

«Декрет про екуменізм» називає окремий розділ (III) „Про Церкви та церковні спільноти, роз'єднані з Апостольським Римським Престолом». В цьому розділі є великий підрозділ (§§ 14–18) під назвою «Про окрему увагу до Східних Церков». Заголовок красномовний сам по собі.

Те, що Православній Церкві відведена «окрема увага» — це не просто данина ввічливості і не обумовленість лише історичними чинниками. При уважному вивченні тексту декрету з нього можна видобути декілька вкрай важливих міркувань, які я спробую узагальнити в наступних спостереженнях.

1. Православні Церкви без вагань називаються Церквою в повному розумінні цього слова. В цих Церквах присутня повнота життя у таїнствах, а тому не можна говорити, що для спасіння членів цих Церков чогось не вистачає. Декрет приділяє особливу увагу Євхаристії, можливо, саме тому, що православні богослови розвивали богослов'я й еклезіологію Євхаристії, які стали відмінною ознакою православ'я у XX столітті. В зв'язку з Євхаристією Собор не вагаючись оголошує повну дієвість та спасенну силу цього Таїнства, що звершується в Православних Церквах: «Всім також відомо, з якою любов'ю східні християни відправляють літургію, а передовсім св. Євхаристію як джерело життя Церкви та запоруку майбутньої слави, завдяки чому вірні, об'єднані навколо єпископа, маючи доступ до Бога Отця через Сина, воплочене Слово, що страждав та був прославлений, у зішесті Святого Духа, мають доступ до спілкування з Пресвятою Трійцею, стаючи «учасниками Божої природи» (2 Петр. 1, 4). *Тому через відправу Господньої Євхаристії в цих окремих Церквах Церква Божа твориться і зростає*, та через співслужіння об'являєть-

ся і їх єдність». (§15, мій курсив). В результаті, Собор виголошує, що Православні Церкви «мають важні святі Тайни», насамперед, через апостольську сукцесію, священство та Євхаристію (там само). Це витлумачується як визнання того, що Православні Церкви з Католицькою Церквою «зв'язані досі найтіснішим чином» та робить участь римо-католиків в Євхаристії православних «за сприятливих обставин та за схваленням церковних властей, не тільки можливою, а й бажаною».

2. Існуюче «розділення» між двома Церквами приписується «зовнішнім причинам», а також браку «взаємного порозуміння і любові» (§14). З цієї причини Собор пропонує католикам, залученим до спілкування з православними, звертати належну увагу на характер стосунків, що існували між православними й католиками *до розділення*. Ця ідея в певному сенсі закладає програму богословського діалогу католиків і православних: основою екуменічного *примирення* в даному конкретному випадку повинно бути повернення до першого тисячоліття нерозділеної Церкви.

3. Собор пропонує розглядати відмінності, що по-стали після розділення, беручи до уваги існуючу відмінність між змістом віри як такої та її богословським викладом. Саме з цієї причини відмінності, що виникли після розділення Сходу й Заходу, можуть розглядатись як такі, що *доповнюють одне одного*, а не як протилежні. Це дуже корисна пропозиція, оскільки її можна застосувати до усіх без винятку відмінностей між двома традиціями. Адже, на жаль, в другому тисячолітті між обома Церквами існувало чимало конфліктів (наприклад, соборні рішення на Сході у зв'язку із суперечками з приводу паламізма, одностороннє проголошення нових догматів на Заході тощо), що утруднюють використання «доповнюючих

одне одного відмінностей» як засобу зближення. Потрібна серйозна дискусія та, насамперед, герменевтика для того, аби подолати ці відмінності. Необхідна нова інтерпретація усіх однобічних рішень, аби показати, що вони не є перешкодою до єдності. Крім того, кожного разу, коли ясно, що відмінності містять важливі елементи, якими одна традиція може збагатити іншу, слід поставитись до них *якомога приязніше*. Все це приводить до *синтезу* двох традицій й ще раз підтверджує думку, висловлену покійним о. Георгієм Флоровським про те, що правдива кафоличність Церкви вимагає спільної участі та взаємопроникнення Заходу і Сходу.

4. Постає вирішальне питання: чого саме Собор очікує від Православних Церков для повного усунення існуючих відмінностей? Слід зазначити, що декрет виразно про це не говорить. Проте в ньому є декілька дуже важливих натяків, які ми повинні зрозуміти, аби вловити думку Собору.

В §16 «Unitatis redintegratio» Собор «заявляє, що Східні Церкви, пам'ятаючи про потребу єдності цілої Церкви, можуть керуватися власними законами, як такими, що відповідають краще вдачі своїх вірних та відповідніші для добра духовного. Чітке дотримання цієї засади, чого не завжди дотримувалось, належить до безперечних передумов для відновлення єдності».

Ця цитата важлива, оскільки, здається, передбачає, що для повного єднання з Римською Церквою канонічна структура Православної Церкви не потребує змін. Як далеко простягається ця свобода канонічної незалежності? Відповідь міститься в такому реченні: «*пам'ятаючи про потребу єдності цілої Церкви*». Оскільки з католицької точки зору єдність всієї Церкви гарантується і зберігається Петровим служінням, визнання цього служіння й Православними

Церквами необхідне задля відновлення єдності. Проте відзначимо, що відверто про це Собор не сказав.

Важливість мовчання Собору в питанні розділення Сходу і Заходу полягає в тому, що *спосіб* здійснення «єдності цілої Церкви» залишається відкритим для діалогу й не визначається Собором наперед. Православних закликають точно визначити, яким чином, на їхню думку, можна підтримувати вселенську єдність, а також якою, з їхньої точки зору, є роль Петрового служіння в цій єдності. Це – найгостріше питання у православно-католицькому діалозі. Після енцикліки «*Ut unum sint*» теперішнього папи [Івана Павла II – *прим. пер.*] ми приступаємо до дискусії з цієї проблеми, вважаючи її найважливішою для відносин католиків і православних.

Не можна і не слід наперед оцінювати шлях, яким піде дискусія. «Декрет про екуменізм» залишає нам простір для дій. Але те, що Собор, як ми побачили, чітко говорить про право і «владу» Православних Церков зберігати існуючу канонічну структуру, у свою чергу, припускає, що в декреті, який ми вшановуємо цими днями, немає наміру *підпорядкувати* православних владі Риму – наміру, який православні вбачали в претензіях папи на вселенську юрисдикцію. Це – найбільше заохочення для розвитку православно-католицьких відносин.

З цим пов'язаний і опис Православних Церков як «Церков-сестер». В цьому вислові міститься набагато більше, аніж те, що дотепер вважалося, цінувалося й використовувалося у стосунках між католиками і православними. Глибинний підтекст цього виразу полягає в *сутнісній рівності* Православної і Католицької Церков. Ця рівність, що має еклезіологічну природу, виключає будь-яке домінування або зверхність влади і авторитету однієї Церкви над іншою. Сенс цієї ідеї ще й досі екуменічно

не розроблений. У ній може бути потенціал навіть для вирішення проблеми першості понтифіка. Безперечно, цю ідею варто й надалі обговорювати в богословському діалозі католиків і православних.

5. Нарешті, потрібно сказати декілька слів про Східні Церкви, що перебувають у єдності з Римом, оскільки це питання завжди було вирішальним для православно-католицьких відносин. «Декрет про єкуменізм» говорить на цей предмет дуже мало, практично нічого. В «Unitatis redintegratio» (§17) ми читаємо: «Цей Священий Собор, дякуючи Богові за те, що багато східних синів Католицької Церкви, які бережуть цю спадщину та прагнуть уживати її повніше й чистіше, вже живуть у повній єдності з братами, які плекають західну традицію, заявляє, що вся та духовна, літургійна, дисциплінарна та богословська спадщина у різних своїх традиціях належить до повноти кафоличності та апостольськості Церкви». Намір, що лежить за цими словами, полягає в наголошенні на тій ідеї, що розмаїття форм духовності, літургії, дисципліни й, навіть, богослов'я є не тільки легітимним, але й аспектом кафоличності й апостольськості Церкви. Через це існування Східних Церков, об'єднаних з Римом, виправдане в очах Собору. Православні завжди розглядали такі Церкви як знаряддя католицького прозелітизму, спрямоване проти них, або як модель майбутньої єдності Православної Церкви з Римським Престолом. Але нічого такого не мається на увазі в єкуменічних рішеннях Собору.

Аби повніше оцінити розуміння Собором природи і ролі цих Церков, які викликають такий неспокій у православних, слід звернутися до «Декрету про Східні (Католицькі) Церкви», оприлюдненого 21 листопада 1964 р. Цей декрет не є включеним до порядку денного цього зібрання й не буде безпосередньо розглянутим у доповіді. Загалом, його мета полягає

в збереженні й зміцненні традицій цих Церков, проте, окрім цього, в ньому виражено сподівання Собору на загальне возз'єднання з Римом тих Східних Церков, єдність з якими поки що не досягнута. Саме цей останній пункт викликає у православних «підозри» в прозелітиських намірах. Зокрема, в питанні про допустимість *communicatio in sacris*³, що є хворобливою і складною проблемою для участі православних в екуменічному русі взагалі, перевагу слід надавати двостороннім рішенням і діям, аніж будь-яким одностороннім крокам.

Недавній досвід відносин між римо-католиками і православними показав, наскільки православ'я залишається чутливим до цієї проблеми. Спільні заяви з уніатства у Фрейзінгу (Freising) та Баламанді (Balamand) в контексті офіційного богословського діалогу між двома Церквами призвели до розвіяння побоювань православних в тому, що ці Церкви існують задля їх навернення й використовуються як моделі союзу з Римом. Проте минуле все ще кидає свою тінь на теперішнє й майбутнє. Й ми мусимо звільнювати себе від нього.

Це питання належить радше дійсності еклезіології, ніж остраху прозелітизму. Саме в цьому контексті, а не ізольовано, слід визначити його місце і здійснювати його розгляд. Сподіваюсь, що офіційний богословський діалог між Римо-Католицькою й Православною Церквами буде продовжувати цю еклезіологічну тему й розглядати усі розбіжності такого роду в її контексті.

ВИСНОВКИ

Як було сказано, «Декрет про екуменізм» – це не кінець, але новий початок. Тому його важливість по-

³ Спілкування в таїнствах (лат.) – прим. пер.

трібно оцінювати, виходячи з того, який внесок він *ще може* зробити до справи єдності Церкви.

Виступаючи з позицій православного, я можу лише радіти з того, що тип екуменізму, запропонований «Unitatis redintegratio», серйозно розглядає дві проблеми, якими із самого початку позначена участь православних в екуменічному русі. Перша полягає в тому, що єдність не мусить обходити питання *істини*. Друга – в тому, що єдність має бути *видимою* і ґрунтуватися на єдиному розумінні *Церкви*. Двозначне розуміння як основ віри, так і того, що таке Церква, не може стати міцною основою до будь-яких спроб відновити християнську єдність. Тому важливо, щоб офіційний богословський діалог католиків і православних про основні положення нашого віровчення, таких як Свята Трійця, христологія, пневматологія тощо, зосереджувався на еклезіології, і щоб ці ж питання ставали предметом розмови православних з англіканцями. Метою екуменізму має бути єдність *Церкви*, а не просто об'єднання християн. «Декрет про екуменізм», якщо його розглядати в цій перспективі, поставив екуменічну проблематику на правильну основу. Але це лише початок, оскільки дві фундаментальні проблеми й дотепер залишаються без відповіді. Перша – це визнання хрещення, друга – взаємозв'язок між помісною і Вселенською Церквою. Проблема єдності, в значенні єдності *Церкви*, залежить від вирішення цих двох питань, які Другий Ватиканський Собор відмітив, але залишив відкритими. Питання визнання християнського хрещення всіма християнами – це *sine qua non conditio* для екуменізму, що припускає єдність Церкви. А питання стосунків між помісною і Вселенською Церквою допоможе вирішити, *якої саме* єдності Церкви ми прагнемо. Це останнє питання неминуче вміщує проблему все-

ленської першості, якою будуть позначені екуменічні дебати в майбутньому. Православні з нетерпінням очікують відповіді на наступне питання: як далеко може піти Католицька Церква в реформуванні способу здійснення примату папи? Наскільки євхаристійна еклезіологія може бути прийнята католиками, і чи буде вона застосована до екуменізму? І якою мірою ідея *сопричастя* торкнеться теорії і практики примату?

Такий еклезіоцентричний екуменізм повинен розглядатися в контексті проблем, що сьогодні хвилюють людство. Церква не існує в ізоляції від світу, і її єдність особливо зараз повинна стати екзистенційно важливою не тільки для людства, а й для всього творіння. Саме це стало особливо важливим за ті 40 років, що минули з часу оприлюднення «Unitatis redintegratio». Зараз може виникнути необхідність розширити програму розвитку екуменізму в цьому напрямі.

Декрет, сорокову річницю якого ми святкуємо, – це дар усім християнам, що натхненно шукають відновлення єдності Церкви. З глибокою вдячністю ми приносимо свої скромні коментарі щодо екуменічного значення цього документа.

«UNITATIS REDINTEGRATIO» З ПРОТЕСТАНТСЬКОГО ПОГЛЯДУ

ДЖЕРІ ВЕЙНРАЙТ

ВСТУП

Для мене було честю отримати запрошення виступити від імені Церков і церковних спільнот, які походять від Реформації, хоча як історично пізній методист я приймаю цю честь із певним трепетом. Те, що митрополит Йоан Зізіулас погодився виступити на тему «Unitatis redintegratio» (*UR*) з православного погляду, нагадало мені про випадок, коли ми з ним та з отцем Жаном Тияром (завжди пам'ятним) сиділи на платформі в Лімі, Перу, в січні 1982 року, й мали вирішити, прийняти чи ні надані в останню хвилину пропозиції поправок до тексту документу «Хрещення, Євхаристія та служіння» (*ХЄС*). Запропоновані зміни мали потрапити в документ, лише якщо ми всі троє, після п'ятнадцятисекундної наради між собою, схвалимо їх. На щастя, комісія «Віра та устрій» однастайно проголосувала і прийняла документ як готовий для передачі Церквам для оцінки. У тій зустрічі також брали участь кардинал Каспер, тоді ще професор Тюбінгенського університету, який займав одне з місць, відведених у комісії католикам із 1968 року. Моя особиста зацікавленість «Unitatis redintegratio» сягає ще ранніх часів. У 1966–67 рр. я провів рік у Римі під час написання докторської дисертації, тоді, коли закордонні протестанти були в місті ще свого роду дивиною – і я багато в чому скористався з великодушної гостин-

ності, яка, схоже, мала джерелом недавнє проголошення єкуменічного декрету Другим Ватиканським Собором. Такі спогади складають звичайну людську історію руху за християнську єдність, тож вони не сторонні для нашої теми; але тепер я як професійний богослов перейду до більш систематичного розгляду соборного декрету та його наслідків.

I. ВИЗНАЧИТИ ЦЕРКВУ ТА ЇЇ МІСЦЕ

Базове припущення єкуменізму полягає в тому, що християнство в певній формі існує понад кордонами інституцій, до яких належить певна людина в розділеному християнському світі. Отже, під проводом та з натхненням Святого Духа мета єкуменічного руху полягає у «відновленні єдності» серед християн і їхніх спільнот у послуху до Христа заради того, щоб свідчити про Нього та Його божественну місію перед світом на славу Божу. Отже, основним еклезіологічним питанням ХХ століття було визначити «єдину Церкву» та її місце – Церкву святу, вселенську й апостольську, до якої насправді або в ідеалі належать усі християни. Типові релігійні заяви від імені тієї сторони, яку заради простоти назвемо протестантськими Церквами, поступово з'являться в ході моєї доповіді. Я вкажу на певні важливі та конструктивні зв'язки між ними та позицією, вираженою в єкуменічному декреті Другого Ватиканського Собору, зазначивши будь-які наявні збіжності та зближення, а також запропоную їхній можливий подальший розвиток.

Найголовніша еклезіологічна заява Римо-Католицької Церкви озвучена в Догматичній Конституції про Церкву: «Єдина Церква Христова, яка визнана в Символі віри як єдина, свята, вселенська й апостольська... перебуває в Католицькій Церкві, якою керує наступник Петра та єпископи, що перебува-

ють в єдності з ним» («Lumen Gentium» [LG], 8). «Декрет про екуменізм» зазначає, що «тільки через Христову Католицьку Церкву... можна досягти повноти засобів спасіння», і висловлює переконання, що «одному бо апостольському зборові, в якому головує Петро, Господь доручив усі скарби Нового Заповіту, для створення одного Тіла Христового на землі, до якого має бути вповні залучено всіх, хто так чи інакше належить до народу Божого» (UR, 3). Церковна єдність «належить Католицькій Церкві як щось, чого вона ніколи не може втратити» (UR, 4). Проте, визнає «Lumen Gentium», що «багато елементів святості й істини» можна знайти поза видимою структурою (*compages visibilis*) Католицької Церкви, й оскільки вони – «дари, які притаманні Церкві Христовій», вони «зобов'язують до кафоличної єдності» (LG, 8). Саме «Декрету про екуменізм» припало визначити церковні «елементи й дари», які «можуть існувати поза видимими межами (*visibilia septa*) Католицької Церкви» та вирізнити динаміку, за якою ці риси долучаються до єдності – що було зроблено так: «Усі вони, походзячи від Христа та до Нього провадячи, правочинно належать до єдиної Церкви Христової» (UR, 3)...

II. ХРЕЩЕННЯ ТА ЦЕРКОВНІ СПІЛЬНОТИ

З огляду на точні формулювання «Unitatis redintegratio», розгляньмо детально два коротких уривки, пов'язаних між собою. По-перше, існують особи, «які вірять у Христа і яких було належним чином охрещено» й таким чином долучено «до певного сопричастя, хай недосконалого, з Католицькою Церквою (*in quadam cum ecclesia catholica communione, esti non perfecta*)» (UR, 3). По-друге, з огляду на те, що такі особи наразі перебувають у своїх відповідних «Церквах і спільнотах», впливає, що їхні «священні хри-

стіянські обряди» «можуть істинно породжувати життя благодаті» та «відкривати доступ до сопричастя в спасінні». Таким чином, «окремі Церкви та спільноти як такі... аж ніяк не позбавлені значення та важливості (*signification et pondus*) в таїнстві спасіння», оскільки «Дух Христа не відмовляється вживати їх як засоби спасіння, дівість яких походить від самої повноти благодаті й істини, довірених Католицькій Церкві» (UR, 3)...

Звідси випливає, по-перше, еклезіальний масштаб хрещення та віри, яку воно позначає. Згідно з документом комісії «Віра та устрій», прийнятого в Лімі в 1982 році, «Наше спільне хрещення, що єднає нас із Христом у вірі, є, таким чином, найголовнішим зв'язком єдності» (ХЄС, 6)¹. Немає сумніву, що чимало Церков розглядали «спільне хрещення» як підґрунтя єкуменізму, а єкуменічний рух виплекав у них спільне визнання хрещення. Сам ХЄС відзначив сходження у «значенні хрещення». Всесвітня конференція «Віра та устрій» в Сант'яго де Компостела у 1993 році заохотила поширення спільного свідоцтва про хрещення, подібного до того, що вже використовувалось у деяких місцях. Проте взаємне визнання хрещення досягнуто аж ніяк не цілковито, оскільки Церкви баптистської лінії продовжують ставити під сумнів, чи можна хрестити немовлят, а різноманітні Православні Церкви все ще висувають питання про те, які об'єднання мають владу здійснювати хрещення. Більше того, текст, прийнятий у Лімі, говорив про «фактичне розділення» Церков, яке продовжується, навіть «не зважаючи на взаємне визнання хрещення», роблячи таким чином «надзвичайно помітним розкол Церкви» (ХЄС, 6, коментар). Отже, незважаючи на бажане взаємне визнання

¹ *Baptism, Eucharist and Ministry*, Faith and Order Paper No. 111 (Geneva: World Council of Churches, 1982).

хрещення, яке існує зараз між Римо-Католицькою Церквою та методистськими Церквами, той факт, що мене «охрещено як методиста» і я залишаюсь у методистській Церкві, означає, що я не можу приймати причастя в Католицькій Церкві, а (в іншому напрямі) «хрещений католик» не може приймати причастя в методистській Церкві, не порушивши при цьому дисципліну власної Церкви. Ці окремі випадки є прикладами «недосконалості» сопричастя, що існує на рівні церковних спільнот. Саме тому мета двостороннього діалогу між, скажімо, католиками та методистами не може бути й не мусить бути чимось меншим, ніж «повне сопричастя у вірі, місії та сакраментальному житті.»²

То як же тоді можемо говорити про «значення та важливість» Церков і церковних спільнот «у таїнстві спасіння»? Певна власної еклезіальності, Римо-Католицька Церква говорить про *інші* – «відокремлені» – об'єднання. Хоча позитивні наміри та особливе звернення фразеології Другого Ватиканського Собору зрозумілі й добре оцінені, це питання не нове; подібним чином його можуть викласти й інші зі своїх власних позицій. Розмірковуючи про значення свого членства у Всесвітній Раді

² Щодо спільної комісії з діалогу між Римо-Католицькою Церквою та Всесвітньою методистською радою, див. *Towards a Statement on the Church* (Nairobi Report, 1986), абзаци 20 і 28, та *The Word of Life: A Statement on Revelation and Faith* (Rio de Janeiro Report, 1996), розділи 2-5, а також передмови до Сингапурського звіту 1991 року (*The Apostolic Tradition*) та Брайтонського звіту 2001 року (*Speaking the Truth in Love: Teaching Authority among Catholics and Methodists*). Тексти перших трьох з цих звітів можна знайти в: *Growth in Agreement II: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level 1982-1998*, J.Gros, H.Meyer and W.G.Rusch (eds.), (Geneva: WCC; Grand Rapids: Eerdmans, 2000); четвертого – в “Information Service” Папської ради зі сприяння єдності християн, номер 1076 2001/II-III, с. 94-117.

Церков, заснованій у 1948 році, Церкви-учасниці зазначили (в Торонтській декларації 1950-го року), що така участь «не означає, що Церква вважає відносним своє розуміння Церкви»; це також не означає «прийняття якогось окремого вчення щодо церковної єдності», ані «що кожна Церква має розглядати інші Церкви-учасниці як Церкви у справжньому та повному сенсі цього слова». Натомість, Церкви-учасниці «визнають в інших Церквах елементи істинної Церкви», що «зобов'язує їх вступати в серйозну розмову між собою в надії на те, що ці елементи істини приведуть до визнання повної істини та до єдності, заснованій на ній». Ці «сліди» треба «відстежувати», оскільки кожна Церква виконує свій «простий християнський обов'язок» – «зробити все, що вона може, для виявлення Церкви в її єдності, працювати й молитися, щоб було здійснено задум Христа щодо Його Церкви».³

III. «ВІРА ТА УСТРІЙ»: ЗУСИЛЛЯ ЗАДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЄДНОСТІ

Упродовж 1950-х років Комісія «Віра та устрій» Всесвітньої Ради Церков виробляла тимчасове визначення того, що звіт секції з питань єдності Асамблеї в Нью-Делі у 1961 р. визначив як єдність, заради якої «на нашу думку, ми повинні молитися та працювати»⁴. Це визначення звучало так:

«Ми вважаємо, що єдність – воля і дар Божий Його Церкві – проявляється в тому, що скрізь усі, хрещені в Ісусі Христі та які визнають Його як Господа та Спасителя, перебувають милістю Святого Духа в повному братерстві, сповідаючи одну

³ Текст цит. за *The Ecumenical Movement: An Antology of Key Texts and Voices*, Michael Kinnamon and Brian E. Cope (eds.), (Geneva: WCC; Grand Rapids: Eerdmans, 1997), с. 463-68.

⁴ *Ibid.*, cc . 88-93.

апостольську віру, проповідуючи одне Євангеліє, ділячи один хліб, об'єднуючись у спільній молитві, поширюючи одне спільне життя на свідчення та службу всім. Вони водночас об'єднані з усіма братами-християнами в усіх місцях і часах таким чином, що пастирів і вірян приймають усі, й усі можуть говорити й діяти разом, коли цього вимагає нагода, заради завдань, до яких Бог закликає свій народ».

Представники православ'я привітали цю заяву, але вважали, що вона належить «протестантському світові», якому притаманна наявність «багатьох деномінацій»: «Православні не можуть прийняти ідею «рівності деномінацій» й не можуть розглядати християнську єдність лише як угоду між деномінаціями. Єдність було порушено, і її слід відновити. Православна Церква не є конфесією, однією з багатьох, однією серед багатьох. Для православних Православна церква – це просто Церква». З боку католиків, Евері Дулас поцікавився, чи нема в нью-делійському описі дихотомії, за якою вже існує «духовна» єдність, яку «просто» треба «зробити видимою».⁵ У більш позитивному ключі слід зазначити, що головним автором чернетки ключового абзацу заяви в Нью-Делі був Леслі Ньюбігін, єпископ Церкви Південної Індії. Ця Церква в 1947 році «органічно об'єднала» працю англіканських, методистських, пресвітеріанських і конгрегаціоналістських місіонерів, прийнявши єпископат англіканської лінії, та заявила про намір здійснювати «єкуменізм у часі», до якого закликали православні та який принаймні можна відчуту в посиланні нью-делійської заяви на «єдину апостольську віру» та «братерство всіх християн» в «усі часи».

⁵ Avery Dulles, "The Church, the Churches, and the Catholic Church" в *Theological Studies* 33 (1972), с. 199-234.

Це правда, що упродовж двох десятиліть по зустрічі в Нью-Делі увагу комісії «Віра та устрій» в справі єдності було зосереджено на вислові «всіх у кожному місці», в якому асамблеї в Упсалі та Найробі 1968-го й 1975-го років поставили додатковий наголос на «єдності всіх християн в усіх місцях».⁶ Асамблея в Упсалі закликала Церкви-учасниці Всесвітньої Ради Церков «працювати заради часу, коли справді загальною рада зможе знову висловитися від імені всіх християн, проклавши шлях до майбутнього». Асамблея в Найробі запозичила термінологію «соборного братерства» від зустрічей комісії «Віра та устрій» у Лювені та Саламанці:

«Єдину Церкву слід розглядати як соборне братерство місцевих Церков, які є по-справжньому об'єднані. У цьому соборному братерстві кожна місцева Церква, спільно з іншими, володіє повнотою кафоличності, свідчить ту саму апостольську віру, а отже, визнає, що й інші належать до однієї Церкви Христової під керівництвом одного Духа».

Зазначалося, що цей опис не задумувався як альтернатива нью-делійській органічній єдності всіх у кожному місці: це була радше «її подальша розробка». Тим не менш, фразу «соборне братерство» почали вживати прихильники бачення єдності як «примирення в різноманітності» серед «конфесійних родин», всесвітні збори яких були вже (принаймні в термінах асамблеї в Найробі) «справжнім передчуттям» «повного соборного братерства». «Єдність через примирення в різноманітності» стало мовою, якій надавали перевагу лютерани; англіканці натомість вбачали мету в «спільноті спільнот». Асамблея Всесвітньої Ради Церков у Канберрі у

⁶ Див. Kinnamon and Cope (eds.), op.cit., с. 93-97 та 110-113 відповідно.

1991 році розширила горизонти єдності до космічних масштабів:

«Задум Божий, згідно зі Священним Писанням, полягає в об'єднанні усього творіння через Господа Христа, в Якому силою Святого Духа всі перебувають у єдності з Богом (пор. Еф 1). Церква є передчуттям сопричастя з Богом і одне з одним...»

Елементи з асамблей у Нью-Делі та Найробі було перероблено в заяву про «Єдність церкви як *koinonia*: дар і покликання»:

«Мета пошуку повної єдності здійсниться, коли всі Церкви будуть здатні визнати одна в одній єдину, святу, вселенську й апостольську Церкву в усій її повноті. Ця повна єдність має бути виражена на місцевому та вселенському рівнях через соборні форми життя та дії. У такій єдності Церкви зв'язані разом в усіх аспектах свого життя на всіх рівнях, сповідуючи одну віру та беручи участь у богослужінні та свідченні, роздумах і діях».

Тепер виклик для єкуменічного руху полягав в тому, щоб «Церкви» (не визначені детальніше) діяли в рамках вже встановлених збіжностей, а «парафії і спільноти виражали в належні способи на місцевому рівні ступінь вже існуючої єдності».⁷ Я ще звернуся до того, що можна назвати «топографією» єдності, в якій синхронний зв'язок між місцевим і вселенським є справді вирішальним, який робить ще складнішим історичний спадок розділених у конфесійному й інституційному плані претендентів на еклезіальний статус.

⁷ Щодо асамблеї в Канберрі у 1991 році, див. Thomas F. Best and Gunther Gassmann, *On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order*, Faith and Order Paper No. 166 (Geneva: WCC, 1994).

IV. ЕКУМЕНІЗМ У ЧАСІ

Тим часом нам треба повернутися до питання діахронічної єдності, «єкуменізму в часі». У відповідь на текст «Хрещення, Євхаристія та служіння», прийнятий у Лімі, Церкви було запрошено відповісти: «до якої міри ваша Церква може визнати в цьому тексті віру Церкви крізь віки». Відповідь римо-католиків, хоч і з зазначенням певних неадекватностей у документі, була переважно позитивною оцінкою та схваленням використання авторами як Писання, так і раннього Передання. У 1980-х роках комісія «Віра та устрій» звернула свою увагу на проект, названий «До спільного вираження апостольської віри сьогодні». Збудовано його було навколо Нікейсько-Константинопольського Символа віри 381 року, історичне формулювання якого було роз'яснено, з одного боку, з огляду на біблійне свідчення, та з іншого боку, з огляду на сучасні проблеми між Церквами і з світом. Плодом цього проекту став документ «Сповідування однієї віри» (1991), що якимось застряг в механізмах Всесвітньої Ради Церков, і його не було донесено до Церков, як ХЄС.

Важливий аспект у справі «єкуменізму в часі» було висвітлено в роботі маленької групи на зустрічі комісії «Віра та устрій» в Бангалорі у 1978 році, хоча його підхопили лише згодом. Одне-єдине речення в «Unitatis redintegratio» проголошувало, що «справедливо і спасенно (*aequum et salutare*) визнавати скарги Христові та чеснотливі вчинки в житті тих, хто свідчить про Христа, часом навіть проливаючи свою кров» (UR, 4). Короткий бангалорський текст про «Свідчення аж до смерті» зазначив єкуменічне значення мучеництва, яке як найбільше свідчення про Христа силою благодаті долає розділення між християнами та (саме тому) здатне (як можна припустити) справити позитивний вплив на спільноту,

де мученик жив і навчався віри.⁸ Папа Іван Павло II розвиває цю думку в 84-тому абзаці своєї енцикліки 1995-го року «Et unum sint»:

«Хай і невидимо, сопричастя між спільнотами, навіть якщо воно й досі недосконале, істинно та твердо ґрунтується на повному сопричасті святих – тих, хто наприкінці відданого вірі життя перебуває в єдності з Христом у славі. Ці святі походять з усіх Церков і церковних спільнот, які дали їм змогу увійти до сопричастя в спасінні».

Як методист, я вважаю, що великим кроком до свідчення та звершення сопричастя між нашими спільнотами було б офіційне та літургійне визнання Римо-Католицькою Церквою того місця, що ним, як відомо нам, тішаться Джон і Чарльз Веслі в сопричасті святих. У процесі перегляду літургії в другій половині ХХ століття кілька протестантських Церков запровадили свого роду *sanctorale*, що включало постаті з «іншого боку» у випадках розколу.⁹ Якщо наші святі на небесах, спільним шануванням яких ми поєднані, моляться за нашу єдність на землі, то, можливо, ми не так уже й далекі від досягнення мети, як це може здаватися на перший погляд.

V. «ET UNUM SINT»

Зі згадкою «Et unum sint» і її рішучого ствердження про відданість Католицької Церкви екуменічній справі, ми підходимо до третього з трьох або чотирьох найважливіших екуменічних документів другої половини ХХ століття – разом із самим «Unitatis

⁸ Див. “Witness Upon Death” в *Bangalore 1978: Sharing in One Hope* (Geneva: WCC, 1978), с. 195-202.

⁹ Див. Geoffrey Wainwright, “The Saints and the Departed: Confessional Controversy and Ecumenical Convergence” in *Studia Liturgica* 34 (2004), с. 65-91.

regintegratio», ХЄС та «Спільною декларацією щодо догматичного вчення про виправдання» між лютеранами та католиками. Як папа Іван Павло II розглядає питання визначення та місця Церкви, і що він розуміє під «динамікою» досягнення повного сопричастя між розділеними братами та сестрами в їхніх спільнотах, з одного боку, та Католицькою Церквою з іншого? Папа, природно, підтримує заяву Другого Ватиканського Собору, що єдина Церква Христова «здійснюється» в Католицькій Церкві, якою керує «наступник Петра та єпископи, що перебувають в єдності з ним». Але він вносить новий, на мою думку, нюанс, підтримуючи ідею, яка передувала прийняттю «Декрету про єкуменізм» і полягала в тому, що єдина Церква Христова є «певним чином дієвою (*aliquo modo actuosa*)» в окремих спільнотах через присутність в них еклезіальних елементів.¹⁰ Папа пише: «Тією мірою, якою ці елементи [святості й істини] можна знайти в інших християнських спільнотах, єдина Церква Христова насправді присутня в них» (*UUS*, 11). Для тих, хто належить до таких спільнот, ідея «*presentia efficiens*» (лат. «дійсна присутність») звучить прийнятніше, ніж образ магнітного «повернення» залізних окрушин та первісного залізного блоку, який викликає мова декрету з її фразами про дари та внески, які «правочинно належать» «єдиній Церкві Христовій» і «провадять» до Христа. Членам інших Церков і церковних спільнот важко побачити, чому саме «посередництво» Римо-Католицької Церкви потрібне для забезпечення їхньої власної еклезіальності – навіть якщо

¹⁰ *Acta Synodalia Sacracancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. III/2 (Ватикан, 1974), с. 335. Про важливість цього тексту Секретаріату зі сприяння єдності християн див. Jared Wicks, S.J. "The Significance of the "Ecclesial Communities" of Reformation" в *Ecumenical Trends* (2001), с. 10-13.

вони сьогодні, можливо, більше ніж раніше хочуть визнати, що Римо-Католицька Церква як така (а не тільки окремі добрі католики) становить принаймні «частину» Вселенської Церкви, всередині якої має бути відновлена єдність.¹¹

Подібно до «Unitatis redintegratio», папа Іван Павло II наполягає в енцикліці на засадничій важливості доктрини, адже єдність має відбуватися «в істині» (UUS, 18-19; 36-37). Папа тепло згадує поступ, осягнутий в екуменічних діалогах, в комісії «Віра та устрій» та в різноманітних двосторонніх обмінах думками, в яких бере участь Римо-Католицька Церква (UUS, 59-61, 64-70, 78, 89). В 79-тому абзаці він перелічує п'ять «сфер, які потребують повнішого вивчення для досягнення справжнього консенсусу віри». Центральне місце займає «зв'язок між Святим Писанням, найвищим авторитетом у питаннях віри, та Священним Переданням, необхідним для тлумачення Слова Божого». Це здається мені найкращим формулюванням питання від XVI століття. І саме це питання стоїть за чотирма іншими темами, вказаними папою: евхаристична присутність

¹¹ У постійній суперечці з католицьким єпископом Річардом Челонером щодо “ознак” і визначення Церкви Джон Веслі звинувачував католиків у тому, що вони помилково вважають “частину” “цілим”. У позитивному ключі це означає, що Веслі визнав за Римо-Католицькою Церквою те, що, застосовуючи в зворотному напрямі вислів кардинала Франца Кьоніга на Другому Ватиканському Соборі, можна насмілитися назвати *indolem* або *characterem vere ecclesiale* (див. тексти, на які я посилався в попередній примітці) – і це незважаючи на деякі її помилкові доктрини та забобонні практики. В інших місцях, однак, Веслі обмежує своє визнання лише “окремими душами” серед римо-католиків, які належать до “народу Божого”. Це питання детально, з цитатами з творів Веслі, розглянуто в: Geoffrey Wainwright, *The Ecumenical Moment: Crisis and Opportunity for the Church* (Grand Rapids: Eerdmans, 1983), зокрема на с. 192 та 206-9.

і жертвоприношення; висвячення на потрійне служіння; вчительство Церкви; Діва Марія як Матір Божа та ікона Церкви. Доктринальна згода належним чином визначає, наскільки далеко може заходити практична співпраця в добродійній діяльності (UR, 12 і 23), не кажучи вже про спільну участь у літургії (UR, 4 і 8) та залучення до спільного завдання євангелізації (UR, 1, 10 і 20). У першій із цих трьох сфер можна зустрітися з суперечливими питаннями фундаментальної антропології. У другій можна, звісно, радіти розвитку *communicatio in sacris*, що стався від моїх студентських років у 1950-х, коли католикам лише недавно дозволили спільне читання Господньої Молитви, й навіть тоді ми не знали, чи продовжувати «бо Твоє є царство, і сила, і слава...». Іван Павло вельми наголошує на цінності спільної молитви, але от можливість спільної Євхаристії все ще відкладається (UUS, 21-27). У справі спільного свідчення можна пожалкувати, що рівень спільної віри та еклезіальності був, напевно, недостатнім, щоб документ «Dominus Iesus» (2000) визнав інші християнські спільноти як партнери Католицької Церкви в нагальному завданні свідчення єдиного Спасителя світу.

VI. ТОПОГРАФІЯ ЄДНОСТІ

Ані «Unitatis reintegratio», ані «Ut unum sint» не пропонують детальної моделі інституційних структур, які б могли об'єднати християнський світ. Якими, зокрема, були б «єдиниці», об'єднані в повному сопричасті? На мою думку, добре, що не прислухалися до однієї пропозиції в раніше згаданому виступі (*relatio*) 1964 року. Там можна прочитати, що в окремих церковних спільнотах «присутня єдина Церква Христова, хай і недосконалим чином, *quasi tamquam in Ecclesiis particularibus* (лат. «майже як у

помісних Церквах)». Потрібен кращий опис співвідношення між місцевим і вселенським, який, визнаючи певним чином традиції, що розвинулися впродовж поділу, водночас не надає їм такої структурної ваги в об'єднаному християнському світі, яку надають їм сучасні ідеї «конфесійних родин» чи «християнських всесвітніх об'єднань». Простий «паралелізм об'єднань» був би недостатньою моделлю для майбутнього.¹² Небезпека сучасного протестантизму, навіть трохи схильного до екуменізму, полягає в тому, що його вдовольнила б і «узгодженість між деномінаціями», яку Євангелічна Церква Німеччини в 2001 році назвала «ein geordnetes Miteinander bekenntnisverschiedener Kirchen» – що можна перекласти як «неузгоджений деномінаціоналізм» або, ще грубіше, «мирне співіснування в умовах холодної війни».¹³

«Топографічне» питання добре окреслено в звіті з Найробі 1986-го року про методистсько-католицький діалог – «Задля заяви про Церкву».¹⁴ Визнаючи, що слово «Церква» в Новому Заповіті використовується в «просторових» масштабах – від домашньої, місцевої чи регіональної і до загальної – текст згадує також про виникнення іншого слововжитку, в деяких випадках спричинене різницею мови чи обряду (таких як Сирійська Церква, Коптська Церква чи Латинська Церква), проте в інших зумовлене «фундаментальними розбіжностями в ученні, вірі чи церковному устрої (такі як Лютеранська Церква, Методистська Церква чи Римо-Католицька Церква)»; і «ми як методисти

¹² Щодо цього, див. Geoffrey Wainwright, “La confession et les confessions: vers l’unité confessionnelle et confessante des chrétiens” в *Irenikon* 57 (1984), pp. 5-26, зокрема с. 15-17.

¹³ Evangelische Kirche in Deutschland, “Kirchengemeinschaft nach evangelischem Verständnis” в *EKD-Texte* 69 (2001).

¹⁴ Див. *Growth in Agreement II*, op.cit., с. 583-96.

та римо-католики визнаємо, що поділ, який лежить за цим останнім слововжитком, суперечить єдності, якої Христос хоче для своєї Церкви» (18-20). Однак визнаючи, що «чимало різних дарів було вдосконалено навіть у розділенні», Комісія запитує, чи буде в ситуації злуки забезпечено потреби різних розвинених традицій «всередині місцевої конгрегації», чи вимагатиме це «спеціальних умов (парафії, священники, організації)»: «Наскільки пастирська турбота про такі групи вимагатиме окремих юрисдикцій, які будуть, можливо, частково накладатися одна на одну та чи можна забезпечити її однією, єдиною, місцевою формою *episkope* (нагляду чи догляду)?» (23, 26–27). Зі свого боку я запропонував створити «перихоретичний єпископат» у формі місцевого зібрання єпископів, можливо, зі змінним головуванням, та надавши широкі можливості для духовного братерства, єдності в таїнствах і спільної дії серед взаємно відкритих, конфесійно примирених і культурно різноманітних спільнот, представлених у раді єпископів «у кожному місці».¹⁵

Відповідна вага міжмісцевих угод заради збереження рис, успадкованих від конфесійно й інституційно відокремленого минулого, потребуватиме ретельного розгляду. Уже згаданий католицько-методистський звіт був готовий розглянути, серед інших можливих «способів бути однією Церквою», уявлення про *typoi*, яке обстоював кардинал Йоан Вілебрандс за підказкою Дома Емануеля Лана (Dom Emmanuel Lanne): всередині єдиної Церкви, позначеної згодою в засадах віри, вчення та управління, існуюватиме простір для різноманітних «цер-

¹⁵ Geoffrey Wainwright, "In favour of perichoretic and peripatetic episcopate – perhaps..." в *Gemeinsamer Glaube der Gemeinschaft*, Harding Meyer (ed.), Frankfurt am Main: tto Lembeck, 1991), с. 198-207.

ковних традицій», кожній з яких притаманний відмінний стиль богослов'я, богослужіння, духовності та дисципліни. Інша можливість походить від аналогії між методистським рухом Джона Веслі та «релігійними орденами» в Римо-Католицькій Церкві; кожному властиві особливі форми життя та молитви, праці, евангелізації та внутрішньої організації, хоча вони в різний спосіб пов'язані з владою папи та єпископів. Історик методизму Альберт Аутлер, відомий спостерігач на Другому Ватиканському Соборі, розглядав методизм як *«une ÷glise tanqũy, теоретично та фактично»*, яка потребує «Вселенської Церкви, всередині якої він функціонуватиме як евангелічний орден свідчення та богослужіння, дисципліни та плекання». ¹⁶

Інші протестантські об'єднання (й можливо, деякі інші методисти) зробили б, поза сумнівом, сильніший наголос на автономному церковному статусі, але всі повинні бути готовими визнати, як Леслі Н'юбігін, що не може бути «злуки без покаяння», з огляду на згубний характер розколу – що визнає також і Римо-Католицька Церква, беручи і на себе частку відповідальності (*UR*, 3; *UUS*, 11; пор. 15, 34).¹⁷ За нью-делійською заявою, до якої долучився також і Аутлер, «досягнення єдності включатиме просто смерть і відродження багатьох форм церковного життя, якими ми їх знаємо». І в Римо-Католицькій Церкві можуть бути риси, що розвинулися й оформилися в часи розділення і від яких треба відмовитися – або принаймні які треба буде видозмінити відповідно до нових обставин. Отже, ми підходимо

¹⁶ A.C.Outler, "Do Methodists have a doctrine of the Church?" в *The Doctrine of the Church*, D.Kirkpatrick (ed.), (Nashville, Abingdon, 1964), с. 11-28.

¹⁷ J.E.L.Newbigin, *The Household of God* (London: SCM Press, 1953) p.22 (US edition, New York: Friendship Press, 1954) с. 14.

до останньої та найдивовижнішої пропозиції, зробленої папою Іваном Павлом II в «*Ut unum sint*».

VII. ВСЕЛЕНСЬКЕ СЛУЖІННЯ ЄДНОСТІ?

Я маю на увазі, звісно, особливу відповідальність, яку у світлі «екуменічних прагнень більшості християнських спільнот» визнає Іван Павло II, відповідальність «всесвітнього служіння християнської єдності» – «знайти спосіб здійснення примату, яка, не заперечуючи нічого суттєвого у своїй місії, водночас є відкритою до нової ситуації» (*USS*, 89 і 95): «Чи не могло б справжнє, але недосконале сопричастя, яке існує між нами, переконати церковних лідерів і їхніх богословів розпочати зі мною терплячий та братерський діалог з цього приводу?» (96). Я повторю тут особисту пропозицію, яку я вперше висловив у 1997 році і яка полягала в тому, що, як перший крок єпископу Риму

слід запросити ті християнські спільноти, які, на його думку, перебувають у справжньому, хай і недосконалому сопричасті з Римо-Католицькою Церквою, щоб призначити представників для співпраці з ним і тими, кого він призначить, у формулюванні документу, який став би виразом Євангелія для проповідування в нинішньому світі. Тоді тема «братерського діалогу», який передбачив Іван Павло II, змістилася б від *теорії* пасторського та доктринального обов'язку до *суті* того, у що ми віримо та що проповідуємо. І саме *здійснення* праці над виробленням такого документу могло б – внаслідок процесу його запуску, виконання, вироблення остаточної форми, оприлюднення та сприйняття – пролити світло на питання «служіння, яке здійснюється в істині й любові». *Solcitur ambulando* (лат. «вирішити проблему на ходу»).¹⁸

¹⁸ Geoffrey Wainwright, "The Gift Which He on One Bestows, We All Delight to Prove: A Possible Methodist Approach to a Ministry of Primacy in the Circulation of Love and Truth" в *Petrine*

Іван Павло шляхетно визнає, що в інших церковних спільнотах «певним рисам християнської таїни часом було приділено набагато більшу увагу», ніж у Католицькій Церкві (*UUS*, 14); він наполягає, що діалог означає не лише обмін ідеями, а й «обмін дарами» (*UUS*, 28). Можна думати, що таким даром може бути Петрове служіння, на яке претендує та яке пропонує Рим, і саме сприйняття такого дару в інших історичних Церквах і церковних спільнотах може вплинути на його майбутню форму.¹⁹ Можливо, це також надана провидінням форма того, що називають «наступним християнським світом», у якому «глобальний Південь» відіграє значну роль, а стиль християнства, найвірогідніше, буде виразно «п'ятидесятницьким».²⁰

VIII. ЄДНІСТЬ «IN VIA» (ЛАТ. «У ЦЬОМУ ЖИТТІ»)

На завершення дозвольте мені запропонувати ідею з власної методистської традиції щодо того, як можна зрозуміти «єдність» «святої вселенської» Церкви, яку ми сповідаємо у Символі віри. На це надихають мене кілька думок, викладених на-

Ministry and the Unity of Church: "Toward a Patient and Fraternal Dialogue". A Symposium Celebrating the 100th Anniversary of the Foundation of the Society of the Atonement, Rome, December 4-6, 1997, James F. Puglisi (ed.), (Collegetown, Minnesota: Liturgical Press/Michael Glazier, 1999), с. 59-82.

¹⁹ Див. Geoffrey Wainwright, "A Primal Ministry of Unity in a Conciliar and Synodical Context" в *One in Christ* 38, no. 4 (October 2003), с. 3-25.

²⁰ Див. Philip Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity* (New York: Oxford University Press, 2002). Щодо екуменічного потенціалу та проблематики "класичного п'ятидесятництва", див. Geoffrey Winwright, "The One Hope of Your Calling? The Ecumenical and Pentecostal Movements after a Century" в *Pneuma: Journal of the Society for Pentecostal Studies* 25 (2003), с. 7-28.

прикінці 4-ого параграфу в «Unitatis redintegratio». По-перше, святість:

«Усі католики мають прагнути до християнської досконалості та, кожен, відповідно до свого стану, – до того, щоб Церква, несучи у власному тілі смирення та смерть Ісуса, дедалі більше очищувалась і оновлювалася, доки Христос не поставить її перед Собою в усій її славі без плями чи зморшки».

Джон Веслі сповідував і навчав «християнській досконалості», і вважав, що завдяки Божому милосердю її – хоч і не в небесній завершеності – можна досягти і в цьому житті, в сенсі повної щиросердої любові до Бога та ближнього. Цікаво, чи не можна подібно до загального поклику до святості (LG, 39-42) вважати і єдність покликанням, що дозволило б говорити про різні ступені її досягнення, не ставлячи під сумнів її існування тоді, коли вона все ще недосконала.

Інший пункт, який слід запозичити з кінця четвертого розділу «Unitatis redintegratio», стосується кафоличності. Текст проголошує, що:

«розділення між християнами заважають Церкві здійснити на практиці повноту кафоличності притаманну їй в тих її доньках і синах, які, хоча й належать до неї через хрещення, все ж відокремлені від повного сопричастя з нею. Більше того, самій Церкві складніше виразити в життєвій дійсності її повну кафоличність в усіх аспектах (UR, 4)».

Якщо «ознака» кафоличності може мати менш, ніж повне (чи можна так сказати?) «втілення» у Католицькій Церкві, то чи не можна те саме сказати про єдність?

Ставлячи ці запитання, я не мав наміру віднести єдність, і ще менше святість або кафоличність, до

невидимого стану, або відкласти їх на невизначене майбутнє (проти чого застерігає «Dominus Iesus»). Радше, я хочу сказати, що справжнє есхатологічне напруження дозволяє визнати всі ознаки Церкви в динамічному сенсі, що сприяє їх досконалому й явному досягненню, нехай і в межах нашого паломницького існування. Таким чином, інші істинно тринітарні Церкви та церковні спільноти – що несуть знак Євангелія, Святого Писання, хрещення, Таємної Вечері та діяльної віри (UR, 20–23) – можна розглядати як *частину* «єдиної святої вселенської Церкви», молячись і працюючи заради повноти, яка прийде до них – і до Римо-Католицької Церкви – зі встановленням єдності з Апостольським Петровим Престолом за допомогою структур, які все ще потребують розробки.²¹

²¹ Внутрішній зв'язок між істиною, святістю, єдністю, кафоличністю й апостольським свідченням, окреслений в Євангеліє від Йоана 17:17-23, відмітив у XIX столітті методистський еклізіолог і прото-єкуменіст Бенджамін Грегорі. У своєму творі “The Holy Catholic Church” (Лондон, 1873) Грегорі наголошує на *поступовому* дієслові Йоана 17:23 (“щоб вони *були звершені* в єдності”) та на зростанні в *зрілості*, пов'язаному з ідеєю єдності в посланні до Ефесян 4:11-16. У термінах іншої дискусії я б окреслив мою пропозицію радше як *partim-partim* (лат. “частковий”), ніж як радикально парадоксальний погляд *simul iustus et peccator* (лат. “праведник і грішник одночасно”); див. мій розділ “The Ecclesial Scope of Justification” в: *Justification: What's at Stake in the Current Debates*, M. Husbans and J.T. Trieier (eds.), (Downers Grove, Illinois, and Leicester, England: InterVarsity Press, 2004), с. 249-75

ЕКУМЕНІЧНІ ДОСЯГНЕННЯ ТА НОВІ ВИКЛИКИ.
ЩО ЗРОБЛЕНО ЗА СОРОК РОКІВ
ПІСЛЯ UNITATIS REDINTEGRATIO?

КУРТ КОХ

ВСТУП

Екуменічний рух, що став однією з найбільших рушійних сил в Католицькій Церкві з моменту прийняття „Декрету про екуменізм» Другим Ватиканським Собором 21 листопада 1964 року, найкраще було б порівняти з подорожуванням літаком. Після тривалих приготувань нарешті починається подорож – літак набирає швидкості, котиться злітною смугою, раптово відривається від землі й починає поволі підніматись у повітря. Тільки-но літак досягає певної висоти й починає рухатись небом, нам здається, що він взагалі не рухається або рухається дуже повільно. І водночас кожен пасажир має надію, що літак безперешкодно досягне фінального пункту польоту. Якщо порівняти це з екуменічним рухом в Католицькій Церкві, то Другий Ватиканський Собор був швидким відриванням від злітної смуги. Минуло сорок років від часу його проведення – і нам здається, що ми просто зависли в повітрі й нікуди не рухаємось. Проте ми все ж сподіваємось, що екуменічний літак безпечно сяде на землю. Це має особливий сенс у контексті недвозначної та проривчої екуменічної енцикліки папи Івана Павла II «*Ut unum sint*», де екуменічний процес визначено як першочерговий та невідворотний пастирський пріоритет.¹

¹ Пор. W. KASPER, «*Ökumene – menschlich, charismatisch, spirituell*» â: *Die Kraft des Augenblicks. Begegnungen mit Papst Johannes Paul II*, W. Bartoszcwski (ed.), (Freiburg, 2004), c.186-191.

Порівняння екуменічного руху з мандрівкою на літаку пасує не тільки для визначення нашої теперішньої позиції, а й для розуміння того, де був початковий пункт і куди ми прямуємо. Ми можемо дивитись у майбутнє, тільки ставлячись поважно до традиції та розпізнаючи знаки часу.

І. ДОСЯГНЕННЯ ЕКУМЕНІЧНОГО РУХУ

Екуменічна подорож на літаку, в яку наша Церква вирушила сорок років тому, запрошує нас насамперед поглянути на екуменічний ландшафт, який вельми змінився за останні роки та десятиріччя. Передусім ми маємо привід радіти, що в багатьох місцях нашої Церкви екуменізм вже не тільки запозичене слово чи привід для хвилювання. Навпаки, в багатьох місцевих Церквах, парафіях, церковних спільнотах та рухах він став фактом живої дійсності. Такий щоденний екуменізм має надзвичайне значення, тому що без нього всі богословські спроби, спрямовані на вироблення дієвого консенсусу між різними християнськими Церквами та церковними структурами щодо елементарних питань віри, не матимуть під собою ґрунту. Так само вони не матимуть під собою ґрунту, коли плідні досягнення богословської екуменічної роботи не усвідомлюватимуться громадою вірних конкретної Церкви. Проблема під назвою «сприйняття» видається одним з найбільших і, напевно, найважливіших викликів, що потребує першочергової уваги до екуменічної освіти віруючих і професійної підготовки духовенства – як цього цілком слушно вимагає Екуменічна Директорія.²

² ПАПСЬКА РАДА ЗІ СПРИЯННЯ ЄДНОСТІ ХРИСТИЯН, *Директорій застосування принципів і норм екуменізму* (Ватикан, 1993), розділ III: «Екуменічна формація в Католицькій Церкві». Див. також документ Ради: «Екуменічний вимір формації виконавців пасторальної роботи» (Ватикан, 1998).

На богословському рівні ми маємо досить багато успіхів – й особливо у спробах досягти розуміння та консенсусу, що в минулому призвели до щирих «документів дедалі більшого порозуміння»³, й увінчалися Спільною декларацією щодо догматичного вчення про виправдання, підписаною Всесвітньою лютеранською федерацією та Папською радою зі сприяння єдності християн 31 жовтня 1999 року в Авгсбурзі. Ця декларація спромоглася встановити «консенсус щодо фундаментальних питань» догматики. Водночас таке формулювання засвідчує, що досі не було досягнуто цілковитого консенсусу стосовно догмату про виправдання або стосовно того, що з нього випливає, у зв'язку з – передусім – концепцією Церкви та проблемою служіння. Спільна декларація звертається до тих питань, що й досі потребують роз'яснення. Ці питання «стосуються зв'язку між словом Божим і церковною доктриною, а також доктрини Церкви, влади всередині Церкви, єдності Церкви, служіння, таїнств і, зрештою, зв'язку між виправданням і соціальною етикою».⁴

Спільну декларацію можна розглядати як віху на складному шляху відновлення єдності християн. Але

³ Пор. *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte inter-konfessioneller Gespräche auf Weltebene*, Н. Meyer, Н. J. Urban and L. Vischer (eds.). *Band 1* (Paderborn 1983), *Band 2* (Paderborn 1992), *Band 3* (Paderborn 2003). Англ. мовою: Н Meyer and L. Vischer (eds.), *Growth in Agreement. Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level* (New York: Paulist Press; Geneva: WCC, 1984) та J Gros, Н. Meyer and W Rusch (eds.) *Growth in Agreement II. Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, 1982-1998* (Geneva: WCC Publications, 2000).

⁴ «Спільна декларація щодо догматичного вчення про виправдання», (Grand Rapids/Cambridge: William B. Eerdmans, 2000), с.43.

ця віха ще досить далека від пункту призначення.⁵ Окрім невирішеної проблеми точного тлумачення догмату про виправдання,⁶ інші питання можна об'єднати разом як чіткіше розуміння того, чим є Церква, як про це дуже слушно сказав кардинал Каспер: «Надалі при роз'ясненні фундаментальних питань догмату Виправдання в діалозі з Церквами реформатської традиції пріоритет має надаватися еклезіологічним питанням. Згідно з католицьким та православним розумінням, це ключ до поступу в нагальному для пастирського служіння питанні єхаристійного сопричастя. Це визначає позицію, на якій ми зараз перебуваємо»⁷. Ми повернемося до цього пізніше. Та спочатку необхідно відзначити ті великі зміни, що відбулися в екуменічному русі за останні сорок років.

Найприкметнішим є той факт, що майже для всіх Церков знову стало дражливим питання їхньої конфесійної ідентичності. Потреба визначити власну конфесійну позицію досить зрозуміла і навіть бажана, адже зустріч і діалог передбачають індивідуальну ідентичність кожної зі сторін з її «багатствами та викликами»,⁸ і в цьому сенсі екуменічний еліксир

⁵ «Avec la signature du Document, nous avons atteint une pierre milliaire mais nous ne sommes pas parvenus au terme du chemin. La pleine unité visible des chrétiens et leur communion n'est pas encore un fait». Див W. KASPER, *L'Espérance est possible* (Langres, 2002) с.70.

⁶ Поп. К. LEHMANN, *Einig im Verständnis der Rechtfertigungsbotschaft? Erfahrungen und Lehren im Blick auf die gegenwärtige ökumenische Situation* (Bonn, 1998); J. RATZINGER, «Wie weit trägt der Konsens über die Rechtfertigungslehre?» в: *Communio. Internationale Katholische Zeitschrift* 29 (2000) н.424-437; *Gerecht und Sünder zugleich? Ökumenische Klärungen*, T. Schneider and G. Wenz (eds.) (Freiburg/Göttingen, 2001).

⁷ W. KASPER, «Situation und Zukunft der Ökumene» в: *Theologische Quartalschrift* 181 (2001) с.186.

⁸ Поп. W. KASPER, «Konfessionelle Identität – Reichtum und Herausforderung» â: T. Bolzenius et al. (eds.) *Ihr sollt ein Segen sein. Ökumenischer Kirchentag* (Gütersloh/Kevelaer, 2004) с.428-442.

життя можна розуміти як результат взаємного «обміну дарами». Складність виникає тоді, коли переконання, що нас *вже* об'єднує щось значно більше за те, що нас *досі* роз'єднує (протягом останніх десятиріч це переконання дедалі міцніло), поступається місцем процесу, який натомість акцентує відмінності. Інтенсивний пошук індивідуальної конфесійної ідентичності насправді є так само необхідний, як і пошук християнської єдності. Однак цей процес може й стати на заваді відновленню дружніх стосунків у рамках екуменізму, коли застаріла упередженість і ворожість продовжують створювати бар'єр для стосунків між християнами та між християнськими Церквами.

Зі сказаним вельми тісно пов'язано те, що головні моменти напруженості та розбіжності в екуменізмі спостерігаються у сфері етики. Це особливо помітно у Всесвітній англіканській спільноті, що мало не привело її до межі, за якою починається розкол. І в інших християнських Церквах можна, звісно, знайти диференційовані згідно з конфесією відповіді на, приміром, етичні питання гомосексуалізму з одного боку, а з другого – біоетичні та соціоетичні, й там вони іноді розв'язуються зовсім інакше. Парадоксально, що тоді як у розв'язанні старих конфесійних конфліктів спостерігалися певні успіхи або хоча б поновлення дружніх взаємин, в етичній сфері почали виявлятися значні відмінності. Якщо християнські Церкви не зможуть виступати спільно у важливих проблемах етики та соціальної етики, це завдасть значної шкоди довірі до екуменізму серед сьогоднішнього суспільства загалом.

Третім фактором є те, що екуменічні зустрічі тепер відбуваються не тільки між історично вагомими Церквами Заходу, як спочатку. Навпаки, після ключових політичних змін у Європі, православні Церк-

ви почали займати дедалі помітнішу позицію в екуменізмі, тепер їх набагато більше турбує питання екуменізму. Стосовно розуміння віри вони дуже близькі до нашої Церкви, але стосовно історичного та культурного тла вони здаються віддаленішими, ніж Церкви та церковні спільноти, які виникли внаслідок Реформації. Водночас доконечною умовою для подолання проблеми розділення Західної Церкви є врахування голосу Православної Церкви.⁹ У цьому сенсі кожен, напевно, погодиться з кардиналом Вальтером Каспером в його заклик до «східного розширення» екуменізму. Тут він продовжує міркування, висловлені папою Іваном Павлом II – єдність Європи стане можливою тільки тоді, коли єдина Церква Заходу та Сходу почне дихати обома легенями. Політичне об'єднання Європи може відбутися тільки за умови поновлення дружніх стосунків між Східною та Західною Церквами. У цьому процесі особливу увагу потрібно приділити стародавнім Церквам Сходу, які подібно до Православних Церков, належать до Східної Церкви. На сьогоднішній день вдалося дійти більшого порозуміння між ними та Католицькою Церквою в питаннях христології.

Безсумнівно, найзначніші трансформації в екуменічному ландшафті спричинені постійним зростанням так званих вільних Церков, які випередили майбутнє, що, дедалі очевидніше, очікує навіть традиційні Церкви, і полягає у свободі і незалежності від держави, а отже в кінці християнського світу, успадкованого від Костянтина. Особливо слід відзначити дедалі більшу кількість громад п'ятидесятників, які утворюють другу за розміром всесвітню церковну спільноту після Католицької

⁹ Пор. W. KASPER, «L'orthodoxie et l'Église catholique. A 40 ans du Décret sur l'oecumenisme *Unitatis redintegratio*» в: *La Documentation Catholique* 86 (2004) с.315-323.

Церкви. І хоча вони часто стоять на антиєкуменічній і антикатолицькій позиції, діалог з ними є винятково важливий хоча б через те, що в ньому йдеться про феномен «п'ятидесятництва християнства».¹⁰

Поруч із багатьма позитивними досягненнями єкуменізму слід визнати й численні негаразди. Серед єкуменічних конфліктів зауважмо енергійну реакцію та дискусію в багатьох лютеранських Церквах до та після підписання «Спільної декларації щодо догмату про виправданн»я в Авгсбурзі у 1999 році; диспути про документ „Dominus Jesus» конгрегації віровчення Римо-Католицької Церкви; єкуменічно прохолодну резолюцію Ради Євангелічно-Лютеранської Церкви Німеччини (EKD - Evangelische Kirche Deutschlands) «Церковна спільнота згідно з лютеранським розумінням», яка фактично пропагує єкуменізм без Православних Церков і без Риму;¹¹ непорозуміння між Римо-Католицькою Церквою та Російською Православною Церквою (остання стурбована двома питаннями: прозелітизмом серед православних вірян, зокрема в Західній Україні, та проблемою Греко-Католицької Церкви).¹² Треба сподіватись, що дружній жест повернення ікони Казанської Божої Матері

¹⁰ B. FARRELL, «Der Päpstliche Rat zur Förderung der Einheit der Christen im Jahre 2003» в *Catholica* 58 (2004) с.97.

¹¹Пор. К. КОСН, «Kirchengemeinschaft oder Einheit der Kirche? Zum Ringen um eine angemessene Zielvorstellung der Ökumene» в *Kirche in ökumenischer Perspektive. Kardinal Walter Kasper zum 70. Geburtstag*, P. Walter, K. Krämer, and G. Augustin (eds.), (Freiburg, 2003) с.135-162, зокрема с.147-159: «Kirchengemeinschaft ohne Rom und ohne die Orthodoxie».

¹² Пор. W. KASPER, «Theologische Hintergründe im Konflikt zwischen Moskau und Rom» in *Ost-West. Europäische Perspektiven* 3 (2002) pp.230-239; дддд æ W. KASPER, «Katholische Bistümer in Russland. Bemerkungen zur Diskussion um das Verständnis des kanonischen Territoriums» in *Stimmen der Zeit* 128 (2003) с.523-530.

Російській Православній Церкві принаймні покращив клімат у взаєминах. Загалом кроком уперед для єкуменічного руху стане визнання всіма Церквами та церковними спільнотами того, що вони свідомі розбіжностей в єкуменічному русі і що ці розбіжності спричинені не стільки конфесійними чинниками, скільки первородним гріхом; а це б утримало кожного від приписування провини винятково протилежній стороні.

II. ВСТАНОВЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ ЕКУМЕНІЗМУ

Подорожування літаком дає змогу не тільки оглянути єкуменічний ландшафт. Під час польоту можна настільки звикнути до набраної висоти, що здаватиметься, буцімто злітна смуга залишилась дуже далеко позаду і вже зовсім непотрібна. В єкуменічному русі ця спокуса унаочнилася останнім часом і залишається такою досі, насамперед у двох аспектах. З огляду на це нагальною потребою стає встановлення джерел єкуменізму.

1. Зміцнення богословських підвалин єкуменізму

Католицьке розуміння єкуменізму базується на богословських підвалинах, які „Unitatis redintegratio» визначає як католицькі принципи єкуменізму. Однак значної ерозії за останні роки зазнали не тільки ці підвалини – значно послабилося й розуміння сутності християнської віри серед самих християн. Обидва фактори були причиною того, що тепер в єкуменічному русі вважається, буцімто богословський діалог має прокладати собі шлях через дрібні теологічні тонкощі. З цим тісно пов'язане виникнення контрасту між єкуменізмом церковних спільнот та єкуменізмом богословів і церковних лідерів – Йоахим Ванке, єпископ Ерфурта, назвав таку ситуацію „самоблокадою єку-

менізму, який розділяється на «екуменізм згори» та «екуменізм знизу».¹³

Беручи до уваги складність цієї ситуації, одним з важливих завдань екуменізму видається нова консолідація богословських підвалин екуменізму, які «Декрет про екуменізм» вбачає насамперед в хрещенні та вірі в хрещення і які особливо потрібно пригадувати сьогодні, оскільки спільне визнання хрещення – найважливіше з екуменічних зусиль. Хрещення – вхідні двері до Церкви й екуменізму. Цей простий факт є вихідним пунктом «Декрету про екуменізм». Уже в його першому розділі «Католицькі принципи екуменізму» хрещення визначається як підстава належності всіх християн до Церкви. «Хто вірить у Христа і був правильно охрещений, той має хоча й недосконалий, але дійсний зв'язок із Католицькою Церквою.»¹⁴ Третій розділ «Про Церкви та церковні спільноти, роз'єднані з Римським Апостольським Престолом» особливо підкреслює в своєму описі цих Церков та церковних спільнот Заходу – навіть до того, як піде мова про деякі риси їхньої еклезіальної недосконалості як, наприклад, «відсутність таїнства чернецтва» чи втрата «істинної повноти реальності таїнства Євхаристії» – хрещення, яке в разі здійснення та прийняття його з вірою єднає хрещеного з розіп'ятим і прославленим Господом та спричинює нове народження людини для життя вічного. Наголошується, що хрещення - основа «містичної взаємної пов'язаності частин цілого», тобто всіх хрещених людей, які отримали нове народження. Тільки потім, не применшуючи всього сказаного раніше, говорить-

¹³ J. WANKE, "Erlahmt der ökumenische Impuls? Anmerkungen aus der ökumenischen Praxis" в *Catholica* 53 (1999) с.97.

¹⁴ Другий Ватиканський Собор, декрет "Unitatis redintegratio", 3.

ся про хрещення, яке є «тільки початком шляху», оскільки за своєю природою спрямоване до «отримання повноти життя в Христі та орієнтоване на цілковите визнання віри, на цілковите прилучення до задуму спасіння, встановленому Христом, і, врешті, на повноцінну участь в євхаристійному сопричасті.»¹⁵

Фундаментальна значущість хрещення для всіх екуменічних ініціатив не тільки є вихідним пунктом шляху, про який йдеться в «Декреті про екуменізм»; навіть до сьогодні екуменізм тримається чи хитається в залежності від взаємного визнання чи невизнання хрещення.¹⁶ З цього факту не потрібно, звичайно, робити висновки, боцімто визнання хрещення може бути основою, хоча б мінімальною, для євхаристійного сопричастя.¹⁷ Навпаки, декрет чітко вказує, що «в церковних спільнотах, відділених від нас, цілковитої єдності, яка постає з хрещення, бракує».¹⁸ Елементарне визнання хрещення відкриває шлях до елементарного, хоча й не повного, сопричастя. Хрещення - це

¹⁵ Там же, 22.

¹⁶ Пор. W. KASPER, «Ekklesiologische und ökumenische Implikationen der Taufe» в: *Weg und Weite. Festschrift für Karl Lehmann, A. Raffelt* (ed.), (Freiburg, 2001) с.599.

¹⁷ Пор. CENTRE D'ÉTUDES OECUMÉNIQUES (STRASBOURG)/INSTITUT FÜR ÖKUMENISCHE FORSCHUNG (TÜBINGEN)/KONFESSIONSKUNDLICHES INSTITUT (BENSHEIM), *Abendmahlsgemeinschaft ist möglich. Thesen zur Eucharistischen Gastfreundschaft* (Frankfurt, 2003), зокрема с.35-39: "Thesis 4. Die Taufe ist das Tor zur Gemeinschaft der Kirche, dem Leib Christi, der im Abendmahl je neu konstituiert wird". Àèâ. òàèî æ J. BROSSER, "Das Zweite Vatikanische Konzil und der Zusammenhang von Taufe, Eucharistie und Kirche im Blick auf Eucharistische Gastfreundschaft" â: *Eucharistische Gastfreundschaft. Ein Plädoyer evangelischer und katholischer Theologen*, J. Brosseder and H.-G. Link (eds.), (Neukirchen-Vluyn, 2003) с.15-21.

¹⁸ Другий Ватиканський Собор, декрет «Unitatis redinte-gratio», 22.

справжня основа єдності і сопричастя; воно орієнтоване на спільне сповідання віри та звершення Євхаристії. Якщо хрещення - це початок християнського життя та церковного буття, то Євхаристія - їх повнота і завершення. Тому ми вітаємо ініціативу Папської ради зі сприяння єдності християн, коли у 2002 року вона запропонувала Конференціям єпископів переглянути разом зі своїми екуменічними партнерами домовленості стосовно взаємного визнання хрещення, щоб у такий спосіб згуртувати їх і уможливити їх розвиток. Ця ініціатива видається важливим кроком до збереження богословських підвалин екуменізму, а це завдання сьогодні особливо нагальне.

2. Розділення екуменічних шляхів

Друга спокуса екуменічного польоту – це забути, заради чого й навіщо він здійснюється. Вихідним пунктом екуменізму було розуміння глибокої аномальності ситуації розділеного християнства. Той факт, що християни, які вірять в Ісуса Христа як у свого Відкупителя та були хрещені в Його Тілі, яким є Церкви, відділені одна від одної, це величезний камінь спотикання, який Церква являє сучасному світові; цей факт заслуговує, щоб його називали ганебним. Розділення Церков це розділення того, що не можна розділяти, це розділення Тіла Христового.

Напевно, найкраще це демонструє риза Христова. Святе Письмо виразно підкреслює, що вона була ціла, не складалась з частин: «Та був хітон не пошитий, лише весь від верху тканий» (Йо 19:23). Мене завжди вражало в історії страстей Господніх, що навіть римські солдати не наважилися розірвати на шматки окрасу земного вбрання Ісуса: «Не дерімо його, а киньмо на нього жереб, на кого впаде» (Йо 19:24). Христова риза є реальним символом

єдності Церкви як Тіла Христового. Сумна трагічність цієї історії полягає в тому, що християни самі зробили те, на що не наважились римські солдати. За словами колишнього голови Папської ради зі сприяння єдності християн кардинала Едварда Айріса Кесіді, риза Христа «сьогодні пошматована на клаптики, на конфесії та деномінації, які упродовж історії часто ворогували між собою замість того, щоб виконувати заповідь Господа перебувати в єдності.»¹⁹

Це автоматично ставить (само-)критичне запитання, звернене до всіх християн: чи вони насправді відчують цей болісний конфлікт розділення єдиного Тіла Христа, чи вони й досі цього не зрозуміли, а то й навіть змирилися з цим. Я глибоко переконаний, що ми зможемо віднайти нові імпульси для єкуменізму тільки тоді, коли насмілимося дивитися правді в очі. Найбільше мене бентежить те, що в теперішній єкуменічній ситуації багато християн не відчують хворобливості стану розділення. А якщо розділення Христового Тіла більше не завдає болю – єкуменізм стає непотрібним.

Нині в єкуменічному русі можна діагностувати значну зміну парадигми, адже здається, що початкова мета єкуменізму – відновлення явної єдності Церкви – була значною мірою випущена з поля зору. Ті єкуменічні зусилля було заміщено хоча й виправданими, однак не зовсім єкуменічними цілями та проектами «світського єкуменізму». Зменшення важливості комісії «Віра та устрій» Всесвітньої Ради Церков – один із симптомів такої зміни парадигми.²⁰

¹⁹ E. I. CASSIDY, «Welche nächsten Schritte in der Ökumene sind überfällig, realisierbar und wünschenswert?» â: *Una Sancta* 51 (1996) с.112.

²⁰ Поп. W. PANNENBERG, «Eine geistliche Erneuerung der Ökumene tut Not» â: *Ökumene. Möglichkeiten und Grenzen heute*, K. Froehlich (ed.), (Tübingen, 1982) с.112-123.

Ця зміна мала значний вплив на багатьох християн із різних Церков, оскільки вона відповідає плюралістичному, й отже, релятивістському духові доби. Головна догма такого світогляду стверджує: щоб уникнути звинувачення у тоталітарному способі мислення, не можна і не треба у філософському сенсі повертатися до того моменту, який передував сучасному плюралізму, адже плюралізм – це єдиний шлях, через який тотальність постає перед нами.²¹ Це переконання лежить в основі плюралістичних тенденцій сучасної релігійної ситуації.²² Вихідний пункт таких тенденцій - прийняття не тільки розмаїття релігій, а й різноманіття божественних одкровенень, так що Ісус Христос є лише одним із можливих шляхів до спасіння і одкровення. Це породжує в багатьох бажання мінімізувати, наскільки це можливо, віру в Христа, особливо коли йдеться про діалоги з іншими релігіями.²³ Така тенденція виражена, наприклад, у питанні лютеранського богослова Рейнгольда Бернгардта: «Чи повинні ми роззброїтись христологічно, щоб стати спроможними до міжрелігійного діалогу?»²⁴ У контексті нашої екуменічної дискусії можна поставити у відповідь критичне запитання: «Чи повинні ми роззброїтись як католики, щоб бути спроможними до міжцерковного діалогу?» Сучасний релігійний і конфесійний плюралізм в екуменічному русі це дві сторони однієї медалі.

²¹ Пор. W. WELSCH, *Unsere postmoderne Moderne* (Weinheim, 1987).

²² Пор. R. SCHWAGER, *Christus allein? Der Streit um die pluralistische Religionstheologie* (Freiburg, 1996).

²³ Пор. J. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz. Das Christentum und die Weltreligionen* (Freiburg, 2003).

²⁴ R. BERNHARDT, "Desabsolutierung der Christologie?" â: *Der einzige Weg zum Heil? Die Herausforderung des christlichen Absolutheitsanspruchs durch die pluralistische Religionstheologie*, M. v. Brück and J. Werbick (ed.), (Freiburg, 1993) с.184-200.

Такий стан справ безпосередньо залежить від сучасного соціального контексту. Відвертий процес суспільної диференціації, що впливає на поширення тенденцій індивідуалізації та плюралізації, ставить будь-яке завдання єдності – серед них екуменічної – під підозру.²⁵ Єдність щонайбільше розуміється як толерантність до різноманіття. Відповідно, принцип визнання різноманітності вважається здійсненням примирення розбіжностей. Яким чином в контексті постмодерної свідомості з її індивідуалістичними та плюралістичними судженнями може виглядати пошук явної єдності Церкви Ісуса Христа – ось де найсерйозніший виклик для сьогоденного екуменізму.²⁶

Християнський екуменізм не може відповісти на цей виклик, пристосовуючись до умов цієї парадигми хоча б тому, що сучасний плюралізм призводить людину до відчуття бездомності, найкращої основи для фундаменталізму різного роду. Адже, як добре зазначив політолог Томас Меєр, маємо справу з феноменом²⁷ реакції на негостинну, негуманну природу сучасності.²⁸ Християнський екуменізм робить

²⁵ Поп. М. N. EBERTZ, *Aufbruch in der Kirche. Anstöße für ein zukunftsfähiges Christentum* (Freiburg, 2003) с.1

²⁶ Поп. W. KASPER, «Die Kirche angesichts der Herausforderungen der Postmoderne» в: *Theologie und Kirche. Band 2* (Mainz 1999) с.249-264, зокрема с.252-255: «Absage an das Einheitspostulat: Der pluralistische Grundzug der Post-moderne». Новим чинником постмодернізму вважається свідомо відмова від постулату єдності: «Постмодернізм – це не тільки прийняття множинності та згода на неї, це фундаментальний вибір на користь плюралізму» (с.253).

²⁷ Поп. К. КОЧ, «Fundamentalismus: eine "katholische" Häresie? Offene, aber nicht ungestaltete Identität des Christentums» â: *Verbindliches Christsein – verbindender Glaube. Spannungen und Herausforderungen eines zeitgemässen Christentums* (Freiburg/Schweiz, 1995) с.65-114.

²⁸ T. MEYER, *Fundamentalismus – Aufstand gegen die Moderne* (Reinbek bei Hamburg, 1989).

сьогоденному суспільству величезну послугу, постійно підтримуючи актуальність питання єдності – незважаючи на те, що інколи важливість цього питання для християнства заперечується. Однак єдність залишається «фундаментальною категорією Святого Письма та Передання»²⁹, адже вона свідчить про єдиного Бога, єдиного Відкупителя, єдиного Духа, єдине хрещення і єдину Церкву (Еф. 4:4–6).

Головна причина послаблення в екуменічному русі початкового палкого прагнення бути виразом пошуку явної єдності Христової Церкви – в усьому її невід'ємному й обов'язковому розмаїтті – безсумнівно лежить у сучасному суспільстві. Багато хто вже змирився з теперішнім станом справ і спокійно дивиться на велику кількість порізаних Церков, вважаючи задовільним існуюче *толерантне* розмаїття та водночас не бачачи, навіщо намагаться подолати його заради здобуття *примиреного* розмаїття.³⁰

На мою думку, ми є свідками фундаментального розділення екуменічних шляхів: один з них продовжує прямувати до знайдення явної єдності Церкви, закликаючи працювати та молитись задля цього; натомість інший вважає, що досить і вже досягнутого, а отже, прагне закріпити свій статус-кво за допомогою практики євхаристійного сопричастя. Отже видно, що справжні «консерватори», тобто «ті, хто зберігає статус-кво», це так звані прогресисти, які хочуть «досягти» мети екуменізму вже сьогодні, прямуючи шляхом спільного причастя та богослужінь, продовжуючи водночас існувати як розділені Церкви. Ця практика несе реальну небезпеку перетворен-

²⁹ W. KASPER, *Sakrament der Einheit. Eucharistie und Kirche* (Freiburg, 2004) p.122.

³⁰ B. NEUMANN, «Nehmt einander an, wie auch Christus uns angenommen hat» (Röm 15. 7). Bausteine zu einer Spiritualität der Ökumene” в: *Geist und Leben* 76 (2003) с.183.

ня екуменізму на дешевеньку угоду, якою буде просто зігноровано факт гріховного розділення Церкви, що триває далі. Таким чином, цей шлях здається не більше, ніж екуменічним „снодійним» в той час, коли ми, навпаки, потребуємо стимулюючих „ліків», які б допомогли нам підтримати та зміцнити бажання християнських Церков зробити внутрішню єдність їхньої віри в Ісуса Христа явною, реальною та плідною.

Католицький екуменіст Пітер Н'юнер правильно зазначає, що в багатьох лютеранських та реформатських Церквах – як, до речі, і серед багатьох католиків – мету екуменізму розуміють вже не як *communio*, а як взаємодію (*inter-communion*) Церков, і тому, коли її буде досягнуто, «все інше може залишитись без змін».³¹ Відповідно кінцевою екуменічною метою вважається спільна Євхаристія, тоді як розподіл між Цервами може і надалі існувати. Як наслідок, тепер прихильники такого підходу більше турбуються про взаємодію, а не єдність Церкви. Основа такого ставлення – еклезіальний плюралізм, згідно з яким немає потреби об'єднуватися різним Церквам, їм просто слід визнати одна одну в їхньому розмаїтті, з усталеними конфесійними традиціями.

Між таким поглядом і поглядом Католицької та Православної Церков існує помітна напруженість, адже останні розуміють мету екуменічних ініціатив не як досягнення взаємодії, а як «*communio*, в межах якої стає можливе сопричастя в Таємній Вечері».³²

³¹ P. NEUNER. «Das Dekret über die Ökumene *Unitatis redintegratio*» in *Vierzig Jahre II. Vatikanum. Zur Wirkungsgeschichte der Konzilstexte*, F. X. Bischof and S. Leimgruber (eds.), (Würzburg, 2004) c.139.

³² P. NEUNER³ B. KLEINSCHWÄRZER-MEISTER, «Ein neues Miteinander der christlichen Kirchen. Auf dem Weg zum Ökumenischen Kirchentag in Berlin 2003» в: *Stimmen der Zeit* 128 (2003) c.373.

Таке розуміння є підставою для того, що для Римо-Католицької Церкви – як і для більшості християнських Церков – церковне сопричастя та євхаристійне сопричастя – невіддільні.³³ Переважна більшість християнських Церков – не тільки Католицька, а й Православна Церква та англіканські церковні спільноти – дотримуються думки ранньої Церкви, що не може бути «справжнього й повного євхаристійного сопричастя без церковного сопричастя і водночас не може бути повного церковного сопричастя без сопричастя євхаристійного.»³⁴

III. СУПЕРЕЧЛИВА МЕТА ЕКУМЕНІЗМУ

Отже, тепер ми можемо чітко побачити пункт призначення нашої подорожі на екуменічному літаку – яка, цілком природно, могла затуманитись протягом тривалого польоту. Чим більше стирається в пам'яті зліт, тим менш очевидним може стати пункт призначення. Справжня проблема теперішньої екуменічної ситуації полягає в тому, що ми й досі не спромоглися досягнути дієвого консенсусу стосовно мети екуменізму, яка натомість стає дедалі туманнішою. Той факт, що мета екуменізму – це і досі предмет дебатів між різними Церквами та церковними спільнотами, є справжнім парадоксом екуменічного сьогодні. Уточнімо, що хоча, з одного боку, на минулих етапах екуменічного руху було досягнуто значного зближення позицій і консенсусу в багатьох окремих питан-

³³ Пор. М. ЕНАМ, *Gemeinschaft im Sakrament? Die Frage nach der Möglichkeit sakramentaler Gemeinschaft zwischen katholischen und nichtkatholischen Christen. Zur ekklesiologischen Dimension der ökumenischen Frage. Zwei Bände* (Frankfurt, 1986); G. HINTZEN, *Zum Thema 'Eucharistie und Kirchen-gemeinschaft'* (Paderborn, 1990).

³⁴ P.-W. SCHEELE, «Eucharistie und Kirche gehören zusammen» in *Die Tagespost* 59 (20 травня 2003) с.3.

нях, з іншого боку, всі значні розбіжності можна об'єднати саме в проблемі розуміння єдності Церкви, де існують гострі розбіжності вже на початкових позиціях. Цю найбільшу складність теперішньої екуменічної ситуації слід якомога енергійніше долати. Тільки якщо ми чітко бачимо кінцеву мету екуменічного руху, ми можемо адекватно ставити питання про наступні кроки.

Прояснення концепцій Церкви та єдності має стати нині головним моментом екуменічного порядку денного. Пошук розуміння природи Церкви, яке б відповідало вимогам екуменізму, слід розуміти як духовний процес.³⁵ Відсутність консенсусу щодо мети екуменічного руху безпосередньо пов'язана з різним ученням про Церкву в різних віросповіданнях. Оскільки кожна Церква має власну концепцію єдності, автоматично вважаючи її метою екуменізму, існує стільки ж розумінь мети екуменізму, скільки існує Церков.³⁶ Це можна продемонструвати коротким порівнянням католицького вчення про Церкву з православним і лютеранським.³⁷

Православне розуміння Церкви можна найкраще визначити як «євхаристійну еклезіологію».³⁸ Церква перебуває в кожній місцевій церковній спільноті, згуртованій навколо єпископа, через

³⁵ Пор. W. KASPER, "Kircheneinheit und Kirchengemeinschaft in katholischer Sicht. Eine Problemskizze" â: *Glaube und Gemeinschaft. Festschrift für Paul-Werner Scheele zum 25jährigen Konsekrationsjubiläum*, K. Hillenbrand and H. Niederschlag (eds.), (Würzburg, 2000) с.100-117.

³⁶ Пор. G. HINTZEN³ W. THÖNISSEN, *Kirchengemeinschaft möglich? Einheitsverständnis und Einheitskonzepte in der Diskussion* (Paderborn, 2001).

³⁷ Пор. K. KOCH, *Gelähmte Ökumene. Was jetzt noch zu tun ist* (Freiburg, 1991), зокрема с.166-170.

³⁸ Пор. J. OELDEMANN, *Orthodoxe Kirchen im ökumenischen Dialog. Positionen, Probleme, Perspektiven* (Paderborn, 2004).

здійснення Євхаристії. Православна Церква дотримується думки, що Христос перебуває в кожній місцевій спільноті, тому жодна окрема Церква не може існувати сама по собі. Кожна місцева церковна громада перебуває у живому *communio* з усіма іншими громадами, де здійснюється Євхаристія; *communio* справджується передусім за допомогою митрополії чи патріархату. Тому єдність Вселенської Церкви – це єдність спілкування окремих церков, митрополій і патріархатів. Оскільки місцева Церква на чолі з єпископом в звершенні Євхаристії є образом, актуалізацією та здійсненням єдності Церкви в певній місцевості, не існує пріоритет Вселенської Церкви над місцевою Церквою. За винятком екуменічного собору, не може також існувати і видимий принцип єдності Вселенської Церкви на зразок Престолу Петра, який визнає Католицька Церква. Такої незалежності від Папи, звичайно, було досягнуто коштом того, що автокефальність і частково пов'язаний з ним національний принцип стали центральною проблемою православ'я. Таким чином, центр екуменічної проблеми полягає в тому, що «розуміння Церкви, орієнтоване на національні та культурні ознаки, і кафоличне, вселенське розуміння досі перебувають у значній конфронтації між собою».³⁹ Проте це все ж не ознака неможливості плідного екуменічного діалогу, особливо якщо пам'ятати, що навіть у Католицькій Церкві питання відносин між місцевими Церквами та Вселенською Церквою досі остаточно не розв'язане.⁴⁰

³⁹ W. KASPER, «Ökumene zwischen Ost und West. Stand und Perspektiven des Dialogs mit den orthodoxen Kirchen» в: *Stimmen der Zeit* 128 (2003) с.157.

⁴⁰ Пор. з дискусією в Курії між кардиналами Вальтером Каспером та Йозефом, яка, очевидно, значно наблизилася дві різні позиції: W. KASPER, «Zur Theologie und Praxis des-

Згідно з лютеранським розумінням, Церква – це *creatura verbi*, спільнота віруючих, де Євангеліє сприймається в його чистоті, а таїнства вділяються згідно з ним.⁴¹ Оскільки це завжди відбувається в конкретному місцевому зібранні, Мартін Лютер надавав терміну „зібрання» однозначну перевагу над „сліпим й незрозумілим словом «церква»». ⁴² У лютеранстві Церква – це насамперед місцеві громади. Церква Ісуса Христа присутня в конкретній спільноті, що збиралася навколо Слова та таїнств. Оскільки Церква Ісусова складається не тільки з конкретних зібрань, а й має свій вселенський вимір, місцева громада вважається прообразом здійснення Церкви. Згідно з лютеранським вченням про Церкву, окремі громади перебувають у взаємному спілкуванні, однак вселенський вимір Церкви другорядний у порівнянні з місцевим. Вселенськість і єпископальна структура, такі важливі для Католицької Церкви, в лютеранстві не набули богословського розвитку та обґрунтування. Це зумовлює складне екуменічне питання: як співвідноситься католицька еклезіологія з її двома вимірами – вселенським і місцевим – з лютеранським розумінням Церкви, яке вбачає зібрання вірних прообразом здійснення Церкви. Чи можна знайти тут екуменічний консенсус? Розбіжності в еклезіологічних вченнях – реальна при-

bischöflichen Amtes» в: *Auf neue Art Kirche sein. Wirklichkeiten – Herausforderungen – Wandlungen. Festschrift für Bischof Dr. Josef Homeyer*, W. Schreer and G. Steins (eds.), (Münich, 1999) н.32-48; J. RATZINGER, “Die Ekklesiologie der Konstitution *Lumen gentium*” â: *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio* (Augsburg, 2002) н.107-131; W. KASPER, «Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche. Freundschaftliche Auseinandersetzung mit der Kritik von J. Kard. Ratzinger” в: *Stimmen der Zeit* 218 (2000) с.795-804.

⁴¹ Поп. G. W. LOCHER, *Sign of the Advent. A Study in Protestant Ecclesiology* (Fribourg, 2004).

⁴² *Weimarer Ausgabe* (WA) 50, 625.

чина того, що віднайдення екуменічної церковної моделі, виходячи лише з одної конфесійної церковної моделі, неможливе, особливо тоді, коли власна церковна модель ще не обговорювалась в екуменічних дискусіях, але вважається абсолютном, провокуючи тим самим в інших сумніви щодо здатності виходити за рамки конкретної (а саме власної) конфесії.⁴³ Як свідчить досвід, таке явище зустрічається в усіх Церквах, тому продовжують існувати абсолютно різні конфесійні концепції Церкви та церковної єдності.

Поглиблення розуміння Церкви – це чи не найголовніше питання порядку денного. Різноманіття концепцій Церкви залишається головною причиною відсутності поступу в конкретних питаннях взаємного визнання еклесійних устроїв та досягнення євхаристійного сопричастя. Ці питання треба розглядати екуменічно, визнаючи одна одну Церквами-сестрами у повному сенсі цього слова, досягаючи таким чином мети екуменізму. Вона ж полягає у видимому сопричасті християнських Церков, які, за висловом кардинала Йозефа Ратцінгера, «залишаються Церквами, хоча мали б бути Церквою».⁴⁴ Усі екуменічні ініціативи слід об'єднати у певну «Спільну декларацію про Церкву, устрій і Євхаристію», як це було зроблено з догматом про виправдання.⁴⁵

⁴³ F. W. GRAF³ D. KORSCH, «Jenseits der Einheit: Reichtum der Vielfalt. Der Widerstreit der ökumenischen Bewegungen und die Einheit der Kirche Jesu Christi» в: *Jenseits der Einheit. Protestantische Ansichten der Ökumene*, Graf and Korsch (eds.), (Hannover, 2001) с.25.

⁴⁴ J. RATZINGER, «Die ökumenische Situation – Orthodoxie, Katholizismus und Reformation» в: *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie* (Münich, 1982) с.203-214.

⁴⁵ Поп. H. SCHÜTTE, «Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre. Die Ursache der westlichen Glaubensspaltung ist behoben» в: *KNA-ÖKI* 40, 5 жовтня 2004 р. Thema der Woche (Weekly Theme), с.1-4.

IV. ЕКУМЕНІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЄДНОСТІ

Таку декларацію можна прийняти лише тоді, коли ми будемо свідомі того, що розділення Церкви Ісуса Христа – справжній скандал, що заперечує її природу як *una sancta*. Це – фундаментальна екуменічна апорія, в рамках якої всі богословські спроби декларацій чи практичних дій приречені на поразку. Хвороблива ситуація розділення не може бути подолана певною богословською теорією, тому що й вона буде виходити з факту існування розділення. Жодна переконлива теорія чи екуменічна практика тут не можуть допомогти. «Рішення, однаково ефективні для теорії та для практики», – за словами Пітера Ньюнера – «стануть можливі тільки тоді, коли буде подолано розділення як злочин проти природи Церкви».⁴⁶

І ось тут ми починаємо бачити початкову мету всіх екуменічних ініціатив, сформульовану в першому параграфі «Декрету про екуменізм»: «Сприяти відновленню єдності серед усіх християн - одне із найголовніших завдань Другого Святого Вселенського Ватиканського Собору». Розділення Церкви «суперечить волі Христа, є каменем спотикання для світу та шкодить найсвятішій справі проголошення Євангелія».⁴⁷ Таке визначення не втратило своєї актуальності до сьогодні – через сорок років після прийняття «Декрету про екуменізм»; навпаки, його нев'януча істинність підтверджується сьогодні більше, ніж будь-коли.

Це стосується і фундаментального імпульсу, що надихав екуменічний рух від самого початку і який

⁴⁶ P. NEUNER, «Das Dekret über die Ökumene *Unitatis redintegratio*» in *Vierzig Jahre II. Vatikanum. Zur Wirkungsgeschichte der Konzilstexte*, F. X. Bischof³ S. Leimgruber (eds.), (Würzburg, 2004) с.140.

⁴⁷ Другий Ватиканський Собор, декрет “Unitatis redintegratio”, 1.

Другий Ватиканський Собор назвав «душею всього екуменічного руху». ⁴⁸ Сьогодні він вимагає відновлення, яке привело б до розуміння пріоритету молитви за єдність як необхідної частини екуменічної духовності. ⁴⁹ Екуменізм без душі приречений на смерть, і тому Папська рада зі сприяння єдності християн дотримується думки, що «екуменізм правди та любові, який посідає сьогодні центральне місце, має бути підтриманий глибоким і випробуваним екуменізмом життя», ⁵⁰ а екуменічний рух «нині потребує нової мотивації, що ґрунтується на душі», тобто нової екуменічної духовності. ⁵¹

Я хотів би пояснити зміст цього духовного екуменізму чи екуменічної духовності ⁵² на прикладі дружби Святого Франциска Асизького зі Святою Кларою. Одного разу, вирішивши побачитись знову, вони зустрілися біля річки, стоячи на різних берегах. Оскільки річка була надто широкою, щоб її можна було перейти, вони дійшли думки, щоб кожен ішов своїм берегом до місця витоку річки, де вона стає мілкішою й вузкою. Біля витоку вони нарешті змогли зустрітись і без жодних перешкод прославити свою духовну дружбу. Я вбачаю це гарним і корисним прикладом для сьогоднішньої екуменічної

⁴⁸ Там же, 8.

⁴⁹ Пор. W. KASPER, «Spiritualità ed ecumenismo» in *Rivista Teologica di Lugano* VII (2002) n.117-132; W. KASPER, «Ökumene des Lebens und Eucharistiegemeinschaft. Perspektiven für die Zukunft» в: W. KASPER, *Sakrament der Einheit. Eucharistie und Kirche* (Freiburg, 2004) с.55-79.

⁵⁰ B. FARRELL, «Der Päpstliche Rat zur Förderung der Einheit der Christen im Jahre 2002» в: *Catholica* 57 (2003) с.83.

⁵¹ Там же, с. 106.

⁵² Пор. K. KOCH, «Wiederentdeckung der «Seele der ganzen Ökumenischen Bewegung» (UR 8). Notwendigkeit und Perspektiven einer ökumenischen Spiritualität» в *Catholica* 58 (2004) с.3-21.

ситуації. Здається, що різні Церкви стоять на різних берегах доволі широкої річки. Оскільки її не можна перейти, вони не можуть зустрітися для розмови, а мусять голосно кричати одна одній з протилежних берегів. Якби різні Церкви змогли віднайти спільне джерело єдності, провісником якої був Ісус Христос, вони б змогли знайти одна одну. Це - найглибша таїна Церкви та єкуменізму, що закликає не сумувати, а продовжувати сміливо йти єкуменічним шляхом, про який папа Іван Павло II казав, що це незворотній шлях, якщо він дійсно веде до Ісуса Христа та до єдності, про яку ми повинні молитися до Нього і яка вже дарована нам через Нього. Єкуменізм нагально потребує більшої глибини, навіть якщо він водночас прагне досягти більшої широти.

Папа Іван Павло II приділяв особливу увагу одному з аспектів єкуменічної духовності, необхідному сьогодні: мученицькому виміру єкуменізму. У ювілейному 2000 році в Колізеї – місці, де безліч християн свідчили кров'ю про свою віру перед язичницьким Римом, коли вшановувався єкуменізм незліченних мучеників ХХ століття – Папа сказав такі глибокі слова: «Поки ми, християни, перебуваємо тут, на землі, у недосконалому сопричасті, мученики в небесній славі насолоджуються повним і цілісним сопричастям. Кров мучеників нашого часу стане одного дня зерном повноти та єдності Тіла Христового. Єкуменізм їхньої крові переконливий, бо в ньому виповнюється молитва Ісуса про єдність серед Його учнів: «Щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, і я в тобі, щоб і вони були в Нас об'єднані, щоб світ увірував, що Ти мене послав (Йо 17:21)».

Щоб світ увірував: тільки це кінцевий пункт подорожі на літаку, яку ми почали в нашій Церкві 40 років тому і яка все ж досягне своєї мети, адже ми переконані, що єкуменізм – це справа Святого

Духа.⁵³ Він допоможе нам звершити цю справу до кінця, і Він дасть нам для цього більше, ніж ми навіть мріємо отримати. Тому ми повинні спрямовувати наші зусилля до цієї справи Святого Духа, покладаючись на розум і духовність, необхідні нам, але водночас вже від початку даровані нам.

⁵³ W. PANNENBERG, «Die Ökumene als Wirken des Heiligen Geistes» в: *Gottes Geist bei den Menschen. Grundfragen und spirituelle Anstöße*, S. Leimgruber (ed.), (München, 1999) с.68-77.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАПСЬКОЇ РАДИ
ЗІ СПРИЯННЯ ЄДНОСТІ ХРИСТИЯН
З МОМЕНТУ ПРОГОЛОШЕННЯ
«UNITATIS REDINTAGRATIO»
І ДО СЬОГОДНІШНЬОГО ЧАСУ

ЕЛЕВТЕРІО Ф. ФОРТІНО

ВСТУП

На завершення третьої фази Другого Ватиканського Собору (21 листопада 1964 р.) було опубліковано три документи: Догматичну Конституцію про Церкву («Lumen gentium»), «Декрет про Східні Церкви» («Orientalium ecclesiarum») та «Декрет про Екуменізм» («Unitatis redintegratio»).

У промові з нагоди їх оприлюднення Павло VI висловив сподівання, що доктрина Церкви „буде доброзичливо та прихильно сприйнята братами-християнами, від'єднаними від нас (sejuncti)». Він також висловив бажання, щоб ця доктрина, «доповнена деклараціями, що містяться в рамках документу «De oecumenismo», також схваленого Собором», справила вплив на інших християн, роз'яснюючи [предмет] і заохочуючи їх переглянути свої «міркування та погляди». Папа сподівався, що таким чином інші християни „стануть набагато ближчими до сопричастя і, врешті, якщо буде Божа воля, з'єднаються з нами в повному сопричасті.»¹

¹ Пор. *Enchiridion Vaticanum, Documenti – II Concilio Vaticano II, Testo ufficiale e traduzione italiana*, 8th edition, (Bologna: EDB, 1970) c.179.

Із цього випливають два важливі аспекти:

а) екуменічне питання є фундаментально еклезіологічним;

б) унаслідок цього доктринальні відносини з іншими християнами необхідні для процесу роз'яснення (*consilia et proposita recognoscenda*) в поступовому відновленні дружніх стосунків між християнами в напрямку до повного сопричастя.

Павло VI проявляв постійну увагу до відносин з іншими християнами, висловлюючи «з цієї нагоди найщиріші вітання спостерігачам, які представляють християнські Церкви і конфесії, від'єднані від нас, подяку за їх цінну присутність на зустрічах Собору та щирі молитви за їхні успіхи».²

Одразу після цього Павло VI говорив про вплив екуменічних дій у самій Католицькій Церкві: «Нам самим ця доктрина дала можливість відчутти неочікувану радість, коли ми бачили, як Церква, окреслюючи власну структуру, не обмежує, а розширює межі своєї любові і не зупиняє різноманітних проявів своєї кафоличності, що постійно розвиваються й приваблюють».³

Було сформульовано два фундаментальних зауваження щодо процесу застосування та виконання «Unitatis reintegratio» (UR):

а) поширення екуменічного духу та діяльності в Католицькій Церкві;

б) відносини з іншими християнами.

Ці два зауваження методично окреслені в самому декреті й стали засадами діяльності Папської ради зі сприяння єдності християн.

² Там само.

³ Там само.

I. РОЗВИТОК ЕКУМЕНІЗМУ
В КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

Соборна дискусія про екуменізм велася на високому богословському та пастирському рівні. Декрет „Unitatis redintegratio» був прийнятий майже одностайно. У ньому було добре розроблено богословські підстави для пошуку єдності та керівні принципи діяльності.

На завершення Собору (1965) постало питання про його сприйняття та практичне втілення в різномірний культурний контекст. У ширшому католицькому світі все ще існували певна невизначеність, нерозуміння, стриманість, в тому числі як наслідок попередніх застережень з боку церковної влади.⁴ Водночас розвивались і сповнені ентузіазму, а інколи й наївні ініціативи. Тож необхідна була точна інформація про соборні рішення та їх втілення. Секретаріат зі сприяння єдності християн (ССЄХ) – як називалась тоді Папська рада зі сприяння єдності християн – провела низку заходів (конференції, документи, візити, контакти з богословськими інститутами, створення структур, контакти з єпископами різних країн та увага до виконання рішень Собору органами Римської Курії та єпископатів).

⁴ Пор. G. BAUM, “L’unité chrétienne d’après la doctrine des Papes de Leon XIII à Pie XII» in *Unam sanctam*; 35, (Paris: Cerf, 1961); V. MONDIN, *L’ecumenismo nella Chiesa cattolica prima, durante e dopo il Concilio*, (Parma: Silva, 1966); C. BOYER-BELLUCCI, *Unità cristiana e movimento ecumenico*, (Roma: Studium, 1955). Енцикліка Пія XII *Mortalium animos* (1928) чітко зазначає: “Очевидно, що Апостольський Престол у жодному разі не може брати участь в їхніх конгресах (пан-християнських, задля єдності Церкви) і жодним чином католики не можуть бути причетними до будь-якої діяльності такого типу, інакше авторитет буде наданий так званій християнській релігії, яка далека від справжньої Церкви Христа”. Y. CONGAR, *Chrétiens désunis principes d’un oecuménisme catholique*, (Paris: Cerf, 1937); G. THILS, *Histoire doctrinale du mouvement œcuménique*, (Tournai: 1960); B. LAMBERT, *Le problème œcuménique*, (Paris: Centurion, 1962).

а) Екуменічний Директорій

Секретаріат зі сприяння єдності християн, створений Іваном XXIII під час підготовки до Собору, було затверджено як орган Римської Курії в Апостольському листі «*Finis concili*» (1966). Ця нова структура Римської Курії мала стимулювати екуменічну діяльність в Католицькій Церкві.⁵ Серед її пер-

⁵ *Secretariatus ad Unitatem Christianorum Fovendam* було створено Іваном XXIII наказом *Motu Proprio „Superno Dei nutu”* 5 червня 1960 р. в контексті створення 11 підготовчих соборних комісій. Відповідно, в Апостольській Конституції *Humane salutis* від 25 грудня 1961 р., що скликала Другий Ватиканський Собор, Іван XXIII серед іншого роз'яснював, що Секретаріат зі сприяння християнській єдності (ССХЄ) займатиметься відносинами з цілим християнським світом (протестантами та православними). Це роз'яснення було необхідним, оскільки до цього відносинами з православ'ям займалась Комісія Східних Церков. В *Ordo concili* (6 серпня 1962 р.) Секретаріат було утверджено як соборну комісію. Припис Івана XXIII від 19 жовтня 1962 р. підтверджував, що Секретаріат „*eadem munera habet*” складатиметься з тих самих осіб, що брали участь на підготовчому етапі. Щоправда, в другій частині Собору кількість членів було збільшено, ними стали ще деякі єпископи. У 1963 році Секретаріат було зорганізовано у дві секції: одна – з відносин із протестантським світом, а друга – зі Сходом. Апостольським листом *Finis concili* від 3 січня 1966 р. Павло VI постановив, що Секретаріат складатиметься з тих самих осіб і залишатиметься постійною структурою Римської Курії з принциповим завданням сприяння втіленню екуменічних рішень Другого Ватиканського Собору. Апостольською Конституцією *Regimini ecclesiae universae* (1967 р.) Павло VI реорганізував Римську Курію, але при тому підтвердив роль та склад Секретаріату. Нова реформа Римської Курії, здійснена Іваном Павлом II після публікації нового Кодексу канонічного права і сформульована в Конституції *Pastor bonus* (1989 р.), знов підтвердила існування органу Римської Курії з екуменічних питань із тими самими структурою та завданнями, але змінила її ім'я – *Pontificum Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam*.

ших починань підготовка та публікація Єкуменічного Директорія. Директорій складався з двох частин. Він виявився дуже корисним як для формації на базовому рівні, так і для надання конкретних рекомендацій. Питання про публікацію Директорія розглядалося під час Собору і було необхідно не тільки з погляду практичних рекомендацій, а й для того, щоб зібрати разом бачення перспектив єкуменізму у різних соборних документах.

В «Unitatis redintegratio» Другий Ватиканський Собор наголосив на тому, що всі католики мусять брати участь у пошуку повної єдності християн. Він закликає їх бути «вмілими» (*sollerter*) учасниками.

«Сьогодні (1964) в багатьох частинах світу з натхненної ласки Святого Духа ширяться численні спроби через молитву, слово та дію досягти тої повноти єдності, якої бажає Ісус Христос. Тож Священний Синод закликає всіх вірних католиків розпізнавати знаки часу та вміло співпрацювати в справі єкуменізму (*operi oecumenico*).»⁶

Після роз'яснення значення поняття «єкуменічний рух» (*motus oecumenicus*) документ підкреслює ті ініціативи, які «було розпочато та zorganizовано задля плекання єдності серед християн». Декрет не дає конкретної програм дій, але закликає вступити у відносини, яких в минулому ще не було. У декреті з'являються й інші аспекти.

І) Насамперед заклик до Католицької Церкви відмовитись від усіх уявлень, що не відображають «в істині та справедливості» становище інших християн. «В єкуменічній роботі католики повинні беззаперечно турбуватися про своїх від'єднаних братів... здійснюючи перші спроби наближення до них» (UR, 4).

⁶ «Unitatis redintegratio» (UR), 4.

II) Далі й більш точно декрет закликає до відновлення паломницької Церкви та «постійного реформування, що його вона завжди як організація людей тут, на землі, потребувала... в царині керівництва, церковної дисципліни чи навіть формулюванні доктрини» (UR, 6).

III) Тому католики активним чином „повинні радісно пізнавати та шанувати правдиві християнські цінності зі спільної спадщини, які ми знайдемо в наших від'єднаних братів» (UR, 4).

IV) Окрім того, треба визнати багатство Христове та Його чеснотливі дії в житті інших християн, «які свідчать про Христа, часом навіть проливаючи свою кров» (UR, 4).

V) Декрет говорить ще рішучіше: «не слід забувати, що вчинене з ласки Святого Духа в серцях наших від'єднаних братів, може також причинитися до нашого будування» (UR, 4).

VI) Екуменічний рух підіймає тему діалогу, про що йдеться в тому ж пункті декрету, але ширше подано у III розділі.

VII) У частині, присвяченій втіленню декрету Католицькою Церквою та відновленню, згадується про особливу важливість внутрішнього навернення, єдності в молитві, спільної молитви й екуменічної формації для втілення екуменізму та для християнського життя взагалі.

VIII) Наостанок декрет торкається ще одного важливого аспекту: «Спосіб і метод викладу католицької віри в жодному разі не мають бути перешкодою для діалогу з братами» (UR, 11). Це стосується й Католицької Церкви як такої, й представлення її доктрини та дисципліни від'єднаним братам: «треба, щоб віра католицька була викладена глибше та правильніше, способом та мовою, зрозумілими для роз'єднаних братів» (там само).

IX) Усе це сполучається разом у пунктах 2–3 декрету про єдність та єдиність Церкви (UR, 2) та її відносини з іншими християнами (UR, 3). Розуміння католицьких принципів екуменізму необхідне для дійсної та узгодженої з вірою участі в пошуку єдності.

X) Це створює підвалини міцної будови *екуменічної духовності* та слугує для належного *початку діалогу* з іншими Церквами та церковними спільнотами.

«Unitatis redintegratio» можна розглядати як Велику Хартію екуменізму Католицької Церкви. Проте Собор дав також настанови в інших документах. Пошук єдності включає різні аспекти. З огляду на богословське та пастирське сприйняття екуменічних принципів Другого Ватиканського Собору Директорій розглядає майже всі документи Собору, а саме: Догматичну Конституцію про Церкву «*Lumen gentium*», про Одкровення «*Dei verbum*», Пастирську Конституцію про відносини між Церквою та світом «*Gaudium et spes*», декрет про Східні Католицькі Церкви, «*Orientalium ecclesiarum*»; декрет про місіонерську діяльність Церкви «*Ad gentes*»; декларацію про релігійну свободу «*Dignitas humanae*».

Про цей всеохоплюючий критерій свідчить не тільки «Декрет про екуменізм», а й навіть назва пер-

⁷ *Acta Apostolicae Sedis [AAS]* 59 (1967) с.574–592; також опубліковано в *Information Service*, N.2, 1967/II, с.5–12. Директорій від 14 травня 1967 р. підписаний кардиналом Августином Беа, Президентом ССЄХ, та єпископом Йоаном Вілебрандсом, Секретарем ССЄХ. Документ містить такий висновок: «На аудієнції, наданій Секретаріату зі сприяння єдності християн 28 квітня 1967 р. понтифік Павло VI схвалив цей Директорій, підтвердив його своєю владою та призначив до публікації. Те, що цьому суперечить, не має сили». Важливий додаток – «те, що цьому суперечить, не має сили», оскільки він стосується минулого, а конкретно питання *communicatio in sacris*.

шої частини документу „Ad totam ecclesiam» (*Директорій застосування рішень Другого Вселенського Ватиканського Собору в питаннях екуменізму*)⁷. Це цілком виразно затверджено у вступі до Директорія: «Екуменічний Директорій публікується для заохочення та скерування турботи про єдність, щоб проголошене декретами Другого Ватиканського Собору було краще втілено в практиці всієї Католицької Церкви».⁸

(б) Перша частина Директорія (1967 р.)

Перша частина Директорія, що містить чотири розділи, стосується багатьох конкретних питань, що потребують негайного розв'язання:

– *створення єпархіальних та національних екуменічних комісій* (н. 3-8). Ці комісії було поступово створено, формуючи ефективну мережу для дій на місцевому рівні. Про це схвально висловився Іван Павло II: «Такі ініціативи є ознакою поширення практичних зусиль Католицької Церкви із застосування соборних постанов про екуменізм: вони суттєвий аспект екуменічного руху».⁹ ССЄХ проводив періодичні міжнародні зустрічі президентів і секретарів екуменічних комісій Синодів Східних Церков та Конференцій єпископів для обміну думок та узгодження дій щодо сприяння єдності християн. Зустрічі було проведено в 1967, 1972, 1979, 1985 та 1993 роках.¹⁰

– *Чинність хрещення, здійсненого служителем інших Церков та церковних спільнот* (н.9–20). Було розпочато розгляд цієї й досі відкритої теми. «Отже, хрещення це сакраментальний зв'язок

⁸ Там само.

⁹ ІВАН ПАВЛО II, енцикліка „Ut unum sint” (*UUS*), 31.

¹⁰ Пор. ПАПСЬКА РАДА зі сприяння єдності християн, *Information Service*, N.84, 1993/III-IV, с.117–136.

єдності, дійсна підстава сопричастя християн. Тому належний рівень і спосіб здійснення хрещення надзвичайно важливі для всіх послідовників Христа» (н.11). Директорій пропонує настанови для „справедливої оцінки таїнства і для взаємного визнання хрещень різними спільнотами». Визначаються також і критерії Католицької Церкви для визнання чинності хрещення, здійсненого іншими християнами. Нещодавно Папська рада зі сприяння єдності християн знову поставила це питання, проаналізувавши угоди між Церквами щодо хрещення. Результати дослідження було обговорено на пленарній сесії у 2001 р.

– *Духовний екуменізм у Католицькій Церкві* (н. 21–24)

а) узгодження життя всіх християн із духом Євангелії (н. 21);

б) посилення у Католицькій Церкві молитов за єдність (н. 22).

– *Спільна духовна діяльність з від'єднаними братами* (н. 25–63). Було дано таку настанову: «Батьківського милосердя в справах щоденного життя не досить для відновлення єдності серед християн. І тому слухним і належним є дозволити певне *«communicatio in spiritualibus»* (лат. «духовне спілкування») – християни могли б звертатись до спільного духовного спадку у той спосіб і тою мірою, яка є припустима й відповідна до сучасного стану розділення» (н.25). Розділ складається з двох частин: а) спільні молитви (нн. 32–27), б) спільна духовна діяльність (*«communication in sacris* лат. «спілкування в таїнствах»), в свою чергу, має два розділи: спільна духовна діяльність зі східними православними братами (н.39–54) та з іншими від'єднаними братами, тобто протестантами (н.55–63).

Г) *Communicatio in sacris* та церковне сопричастя

Настанови Директорія забезпечили можливість місцевих контактів між християнами, спільних молитов (не позбавлених певної нерішучості), часткового *communicatio in sacris* (хоча й з певною напруженістю та порушеннями), а також практичної співпраці. Це поглибило взаєморозуміння, суттєву ознаку справжнього поступу і піднесення життя церковного сопричастя.

Відразу після Собору роздуми на екуменічні теми в Католицькій Церкві були пов'язані виключно з Собором і його рішеннями. Головним питанням було розуміння таїнства Церкви та відносин між Католицькою Церквою й іншими Церквами та церковними спільнотами щодо інтерпретації *subsistit in* в 8 пункті «*Lumen gentium*».

Таке тлумачення Другого Ватиканського Собору змусило задуматись над якістю і рівнем відносин з іншими християнами, правилами щодо *communicatio in sacris*, екуменічним аспектом пастирської турботи. Визнання еклезіального виміру за іншими християнськими спільнотами та різниця між Православними Церквами і реформатськими спільнотами, спричинена різною мірою сопричастя й догматичними відмінностями, опинилися у центрі богословського діалогу, пастирської діяльності, обговорення можливостей і меж співпраці.¹¹

Богослов'я сопричастя дедалі більше стає богословським виміром і особливим фактором екуме-

¹¹ Поп. G. THILS, *L'Eglise et les Eglises, Perspectives nouvelles en oecuménisme* (Bruges: Desclée De Brouwever, 1966); F. A. SULLIVAN, " 'Sussiste' la Chiesa di Cristo nella Chiesa cattolica romana?" в: *Vaticano II – Bilancio e Prospettive, venticinque anni dopo, 1962-1987*, René Latourelle (ed.), (Assisi: Cittadella Editrice, 1987), Vol. II, n. 811-824.

нічних відносин. *Relatio finalis* Позачергового Синоду єпископів у 1985 р., через двадцять років після Другого Ватиканського Собору, зазначає, що „*еклезіологія сопричастя є центральною та фундаментальною ідеєю документів Собору*» (С, 1). У цій перспективі знайшли місце теперішні відносини з іншими християнами.¹²

Завдяки єкуменічному руху (контакти, богословський діалог, спільна молитва, співпраця) *часткове та недосконале*, хоча й автентичне, сопричастя, що існує між християнами,¹³ різне в окремих Церквах і церковних спільнотах,¹⁴ прямує до *повного сопричастя*.¹⁵ Ця перспектива, накреслена Собором, все більше відображається у богословському діалозі та в нормах церковного життя.

СЄХ дає Католицькій Церкві можливість здійснювати різні починання – публікацію настанов та відгуків на них у Римській Курії, беручи до уваги, що єкуменізм зачіпає різноманітні аспекти життя Церкви.

У 1970-х роках одне питання поляризувало увагу християн і створило реальну напругу між Церквами – а саме питання *communicatio in sacris* або

¹² Конгрегація віровчення випустила декілька роз'яснень з питання сопричастя у 1992 р., див. Конгрегація віровчення, *Communionis notio*, Letter to the Bishops of the Catholic Church on Some Aspects of the Church Understood as Communion (28 May 1992): AAS 85 (1993), 838.

¹³ Пор. UR, 3.

¹⁴ Пор. UR, 14-18 щодо Східних Церков; UR, 19-23 щодо відділених Західних Церков і церковних спільнот.

¹⁵ UR, 4: „Люди, які вірять у Христа і були правильно охрещені, перебувають в певному, хоча й недосконалому, сопричасті з Католицькою Церквою.” Але „відмінності, які існують на різних рівнях між ними та Католицькою Церквою... створюють багато, інколи серйозних, перешкод для повного церковного сопричастя”.

intercommunion (як його потім називали), чи „євхаристійної відкритості».

ССЄХ висловився з цього приводу, зокрема в трьох документах:

- Декларація (7 січня 1970 р.) про позицію Католицької Церкви щодо спільного причастя між християнами різних конфесій;¹⁶

- Інструкція (1 червня 1972 р.) про конкретні умови доступу інших християн до причастя в Католицькій Церкві;¹⁷

- Нота (17 жовтня 1973 р.) про деякі інтерпретації Інструкції (1 червня 1972 р.) про конкретні умови доступу до причастя в Католицькій Церкві.¹⁸

Така швидка поява документів з однієї теми свідчить про пов'язані з цим пастирські, богословські та дисциплінарні проблеми, а також про напруженість дискусії. Питання, достатньо очевидне з католицької точки зору, залишається відкритим у відносинах з християнами, які мають відмінне богослов'я та церковну практику. Однак, ці документи надали корисну богословську та пастирську допомогу.

II) Молитва за єдність і Всесвітня Рада Церков

Ініціативу ССЄХ, яка безперервно провадилася в життя впродовж усього цього часу, а саме поширення молитов за єдність християн, слід завжди мати на увазі при виконанні рішень Другого Ватиканського Собору.

Окрім розробки принципів, перерахованих в Екуменічному Директорії (1967), ССЄХ здійснювала щільну співпрацю зі Всесвітньою Радою Церков (ВРЦ) заради спільного приготування й поширення молитви за єдність християн. Ця молитва є важ-

¹⁶ AAS 62 (1970) с.184.

¹⁷ AAS 64 (1972) с.518-525.

¹⁸ AAS 65 (1973) с.616-619.

ливою частиною осередку, який «Декрет про екуменізм» визначає як «душу» всього екуменічного руху (UR, 8). Тож відбувалися поступові й непохитні спроби її сприйняття та реалізації. Співпраця з ВРЦ в цій сфері стала справді дуже плідною.

1. Спільна робоча група була заснована разом з ВРЦ у 1965 році. З найпершої своєї зустрічі група «відчула потребу встановити принципи спільної молитви». Було також розглянуто питання, «до якої міри можливо досягти згоди» між Католицькою Церквою та ВРЦ. З цього погляду ССЄХ здійснив спробу уточнити статус співпраці з ВРЦ всередині Католицької Церкви. Відбулася нарада з різноманітними католицькими центрами, що сприяють екуменізму та молитві за єдність. Для зручності ці різні центри можна згрупувати у дві основні категорії: одна дотримувалася думки о. Пола Ватсона, інша – аббата Поля Кутюр'є. Зустріч відбулася в Ліоні (13–16 жовтня 1966 р.) за участю 15 католицьких експертів. Угоди було досягнуто відповідно до постанов Другого Ватиканського Собору. Було вироблено таку заяву:

«Представники різних католицьких організацій зі сприяння екуменізму зустрілися в Ліоні на запрошення Його Високопреосвященства кардинала Вілебрандса. Вони висловили бажання створити спільну робочу групу під патронатом Секретаріату зі сприяння єдності християн задля поширення в післясоборний період молитви за єдність християн та задля розвитку духовного екуменізму в різних формах».

Нарада зазначила, що «сьогодні духовний екуменізм важливий не тільки для єдності та оновлення християнства, а й для прогресу та розвитку всього людства». Було досягнуто консенсусу щодо угоди з ВРЦ. Безпосередньо після цього в Женеві (16–20

жовтня) відбулася зустріч з 15 представниками ВРЦ на тему: *Майбутнє тижня молитви за єдність*. Звіт наради було надіслано до спільної робочої групи, яка у своєму II звіті, оприлюдненому в 1967 р. узагальнила й затвердила такі висновки:

а) Буде створено групу з представників Комісії «Віра та устрій» та римо-католицьких центрів, що діють у цій сфері;

б) Ця група відповідатиме головним чином за підготовку щорічного буклету про тиждень молитви за єдність; цей буклет буде надано Церквам і Радам Церков;

в) Церквам з різних країн буде запропоновано змінити текст буклету відповідно до своїх потреб. Однак ці зміни, якщо можливо, повинні бути зроблені в єкуменічній співпраці;

г) Тиждень не слід відзначати в той самий день у всіх країнах. Тоді як більшість віддає перевагу 18–25 січня, деякі країни (з різних причин) обрали інші дати (а саме період між Вознесінням та П'ятидесятницею). Жодна з цих дат не обов'язкова для всіх, але важливо, щоб усі Церкви однієї країни відзначали тиждень молитви за єдність одночасно.

Угода одразу вступила в дію. У лютому 1967 р. спільний комітет представників ВРЦ та Католицької Церкви зустрілись у Женеві для підготовки першого буклету на 1968 р. за темою «*На хвалу Його величі (Еф. 1:14)*». Відтоді буклети для щорічної молитви за християнську єдність завжди готувалися спільно.

2. У 1972 р. ВРЦ та ССЄХ здійснили спільне дослідження по всьому світі, присвячене розвитку тижня молитов за єдність християн. Було зібрано позитивні відгуки та пропозиції. Особливо показовою є відповідь на питання „*В якому році у вашій країні відбувся перший тиждень молитви за єдність*”

християн?»: 1910 – 1; з 1920 до 1930 – в 7 країнах; з 1930 до 1940 – в 10 країнах; з 1940 до 1950 – в 13 країнах; з 1950 до 1960 – в 27 країнах; з 1960 до 1970 – в 77 країнах; з 1970 до 1971 – в 5 країнах. Найбільший поступ відбувся між 1960 та 1970 роками, саме в цей час відбувався Другий Ватиканський Собор і було досягнуто домовленості зі Всесвітньою Радою Церков.

Після оцінки загальних результатів дослідження, було внесено зміну до роботи спільного комітету з підготовки молитви. Цей комітет настільки розширився, що його ефективна діяльність стала неможливою. Водночас надійшло прохання зробити текст відповідним до реального світу. І справді, залучення до участі в комітеті представників з дослідницьких центрів створило ризик зупинитись на абстрактному рівні. Тому було вирішено зменшити кількість членів від кожної сторони до п'яти осіб та просити щорічно екуменічну групу певної країни надсилати начерк на тему, яка потім розроблялась спільно (місцевою групою, ВРЦ і Католицькою Церквою), відображаючи таким чином широке коло проблем та різні форми їх вияву. Однак залишалось прохання, щоб зрештою кожна країна адаптувала текст для власного середовища, враховуючи відмінності в літургійних традиціях. Така система довела свою плідність, і тому використовується ще й досі, значно впливаючи на християн.

3. Інколи створювалося враження, що в деяких місцях молитва за єдність стала в'ялою. Інформація, отримана Папською радою зі сприяння єдності християн, свідчить, що тиждень молитви за єдність у своїх розмаїтих формах став постійною екуменічною подією. І якщо в деяких місцях він сприймається дещо апатично, то в інших - його запроваджують як щось нове. Дослідження 1972 року показало, що мо-

литва за єдність тісно пов'язана з конкретним місцем її проведення і залежить від місцевої екуменічної ситуації.

Той факт, що тексти готуються ВРЦ спільно з Католицькою Церквою і потім надсилаються Церквам-членам ВРЦ, а також екуменічним комісіям Синодів Східних Католицьких Церков та Конференцій єпископів у всьому світі, означає що тиждень отримав розповсюдження, якого в іншому разі просто не було б.

Щорічна спільна розсилка по всьому світові того самого тексту ССЄХ і Комісії «Віра та устрій» ВРЦ свідчить про постійне нагадування та безперервний заклик до відновлення єдності християн.

На наступний рік пропонується не просто приготувати разом текст, а й здійснити його *спільну публікацію*, щоб тим самим зробити нашу співпрацю видимою. Секретар ПРСЄХ та Секретар ВРЦ у спільній передмові до буклету 2005 р. на тему «Христос, єдина основа Церкви (1 Кор. 3:1-23)» говорили про „народження нової ери співпраці... наступний, маленький крок у напрямку до християнської єдності». Ця символічна ініціатива якнайкраще підтверджує цінність співпраці з ВРЦ.

(в) Друга частина Директорія (1970 р.)

Після цього ССЄХ опублікував другу частину Екуменічного Директорія (16 квітня 1970 р.), яка стосувалася важливого питання «*Екуменізм у системі вищої освіти*».¹⁹ Це питання було сумлінно підготовлено з подвійною метою – сприяти дослідженням з екуменізму і запобігти поспішним висновкам та

¹⁹ AAS 62 (1970) с.705-724. Документ, «незважаючи на все», був прийнятий Святішим Отцем на аудієнції 16 квітня 1970 р. Текст підписано кардиналом Йоаном Вілебрандсом та Секретарем, о. Джеромом Хамером ОР.

рішенням. Вступ до цього документу говорить: «Усі християни повинні бути екуменічно свідомі, а особливо ті, на яких покладено відповідні обов'язки та відповідальність у світі та в суспільстві; принципи екуменізму, затверджені Другим Ватиканським Собором, мають бути належним чином представлені в усіх інститутах вищої освіти (н.1)»²⁰

Документ складається з наступних розділів:

- Загальні принципи та поради для екуменічної освіти;
- Екуменічний вимір релігійної та богословської освіти;
- Конкретні рекомендації для екуменічної освіти;
- Співпраця між католиками та іншими християнами на інституційному та особистому рівні.

Документ дає корисні настанови у справі сприяння християнській єдності. Він залишається і досі актуальним, адже екуменічний вимір стає дедалі важливішим у богословських дослідженнях, плануванні навчальних програм і в екуменічній практиці, особливо там, де католики й інші християни живуть поруч і де щоденно виникають пастирські проблеми.

(г) Екуменізм у двох Кодексах канонічного права

Сприйняття екуменічних аспектів Другого Ватиканського Собору відобразилось у низці *ключових ситуацій*, що матимуть позитивний вплив на майбутнє. ПРСХЄ приділяє постійну увагу тому, щоб екуменічні принципи увійшли в норми Католицької Церкви. Слід зазначити, хоча це добре відомо, що екуменічний аспект було включено в Кодекс канонічного права.

²⁰ Під «закладами вищої освіти» маються на увазі університети, академічні інституції, семінарії дієцезійного кліру, інститути, центри та заклади релігійної освіти, школи.

нічного права (ККП) Латинської Церкви, а також у Кодекс канонів Східних Церков (ККСЦ).

Два кодекси канонічного права містять аналогічну норму, яка визначає пріоритет сприяння християнській єдності для колегії єпископів, Святого Престолу та окремих єпископів. Канон 755 ККП говорить:

1. Насамперед колегії єпископів й Апостольський Престол мають плекати єкуменічний рух серед католиків і керувати цим рухом, метою якого є відновлення між усіма християнами єдності, до якої Церква покликана волею Христа.

2. Так само окремі єпископи та, згідно з нормами закону, Конференції єпископів мають сприяти цій єдності та запроваджувати практичні норми відповідно до різних потреб і обставин; вони повинні уважно дослухатись до розпоряджень верховної влади Церкви.

Подібна спрямованість виникає в ККСЦ (канони 902-904). Наскільки мені відомо, жодна інша Церква не визначила свої єкуменічні прагнення у формі канонічної норми. Два кодекси канонічного права не тільки дають загальні настанови щодо пастирської діяльності, а й висвітлюють єкуменічні аспекти, що стосуються конкретних проблем: дійсності хрещення, *communicatio in sacris*, змішаних шлюбів, використання богослужбових будівель, співпраці. Ми спостерігаємо дедалі позитивніше сприйняття фундаментального принципу, згідно з яким Католицька Церква не є повністю від'єднаною від інших християн, тому вони мають разом шукати єдності. Наявне часткове сопричастя, хоча й не досконале, є справжнім, і на нього спирається часткове сопричастя у сакраментальному житті.

(д) Єкуменізм в Катехизмі Католицької Церкви

ПРСЄХ надає таку саму важливість екуменічному виміру і в Катехизмі Католицької Церкви (ККЦ). Цей документ містить екуменічний імпульс Другого Ватиканського Собору, а також нові елементи, що виникли згодом. Презентуючи текст ККЦ, Іван Павло II зазначив, що Катехизм, серед іншого, «покликаний також служити підтримкою для екуменічних зусиль, натхненних святим бажанням єдності усіх християн, докладно розкриваючи зміст католицького віровчення та його гармонійну пов'язаність».²¹ Катехизм, таким чином, також має на увазі сприяння християнській єдності. З одного боку, текст, що ґрунтується на принципі «ієрархії істин», служить не тільки послідовному свідченню про католицьку віру, а й сприяє розумінню інших християн в діалозі з Католицькою Церквою. З іншого боку, підтримка Катехизмом екуменічних ініціатив дуже чітка в головних моментах тексту, де йдеться про сопричастя з іншими християнами.

Зазначимо певні пріоритети. Коли Катехизм говорить про сповідання християнської віри, він наводить Нікейсько-Константинопольський Символ віри й додає: «Він залишається спільним для всіх великих Церков Сходу та Заходу до сьогодні». Це створює підґрунтя наявного сопричастя між християнами. Католики - брати у вірі з іншими християнами, оскільки незважаючи на різні тлумачення, вони мають спільне сповідання віри. Хоча наразі сопричастя тільки часткове, воно не просто якість почуття, але має sacramентальний зв'язок: «Хрещення створює підвалини сопричастя всіх християн, включаючи тих, які досі не є в повному сопричасті з Католицькою Церк-

²¹ Апостольська Конституція *Fidei depositum* про публікацію Катехизму Католицької Церкви, підготовленого після Другого Ватиканського Собору, в *Catechism of the Catholic Church*, (Vatican City: Libreria Editrice Vaticana 1992), с.14.

²² Катехизм Католицької Церкви (ККЦ), 1271.

вою.»²² Це перегукується з ученням Другого Ватиканського Собору, згідно з яким «Хрещення... встановлює сакраментальний зв'язок єдності, пов'язуючи собою тих, хто був через нього народжений заново».²³

У цій системі координат Катехизм приділяє увагу екуменічним аспектам, включаючи їх до тексту відповідно до змісту. Це творча і водночас реалістична методологія. Екуменізм представлено не як додатковий розділ, а ще один вимір загальної картини. Згадуючи про нього, розуміємо, що поєднує, а що досі розділяє нас з іншими християнами.

На завершення слід сказати, що ККЦ - це ключовий елемент у сприйнятті екуменічної перспективи Другого Ватиканського Собору в Католицькій Церкві. Проте не тільки. Беручи до уваги той факт, що ККЦ займається впровадженням у живий організм руху, що перебуває в постійному розвитку, документ включає і новітні досягнення екуменічного руху. З загально екуменічної точки зору, ККЦ містить різні пов'язані між собою аспекти: богословські принципи, літургійні наслідки, правила участі (як її можливість, так і її обмеження) у таїнствах, етичні висновки. ККЦ - це перехрестя, на якому кожен може сам долучитися до Другого Ватиканського Собору.

(е) Оновлене та розширене видання Екуменічного Директорія

На думку Івана Павла II, Екуменічний Директорій - дорогоцінний інструмент спрямування, регулювання та розвитку екуменічних ініціатив.²⁴ З часом екуменічний рух поширився й зустрівся з новими проблемами. Отже, серед інших документів ССЄХ оприлюднив:

²³ Пор. *UR*, 22.

²⁴ *AAS* (1988) с.1203.

- „Роздуми та пропозиції до екуменічного діалогу»;²⁵

- „Екуменічна співпраця на національному та місцевому рівнях».²⁶

Документи про екуменічні проблематику були також видані іншими органами:

- Апостольське звернення «*Evangelii nuntiandi*» 1975 р.;²⁷

- Апостольська звернення «*Catechesi tradendae*» 1975 р.;²⁸

- Апостольська Конституція про церковні університети і факультети «*Sapientia christiana*» 1979 р.;²⁹

- «*Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*» Конгрегації католицької освіти 1970 р.;³⁰

- Апостольська Конституція «*Ex corde ecclesiae*» 1990 р.³¹

Разом із двома Кодексами та ККЦ ці документи дають матеріал для цілісного підходу до екуменічної діяльності. На цій підставі ПРСЄХ після консультацій з Конференціями єпископів та іншими органами Римської Курії підготувала нову редакцію Екуменічного Директорія і дала йому нову назву, відмінну від назви редакції 1967 р.: «Правила застосування принципів і норм щодо екуменізму» (1993).³² Після Правил було опубліковано «Екуменічний вимір формації виконавців пастирської роботи» (1997).

Новий Директорій має п'ять розділів, які пропонують органічний погляд на екуменізм у його принципах і застосуванні:

²⁵ SPCU, *Information Service*, N.12, 1970/IV, с.3-11.

²⁶ SPCU, *Information Service*, N.26, 1975/I, с.8-31.

²⁷ AAS (1976) с.5-76.

²⁸ AAS (1979), с.1277-1340.

²⁹ AAS (1979) с.469-499.

³⁰ AAS (1970) с.321-384.

³¹ AAS (1990) с.1475-1509.

³² AAS (1993) с.1039-1119.

1. Пошук християнської єдності;
2. Організація служіння єдності християн в Католицькій Церкві;
3. Екуменічна формація в Католицькій Церкві;
4. Сопричастя життя та духовна діяльність серед охрещених;
5. Екуменічна співпраця, діалог і спільне свідчення.

Це нове видання Директорія, розширене й оновлене на основі великого досвіду, особливо висвітлило богословські засади екуменізму.³³ У новому Директорії окремий розділ присвячено цій темі. Справді, сприйняття засад, на яких ґрунтується весь екуменічний пошук, є найважливішим аспектом виконання екуменічних настанов Другого Ватиканського Собору. Якщо цей процес не відбуватиметься, це означатиме, що екуменізм досі не зрозуміли або зрозуміли неправильно.

II. ВЗАЄМИНИ ТА БОГОСЛОВСЬКИЙ ДІАЛОГ ІЗ ІНШИМИ ЦЕРКВАМИ ТА ЦЕРКОВНИМИ СПІЛЬНОТАМИ

Центральна екуменічна проблема це стосунки з іншими християнами з точки зору спільної дискусії про відмінності та сприяння рухів до повного сопричастя. Організація стосунків і діалог з іншими Церквами та церковними спільнотами - це друге завдання ПРСЄХ, свідченням виконання якого стало запрошення спостерігачів на Собор та робота ПРСЄХ як однієї з комісій Собору. Після Собору головною турботою Ради стала проблема організації богословського діалогу.

³³ *L'Osservatore Romano*, 9 червня 1993 р. Про початок, підготовку, структуру і зміст Директорія див. E. F. FORTINO, "Nuovo direttorio ecumenico della Chiesa Cattolica" in *Oriente Cristiano*, 2/1993, с.74-88; idem, "Principi cattolici sull'ecumenismo nel Direttorio Ecumenico" в: *Presenza Pastorale*, 11/1993, с.35-47.

(а) Всесвітня Рада Церков

Спільна робоча група (СРГ) Католицької Церкви та Всесвітньої Ради Церков була заснована в 1965 р. 18 лютого 1965 р.³⁴ кардинал Августин Беа в Женеві проголосив заснування першої робочої групи з шести учасників. Центральний Комітет ВРЦ підтвердив цю ініціативу на зустрічі в Енугу 12–21 січня 1965 р.³⁵ Вона стала важливим посередником між Церквами-членами ВРЦ. Католицька Церква, яка ніколи не була членом ВРЦ, регулярно співпрацювала через СРГ у різних сферах. З 1968 р. 12 католицьких богословів, призначених на підставі їхніх знань і досвіду й враховуючи авторитет Католицької Церкви, стали правомочними членами Комісії «Віра та устрій», яка є доктринальним підрозділом ВРЦ. Ця комісія оприлюднила багато документів у співпраці з католицькими богословами. Найвідоміший з них – це «Хрещення, Євхаристія та Служіння» (ХЄС).

СРГ продовжувала свою роботу протягом років і досі координує співпрацю на рівні досліджень та спільних дій. Наступного року очікується публікація 3 документів, підготовку яких уже майже закінчено:

- Еклезіологічні й екуменічні наслідки спільного хрещення;
- Природа та мета екуменічного діалогу;
- Натхненні одним видінням: католицька участь у національних і регіональних радах Церков.

(б) Двосторонні діалоги

Накресливши необхідність діалогу³⁶ й забезпечивши деякі суттєві аспекти його запровадження,³⁷ «Декрет про екуменізм» виокремив два важливих напрямки: діалог з Православними Церквами³⁸ та з

³⁴ Пор. *Information Service*, N.3, 1967/III, с.3.

³⁵ Пор. *Ecumenical Review*, 1965, с.171-173.

³⁶ UR, 4.

протестантами.³⁹ Тож відповідно до соборних рішень було встановлено взаємини з усіма Церквами та християнськими спільнотами Сходу й Заходу. Ці відносини розвивалися у двох формах: через так званий *діалог милосердя та богословський діалог*.

Перший аспект спрямований на створення можливостей для богословського діалогу. Було складно уявити безпосередній діалог між багатьма Церквами: упередженість, нерозуміння, замовчування були такими, що вільний та довірливий діалог був просто неможливим. Окрім того, політична ситуація була несприятливою, оскільки Східна Європа перебувала під комуністичним режимом.

Можливим і справді конструктивним було започаткування братських відносин, як, наприклад, візити на урочистості в конкретних Церквах, солідарність у часи стихійних чи соціальних лих, гостинне прийняття дослідників, учених тощо. Такі відносини продовжують покращувати взаємне розуміння між християнами. Величезним успіхом стала можливість богословської дискусії – на різних рівнях та в різних часових рамках – задля досягнення повної єдності.⁴⁰

Католицька Церква вступила до двосторонніх діалогів в такому хронологічному порядку:

Англіканська спільнота (1966 р.)

Лютеранська всесвітня федерація (1967 р.)

Всесвітня методистська рада (1967 р.)

Всесвітня спілка реформатських Церков (1970 р.)

П'ятидесятницькі спільноти та їхні лідери (1972 р.)

¹ UR, 11.

² UR, 14-18

³ UR, 19-23.

⁴ Див. міркування Пленарної сесії Папської ради зі сприяння єдності християн щодо сучасних діалогів *Information Service*, N.98, 1998/III, с.104–154.

Коптська Православна Церква (1973 р.)

Учні Христа (1977 р.)

Всесвітня євангелічна спілка (діалог розпочато в 1977 р. з питань місії)

Православні Церкви (1980 р.)

Баптистська всесвітня спілка (1984 р.)

Сирійська Церква Індії (1989 р.)

Менонітська всесвітня асоціація (1998 р.)

Стародавні Церкви Сходу (2003 р.)

Старокатолицька Церква (2004 р.)

З огляду на запропонований діалог з Православними Церквами «Unitatis redintegratio» підкреслив необхідність вивчати «відносини, що існували між ними та Римським Престолом до розділення» та зазначив, що в разі «правильної оцінки» та «ретельного впровадження» історичного досвіду, з огляду на походження й розвиток цих Церков, це могло б значно посприяти запропонованому діалогу.⁴¹

Стосовно спільнот, що виникли внаслідок Реформації, декрет зазначає, що за часів Реформації виникло багато серйозних доктринальних відмінностей щодо Церкви, таїнств, священства та апостольської сукцесії. Собор чітко зазначив, що ці питання мають стати предметом діалогу.⁴²

Спочатку ССЄХ, а згодом і ПРСЄХ, дослідили можливості діалогу, обговорили його зміст і форми. У межах загального напрямку – духу возз'єднання в Христі – кожен з діалогів отримав індивідуальне забарвлення. Кожен ставить перед собою ті найважливіші питання, які виникають між конкретними спільнотами та Католицькою Церквою. Спільною рисою різноманітних діалогів є елемент, методологічний і водночас богословський: перед початком діалогу *слід встановити, що є*

⁴¹ Пор. UR, 14.

⁴² Пор. UR, 19

спільним для Католицької Церкви та конкретної християнської спільноти, а потім рухатися до *обговорення відмінностей*.

Кожен діалог має конкретну мету. Він може бути спрямований на відновлення повного сопричастя чи на досягнення проміжних стадій: взаємного визнання, вірності Євангелію, утримання від неприйнятних форм прозелітизму. З католицького погляду очевидно, що всі діалоги повинні постійно рухатись до єдності віри, спільного здійснення таїнств та сопричастя служіння.

Різноманітні діалоги відбуваються між Католицькою Церквою й іншими Церквами, наприклад, Православною Церквою, Коптською Церквою чи Сирійською Церквою; або між Католицькою Церквою та іншою «спільнотою», «спілкою», «федерацією» чи «радою». Така термінологія відповідає реаліям наших партнерів по діалогу, до того ж вона висвітлює деякі важливі еклезіологічні питання. Низка двосторонніх діалогів, серед яких кожен має свої особливості в проблематиці та поточних завданнях, принесла різноманітні наслідки.

(в) Відносини з Православними Церквами

Відносини з Православними Церквами складні, проте вони складають суттєву частину всього єкуменічного руху. Свідчення цих Церков безцінне, адже відображає багатство християнської спадщини, і надає особливого динамізму повному церковному сопричастю. Православна Церква складається з 15 автокефальних та автономних Церков, об'єднаних спільною вірою та основними законами. Водночас, кожна з них самостійна в управлінні і має власні внутрішні проблеми. Усі 15 Православних Церков беруть участь в спільному богословському діалозі.

Проте існує певна кількість православних угруповань з власними ієрархами, що не входять до складу 15 канонічних Церков і, відповідно, не беруть участі в підготовці Собору Православних Церков, такі як Церква колишньої республіки Македонії, Православна Церква Америки, так звана Російська Зарубіжна Церква.

Залежно від конкретних обставин, внутрішня ситуація в конкретних Церквах та відносини між ними можуть полегшувати або ускладнювати відносини між Православною та Католицькою Церквами.

Для встановлення взаємин із кожною Церквою ССЄХ від часу Собору розширював мережу контактів у різних колах, що уможливило організацію діалогу в одній спільній комісії (1979). Можна згадати візити Президента ССЄХ до різних Церков; участь в урочистостях, церковних святах та інших культурних подіях; окрім того, запрошення до Риму делегацій низки Православних Церков. Католицький комітет з культурної співпраці також зробив цінний внесок у цьому напрямку.

Тож відносини з православ'ям прямують у двох напрямках – це *богословський діалог* між Католицькою та Православною Церквами і *діалог милосердя* з окремими автономними та автокефальними Церквами. Ці два шляхи в своїй основі збігаються, проте не завжди.

Після важливого періоду взаємин з окремими Церквами, на десяту річницю (1975) церковного акту, що засудив взаємне відлучення 1054 року, ССЄХ та Вселенський Патріархат змогли визначити, як найкраще розпочати богословський діалог. У 1978 році спільний комітет досяг згоди стосовно «Плану про початок богословського діалогу між Римо-Католицькою Церквою та Православною Цер-

квою».⁴³ Проголошення діалогу було зроблено під час візиту Святішого Отця Івана Павла II до Вселенського Патріархату в 1979 р.

Богословський діалог, проголошений у 1980 р. (Патмос – Родос), напрацював чотири документи:⁴⁴

а) «Таїна Церкви та Євхаристії в світлі таїни Святої Трійці» (Мюнхен, Німеччина, 1982 р.);⁴⁵

б) «Віра, таїнства та єдність Церкви» (Барі, Італія, 1987 р.);⁴⁶

в) «Таїнство чину та сакраментальна структура Церкви з конкретним посиланням на важливість апостольської сукцесії для освячення та єдності люду Божого» (Валамо, Фінляндія, 1988 р.);⁴⁷

г) «Уніатство, метод єднання в минулому, та сучасний пошук повного сопричастя» (Баламанд, Ліван, 1993 р.).⁴⁸

Проте за останні кілька років старі рани та нові проблеми ускладнили богословський діалог. Реорганізація Католицьких Східних Церков, пригноблених в період комуністичного режиму, створила нову напругу у відносинах з деякими Православними Церквами, особливо в Україні.

На своїй останній пленарній сесії (Балтімор, липень 2000 р.) спільна змішана комісія не змогла досягти згоди щодо жодного документу стосовно

⁴³ Пор. E. F. FORTINO, "Impostazione del dialogo teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa" in *Divinarum rerum notizia – La teologia tra filosofia e storia, Studi in onore di Cardinale Walter Kasper*, Antonio Russo and Gianfranco Coffele (ed.), (Rome: Studium, 2001).

⁴⁴ Чотири документи можна знайти в *The Quest for Unity, Orthodox and Catholics in Dialogue*, John Borelli and John H. Erickson (ed.), (Crestwood: St Vladimir's Seminary Press, 1996).

⁴⁵ *Information Service*, 49, 1982/II-III, с.107–111.

⁴⁶ *Information Service*, 64, 1987/III, с.82–87.

⁴⁷ *Information Service*, 68, 1988/III-IV, с.173–178.

⁴⁸ *Information Service*, 83, 1993/II, с.96–99.

запланованої теми «Богословські та канонічні наслідки уніатства». Однак вона все ж таки зазначила, що діалог потрібно продовжувати і водночас визнала, що члени комісії повинні з'ясувати зі своєю церковною владою, як вони мають діяти в майбутньому.

ПРСЄХ інтенсифікувала відносини з окремими Церквами, виникли нові можливості у взаєминах з різними Православними Церквами, які досі були недостатньо розвинуті – наприклад, з Грецькою Церквою, Сербським Патріархатом, а також із Патріархатами Болгарії та Румунії. Важливий символічний жест було зроблено в Румунії, в Клюї, де чотири богословські факультети (православний, греко-католицький, латинський і протестантський) разом надали докторський степінь *honoris causa* Президентові ПРСЄХ. Хоч повільно і з труднощами, в Румунії продовжує працювати спільна комісія Румунського Патріархату та Греко-Католицької Церкви.

Після періоду значної напруги Російська Православна Церква також поновила братерські контакти. Було зорганізовано місцеву спільну комісію Московського Патріархату та Російської Католицької Церкви, в її роботі беруть участь представники ПРСЄХ. У серпні Святіший Отець доручив Президенту ПРСЄХ передати ікону Казанської Божої Матері Російській Церкві та російському народові.

ПРСЄХ разом із Вселенським Патріархатом, який відповідає за координацію дій Православних Церков у богословському діалозі, розмірковує над тим, як розпочати богословський діалог. Спільна декларація папи Івана Павла II та Патріарха Варфоломія I на закінчення візиту Патріарха до Риму під час цьогорічного свята святих Петра та Павла зазначила: „Наш обов'язок цілеспрямовано продовжувати роботу та розпочати черговий етап якомога

швидше. Вивчаючи взаємні ініціативи Риму та Константинополя, ми просимо Господа підтримати нас і переконати кожного в тому, наскільки важливим є продовжувати «діалог істини» (*L'Osservatore Romano*, англ. мовою, 7 липня 2004 р.).

Турбота про те, як розпочати діалог, відчувають у Римі, Константинополі, Антіохії та Бухаресті – як було зазначено під час візиту Патріарха Феоктиста до Риму (7 – 14 жовтня 2002 р.) – а також в інших Православних Церквах, що погоджуються стосовно необхідності поновити діалог. Святіший Отець зазначив, що цей діалог «суттєво просунувся вперед» («*Ut unum sint*», 59).

Симпозіум про Петрове служіння

Той факт, що спільна міжнародна комісія не змогла зібратись для пленарної сесії з липня 2000 р, не означає, що цей час був повним „вакуумом». Пошук продовжувався на різних рівнях – через конференції, доктринальні консультації, на факультетах богослов'я та в екуменічних інститутах, а також через обмін офіційними візитами.

Обговорення продовжилось після публікації енцикліки «*Ut unum sint*», в якій Святіший Отець виразив бажання вивчити разом (тобто за участі католиків і православних) проблему ролі єпископа Риму в Церкві, шукаючи форму реалізації першості, яка б визнавалась усіма та плідно служила б справі єдності.

ПРСЄХ організувала католицько-православний академічний симпозіум (21 – 24 травня 2003 р.) на тему Петрового служіння. Симпозіум відвідали численні богослови, кожен із власним знанням і досвідом за запрошенням відповідної Церкви. В ньому взяло участь 25 учасників. Було розглянуто наступні чотири теми у восьми доповідях – по дві

за кожною темою, здійснені відповідно католиками і православними:

1) «Біблійні основи першості» (Монсіньйор Йоаким Гнілка, католик; преп. Теодор Стиліанопулос, православний);

2) «Ідея першості в Отців Церкви» (проф. Власіос Фідас, православний; преп. Вітторіо Гроссі, Орден св. Августина, католик);

3) «Роль єпископа Риму у Вселенських Соборах» (проф. Вітторіо Пері, католик; о. Ніколае В. Дура, православний);

4) «Сучасна дискусія стосовно ідеї першості у документах II Ватиканського Собору та серед православних богословів», (о. Герман Дж. Поттмейер, католик; митрополит Йоан Зізіулас, православний).

Для продовження цих міркувань матеріали симпозіуму було опубліковано.⁴⁹ Їхні переклади з'являться наступного року.

г) Діалог зі Стародавніми Церквами Сходу та дохалкидонськими Церквами.

Діалог із цими стародавніми Церквами, що виникли після Єфеського Собору (431 р.), – конкретно це Ассирійська Церква, відома в минулому як Несторіанська Церква, а також інші Церкви, які утворилися після Собору в Халкідоні (451 р.) – було розпочато без участі спільних комісії, а безпосередньо ПРСХЄ та Святішим Отцем і Патріархами окремих Церков. Висновки було сформульовано у спільних деклараціях. Стосовно Ассирійської Церкви, яка в Католицькій Церкві з етнічного та літургійного погляду вважається частиною Халдейської Церкви, відкритим залишалось питання про розуміння *особи Христа*. Чи є Ісус Христом, Словом

⁴⁹ *Il ministero Petriano. Cattolici e ortodossi in dialogo*, edited by W. Kasper (Rome: Citta Nuova, 2004).

вічного Бога та справжнім чоловіком, народженим у певний історичний час, окремою особою чи двома особами людською та божественною – що співіснують, поєднані в добровільний союз чи спільність? Чи може Марія, яка прийняла в своє лоно й народила Ісуса, називатися Матір'ю Бога (*Theotmkos* – Богородицею), чи тільки Матір'ю Христа (*Christotmkos* – Христородицею)? Святіший Отець та Патріарх Мар Дінкха змогли висловити спільне сповідання віри (1994 р.): «Тому наш Господь Ісус Христос – істинний Бог й істинний чоловік... Його божественна і людська природа об'єднані в одній особі». І далі: «Це – причина того, що Ассирійська Церква Сходу молиться до Діви Марії як до «Матері Христа, нашого Бога та Спасителя». У світлі тієї ж віри католицька традиція звертається до Діви Марії як до Матері Бога, а також як до Матері Христа». Ми визнаємо правочинність і справедливість цих виразів одної віри». Тож ця Церква більше не може бути названа Несторіанською, тобто послідовницею несторіанства – ересі, що твердила про співіснування двох осіб у Христі та яку було засуджено на Ефеському Соборі (431 р.). Це – чіткий і важливий результат нових церковних стосунків.

Інші Стародавні Церкви Сходу – ті, які називаються дохалкидонськими – стверджують протилежну тезу. Вони не тільки вчать, що в Христі була тільки одна особа, а й що природа в ньому також була одна. Людська природа була обожена та поглинута божественною природою. Звідси походить і термін «монофізитство». Діалог прояснив цю питання.

Подібна проблема існує в тій чи іншій формі в більшості цих Церков (Коптська, Сирійська, Ефіопська, Вірменська). Взаємини з кожною з Церков дозволили папі та патріархам проголосити спільне

визнання віри. В урочистих заявах вони визнали, що Ісус Христос – «досконалий Бог у Його Божестві, досконалий чоловік у його людській природі, Його Божественна природа поєднана з людською в Особі Єдинородного Сина Божого в єдності, яка є реальна, досконала, без сум'яття, без зміни, без поділу чи будь-якої іншої форми розділення» («Декларація з Верховним Католикосом Вірмен», Карекіном I, 1996 р.).

Святіший Отець підсумував це таким чином: «Екуменічні контакти уможливили важливі роз'яснення щодо традиційних христологічних суперечок, так що тепер ми можемо свідчити разом про віру, яка є для нас спільною» (*UUS*, 63).

Новий крок було здійснено в Римі в січні минулого року (27–29 січня 2003 р.) Відбулася зустріч *спільного підготовчого комітету Католицької Церкви та Стародавніх Церков Сходу, або дохалкидонських Церков*, щоб організувати спільну комісію для діалогу з усіма Стародавніми Церквами. Після двосторонніх відносин з кожною Церквою зараз здійснюється крок в напрямку богословського діалогу між Католицькою Церквою та цими Церквами разом. Перша зустріч спільного комітету відбулася в січні 2004 р.⁵⁰

(д) Діалог зі світовими християнськими спільнотами

Церковні спільноти, що виникли внаслідок Реформації, охоплюють широкий спектр громад і мають значні відмінності між собою, а не тільки з Католицькою Церквою. Йдеться про англіканців, лютеран, кальвіністів, баптистів. Другий Ватиканський Собор чітко підкреслив розбіжності, які потребують діалогу: «Слід визнати, що між цими Церквами й спільнотами... та Католицькою Церквою... існують

⁵⁰ Поп. *L'Osservatore Romano*, 29 січня 2003 р.

значні суттєві розбіжності історичного, соціологічного, психологічного та культурного характеру, особливо щодо тлумачення істини «Одкровення» (UR, 19). Ці відмінності стосуються питань про Церкву, про співвідношення між Євангелієм та Церквою, Святим Писанням і Переданням, про таїнства та священницьке служіння. Відмінності стосуються також етичних і моральних питань. «...У моральних питаннях чимало християн не завжди розуміють Євангеліє так, як католики» (UR, 23).

ПРСХЄ розпочала двосторонні діалоги з цих проблем на основі програм, розроблених спільно з відповідною церковною спільнотою в залежності до власних пріоритетів.

У своїх енцикліках і екуменічній діяльності папа Іван Павло II дав високу оцінку ідеї діалогу: «Діалог був і продовжує бути плідним і багато обіцяє в майбутньому» (UUS, 69). Щоб зрозуміти глибину цього судження, слід розглянути його в світлі інших тверджень. У цій самій енцикліці Папа зазначає: «У наші часи Господь дав можливість християнам скоротити кількість питань, через які традиційно велися суперечки» (UUS, 49).

Обговорення в різних двосторонніх діалогах зосереджувалися на темах запропонованих Другим Ватиканським Собором, як наприклад, хрещення, Євхаристія, служіння, таїнства, церковна влада, апостольська сукцесія, першість Риму. Усі двосторонні діалоги тривають.

Зокрема, можна згадати два з цих діалогів, а саме діалог з Англіканською спільнотою та з Лютеранською світовою федерацією.

Англіканська спільнота

Перша фаза діалогу з Англіканською спільнотою завершилася документом під назвою «Остаточний звіт» на теми Євхаристії, служіння та церковної вла-

ди (1981 р.), який став каталізатором обговорень, роз'яснень і, зрештою, офіційної позиції як з боку Англіканської спільноти, так і Католицької Церкви. Це був критичний процес сприйняття, котрий став новим явищем в історії діалогу.

Інший іноваційний крок було зроблено нещодавно. Між Англіканською та Римо-Католицькою Церквами було засновано *міжнародну комісію з питань єдності та місії*. Це новий тип комісії з особливою метою, а саме зібрати досягнення діалогу та представити їх відповідним спільнотам. Комісія, що складається переважно з єпископів, має на меті підготовку спільної декларації про ступінь сопричастя, досягнутий завдяки діалогу. Водночас, процес діалогу продовжує свої наукові дослідження в різних царинах.

У 2003 р. відносини з Англіканською спільнотою були ускладнені новою проблемою, що зробила діалог важчим. Після посвячення в духовний стан жінок у Єпископальній Церкві США, яка є членом Англіканської спільноти, було висвячено на єпископа також особу, що відверто визнавала свої гомосексуальні нахили. Цей випадок може призвести до розколу між самими англіканцями. Окрім доктринального аспекту, це створює значні етичні проблеми в рамках діалогу. Проте ПРСХЄ продовжує підтримувати взаємини в цій новій і складній ситуації.

ЕКУМЕНІЗМ СЬОГОДНІ: СИТУАЦІЯ В КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ, ЗДІЙСНЕНОГО ПАПСЬКОЮ РАДОЮ ЗІ СПРИЯННЯ ЄДНОСТІ ХРИСТИЯН

БРАЙАН ФАРЕЛ

ВСТУП

В 1993 році Папська рада зі сприяння християн єдності (ПРСЄХ) організувала зустріч представників екуменічних комісій Конференцій єпископів та Синодів Східних Католицьких Церков. У рамках приготування до цієї зустрічі було розіслано анкети всім учасникам, щоб виробити загальний звіт про поточний стан екуменічної роботи в Католицькій Церкві. Цього разу, тобто через одинадцять років після опитування, ми спробували створити анкету з трохи іншою метою: виміряти рівень практичного виконання декрету «Unitatis redintegratio» за сорок років після його прийняття та «Екуменічного Директорія» за десять років після його публікації.

Моє завдання полягає в тому, щоб описати картину, яка постає з відповідей – я маю на увазі опис, картину, можливо, навіть імпресіоністську картину! Це не науковий аналіз анкети та відповідей на неї.

Розіслана анкета мала на меті:

1. Зібрати інформацію про те, як вчення Собору стосовно пошуку християнської єдності поширюється в Церкві.

2. Отримати інформацію про те, чи втілюються екуменічні зобов'язання місцевих Церков відповідно до настанов «Екуменічного Директорія» 1993 року і як саме.

3. Одержати пропозиції стосовно подальшої діяльності ПРСЄХ для сприяння християнській єдності.

Було розіслано 163 анкети. Через декілька днів ми отримали 83 відповіді, що складало 51% від загальної кількості розісланих анкет. Аналізуючи надходження відповідей залежно від континенту та регіону, бачимо наступне: з Африки надійшло 20 відповідей (44%); з Південної Америки та Карибського регіону – 17 (71%); 1 з Північної Америки (50%); 12 з Азії (60%); 24 з Європи (60%); 7 з Близького Сходу (46%); 2 з Океанії (40%).

Ми добре розуміємо, що наше опитування та оприлюднення висновків має обмежений характер; що формулювання питань не є науковим; що відповідей було менше, ніж очікувалось, і вони стосувалися різних у кількісному відношенні реалій, що робить порівняння і статистику майже неможливими: Бразилію не можна порівнювати з Гібралтаром, а Німеччину – з Казахстаном. Тим не менше, ми вдячні за співпрацю й віримо в те, що отримали більш чітку картину стану екуменізму в Католицькій Церкві та що ця картина зможе стати основою для подальших роздумів і дій.

Ми підсумували наші результати в чотирьох рубриках:

1. Розвиток екуменічної свідомості в Католицькій Церкві.

2. Практика екуменізму.

3. Екуменічні зусилля Церкви на місцевому рівні.

4. Пропозиції для подальшої праці.

I. РОЗВИТОК ЕКУМЕНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

(а) Позитивні аспекти

На підставі відповідей на опитування можна стверджувати, що за сорок років після проголошення декрету «Unitatis redintegratio» відновлення єдності серед християн – це реальна турбота більшості членів Церкви. Католики ставляться до завдань екуменізму позитивно. Вони гаряче прагнуть більше знати про інші Церкви та релігійні спільноти, і, як правило, хотіли б брати участь у заходах та зустрічах, особливо в спільних молитвах за єдність.

Розповсюджена практика духовного екуменізму. Майже скрізь відбуваються і тиждень молитви за християнську єдність, який залишається основним елементом екуменічних дій, і спільні відзначення головних літургійних, а також громадянських, національних та місцевих свят і річниць. Поширено й спільне використання церковних будівель. Існують численні приклади цього, як у випадку англіканців та католиків в Австралії, католиків та православних в Італії, лютеран та католиків в декількох країнах. Дві третини респондентів згадували екуменічну співпрацю на парафіяльному рівні і регіональні публікації екуменічних настанов.

Загалом можна впевнено стверджувати, що зусилля та ініціативи з втілення екуменічних зобов'язань Другого Ватиканського Собору ширяться в Церкві повсюдно.

(б) Проблеми та опір

Водночас ми не можемо бути наївними. І хоча не всі труднощі, вказані у відповідях, однаково поширені в усіх частинах Церкви, загальний огляд цих труднощів може бути корисним, оскільки вони – вик-

лик для тих, хто здійснює конкретну роботу заради християнської єдності.

Перша категорія труднощів стосується недостатності мотивації та ентузіазму. Це може здаватися очевидним, та в будь-якому разі цікаво зазначити, що опитування підтверджує: інтерес до екуменізму більший там, де католики в меншості, а там, де вони в більшості, він менший. У деяких місцях невелика кількість християн з інших Церков, особливо традиційних, вважається виправданням відсутності екуменічних ініціатив. Крім того, еклезіальна природа новітніх спільнот, як-от п'ятидесятників чи євангелістів, не береться до уваги достатньо серйозно. Нерозбірливе вживання терміну «секта» продовжує створювати проблеми, особливо коли йдеться про агресивний прозелітизм з боку певних груп. На жаль, Конференції єпископів на всіх континентах включають до списку сект церковні спільноти, з якими ми маємо богословський діалог та міжцерковні стосунки, інколи вже протягом десятиліть (баптисти, євангелісти, п'ятидесятники та адвентисти).

З іншої боку, у відповідях з Південної Америки часто йдеться про невизнання християнського характеру католиків деякими євангелічними та п'ятидесятницькими групами. Важливо пам'ятати, що з деяких із цих взаємних проблем ми вже маємо напруження в різних змішаних комісіях з діалогу.¹

¹ CATHOLIC–PENTECOSTAL DIALOGUE, «Evangelization, Proselytism and Common Witness. The Report from the Fourth Phase of the International Dialogue 1990–1997 between the Roman Catholic Church and Some Classical Pentecostal Churches and Leaders» в *Information Service* 97 (1998/I–II) с.38–56. CONSULTATION BETWEEN THE CATHOLIC CHURCH AND THE WORLD EVANGELICAL ALLIANCE, «Church, Evangelization and the Bonds of Koinonia: A Report of the International Consultation between the Catholic Church and the World Evangelical Alliance (1993–2002)» в *Information Service* 113 (2003/II–III) с.85–101.

Ще один виклик – дихотомія між місією євангелізації та сприянням єдності. Деякі відповіді демонструють побоювання, що екуменізм може послабити євангелізаційну місію Церкви. Інші згадують про відмову певних груп у Церкві виконувати екуменічні зобов'язання. Деякі католики вважають екуменізм загрозою для їхньої віри та визнанням недосконалості Католицької Церкви, з чим вони не можуть погодитись. Отже, маємо справу з певним комплексом нижчості/зверхності, який слід долати.

На іншому рівні можна зазначити потребу очищення пам'яті. І хоча на місцях багато що вже зроблено, деякі місцеві Церкви стверджують, що пам'ять про минулі події, давніші чи не зовсім давні, заважає чи утруднює екуменічні стосунки. Очищення пам'яті – це те, до чого привертав нашу увагу Іван Павло II з найрізноманітніших приводів; воно досі залишається одним із найвирішальніших викликів для тих, хто працює задля християнської єдності.

Стосовно живучості взаємних страхів, підозр і недовіри, респонденти з усіх континентів говорять про побоювання християн інших конфесій бути поглинутими потужною католицькою спільнотою. Водночас ідеться й про недовіру католиків до тих груп, які використовують засоби масової інформації та публічні кампанії для критики католицької доктрини чи для нападів на католиків через певні негативні та скандальні ситуації. Таким чином, досі панує значна недовіра стосовно справжніх намірів один одного та сумнівів щодо того, чи породжені програми та дії сторін євангельським натхненням.

Підсумуймо. Можна виокремити певну кількість проблем серед богословсько-пастирських питань, які найчастіше постають у відповідях респондентів, а саме:

- питання взаємного визнання хрещення та нового хрещення католиків, здійсненого деякими Церквами та спільнотами, чи то як факт, чи як принцип; з цього приводу настанови, якими керувались деякі Конференції єпископів, було розіслано до всіх конференцій після нашої Пленарної Асамблеї у 2001 р. Ця програма була також опублікована в офіційному бюлетені нашої Ради – в «Information Service»;²

- випадки зловживань *communicatio in sacris*;
- проблема змішаних шлюбів;
- крайнощі в католицькій практиці культу

Марії;

- питання уніфікації дати Великодня, яке дискутується в різних місцях після Собору, особливо на Близькому Сході;

- розбіжності в еклезіальній організації та структурі ускладнюють для католиків визначення екуменічних партнерів з інших конфесій в деяких країнах;

- численні та різні випадки взаємного звинувачення у прозелітизмі (Південна Америка, Єгипет, Росія).

Серед небогословських факторів, що викликають занепокоєння, варто зазначити соціальну та політичну ситуацію (особливо в країнах колишнього Радянського Союзу), етнічні конфлікти (Африка та Балкани), бідність в деяких частинах світу. У Східній Європі чимало респондентів говорять про проблему повернення церковного майна. У деяких випадках пошук християнської єдності вважають небезпекою певні ісламські угруповання. Нарешті, багато Конференцій єпископів

² Пор. Папська рада зі сприяння єдності християн, “Mutual Recognition of Baptism. Synthesis of Responses from Episcopal Conferences, Study Document” в *Information Service* 109 (2002/I-II) с. 20-25

вказують також на проблему браку екуменічної літератури, доступної для простого, неосвіченого вірянина.

II. ПРАКТИКА ЕКУМЕНІЗМУ

Другий Ватиканський Собор доручив справу екуменізму особливим чином єпископам. «Екуменічний Директорій» рекомендує створення екуменічних комісій в кожній єпархії, а також на загальнонаціональному та місцевому рівнях або принаймні призначення в кожній єпархії представника, відповідального за сприяння міжцерковним стосункам та поширенню екуменічного духу. Приємно бачити, що лише декілька Конференцій не мають відділу чи комісії з екуменізму. З іншого боку, більшість респондентів зазначають, що ці комісії чи представники працюють в обмежених умовах. Також говориться про брак послідовності в здійсненні проектів, про потребу нових проектів, про необхідність вливання свіжої крові у середовище працівників екуменічної ниви.

На рівні єпархій справи ще менш задовільні. Брак кадрів, спеціальної освіти, необхідних засобів, фінансових чи інших, значно ускладнюють екуменічну роботу. У кількох країнах процвітають групи та згуродження людей, які мають освіту з екуменізму та активно поширюють екуменічну освіту в єпархіях, парафіях, угрупованнях та семінаріях. Слід приділяти більше уваги пошуку та підготовці таких експертів і волонтерів.

Щодо Рад Церков, які загалом є дуже зручними інструментами вдосконалення взаємної обізнаності та співпраці поміж Церквами, то бачимо, що за роки, які минули після попереднього опитування, відбулися значні зміни. 40 років тому Католицька Церква не була членом жодної Ради Церков. Сьогодні вона є членом 70 з 120 наявних національ-

них Рад Церков, 3 – із 7 регіональних Рад Церков та 7 регіональних Рад, що діють спільно зі Всесвітньою Радою Церков.³ Аналіз форм, висновків та можливостей участі Католицької Церкви в таких радах, а також пропозиції стосовно методів вирішення труднощів і викликів, що й досі в деяких регіонах перешкоджають участі католиків у діалозі, зібрано в новому документі спільної робочої групи Католицької Церкви та Всесвітньої Ради Церков. Він має бути опублікований у новому році, і я дуже рекомендую його вашій увазі.⁴

III. КАТОЛИЦЬКІ ЕКУМЕНІЧНІ ДІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

На підставі отриманих відповідей ми можемо стверджувати наступне.

Щодо діалогу та прийняття пов'язаних із ним документів: 42 з 83 Конференцій єпископів сповіщають, що мають у своєму складі постійні структури,

³ Згідно з інформацією на вересень 2004 р. Католицька Церква – повноцінний член трьох регіональних Рад Церков: Рада Церков Карибського регіону, Близькосхідна Рада Церков та Рада Церков Тихоокеанського регіону. Католицька Церква є членом 14-ти національних християнських Рад чи Рад Церков в Африці, 3-х в Азії, 10-ти в Океанії, 12-ти в Карибському регіоні, 25-ти в Європі, 1-ї в Північній Америці, 5-ти в Південній Америці.

⁴ Документ під назвою „Inspired by the Same Vision: Roman Catholic Participation in National and Regional Councils of Churches. A JWG Study” буде опублікований як додаток Е до 8-го звіту (1999-2005) спільної робочої групи Римо-Католицької Церкви та Всесвітньої Ради Церков. Звіт буде опубліковано в 2005 р. і презентовано на Генеральній Асамблеї ВР в Порто Алегро (Бразилія) в лютому 2006 р. Інформація про участь Католицької Церкви в Радах Церков у примітці 3 була взята з цього документу. Звіт підсумовує вісім серій діалогів спільної робочої групи між представниками Католицької Церкви та Всесвітньої Ради Церков.

відповідальні за діалог із іншими Церквами та спільнотами на своїй території. 38 мають змішані комісії з питань діалогу.

Щодо проблеми сприйняття, то тільки 35 Конференцій зазначають, що мають можливість ефективного розповсюдження результатів діалогу й активно сприяють обговоренню і дослідженню через оприлюднення власних матеріалів. Проте є й свідчення повільного, але неухильного зростання кількості екуменічної літератури на рівні місцевих церков. Деякі відповіді містили інформацію про спроби поширювати у своєму регіоні ідеї екуменізму через Інтернет. У цій сфері потрібно докласти ще більше зусиль. ПРСЄХ дуже бажала б отримати документи та інформацію про діалог на національному та місцевому рівні, а також пов'язані з ним матеріали. Значна кількість Конференцій у Південній Америці та Азії зверталися до Ради із запитанням про можливість використання її Інтернет-сайту, щоб зробити відповідні матеріали доступними різними мовами, наприклад, іспанською, китайською, хінді. Наразі ми ретельно обмірковуємо цей запит. Конференції єпископів повідомляють також про спільні соціальні проекти з іншими конфесіями. Однак слід зазначити, що тут також потрібно докладати більше зусиль.

Стосовно формації у сфері екуменізму ситуація не надто заспокійлива і певна. Документ нашої Ради про освіту «Екуменічний вимір формації виконавців пастирської роботи» (1995), пропонує викладання курсу з екуменізму і надає для цього відповідні джерела, але він не є достатньо знаним і потребує ширшого розповсюдження. Разом з Конгрегацією католицької освіти ми проводимо зараз огляд на загальносвітовому рівні всіх католицьких семінарій, університетів, богословських факультетів

тетів для створення чіткої картини того, що там відбувається в сфері єкуменічної освіти і чи приділяється цій галузі належна увага. Іде збір інформації, а результат ми плануємо незабаром опублікувати.

IV. ДЕЯКІ ДУМКИ ПРО ТЕ, ЩО ВИ МОЖЕТЕ ЗРОБИТИ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО ЕКУМЕНІЗМУ

Наша Рада отримує досить гарні оцінки своєї роботи. Позитивно оцінюється роль ПРСЄХ за останні роки в налагодженні контактів та взаємовідносин з іншими Церквами та церковними спільнотами, у подоланні непорозумінь, у розв'язанні певних напружених ситуацій на місцях. Ідеться передусім про контакти з Конференціями єпископів, дискусії з групами єпископів під час їхніх візитів *ad limina*, зустрічі Ради з ієрархами Церков (Коптської, Православної), обговорення конкретних ситуацій та проблем в неформальному спілкуванні (англіканці, лютерани). Тепер ми знаємо, де питанням єкуменізму потрібно приділяти більше уваги – це, насамперед, Африка та Азія.

Мета нашого служіння – перетворити єкуменізм на невід'ємну частину католицького життя. Пам'ятаючи про це, ми намагаємось якомога швидше втілити в реальність одне з рішень Пленарної Асамблеї нашої Ради. Ми розробляємо «*Vademecum*» для наших вірних – буклет, у якому буде зібрано практичні ідеї та пропозиції щодо єкуменічної діяльності. Ви всі отримали копію останньої версії цього буклету і, сподіваємось, проаналізуєте його й запропонуєте, як його вдосконалити й застосувати до вашого континенту.

Стосовно нашої анкети було зроблено багато корисних пропозицій щодо майбутньої єкуменічної роботи. Чимало з них слід втілювати на місцевому рівні Церкви, оскільки вони пов'язані з єкуменічним

діалогом та його сприйняттям в конкретних ситуаціях і контекстах. Саме в цьому питанні ваша роль дуже важлива: саме ви безпосередньо відповідаєте за сприяння екуменізму в ваших Церквах. Ми щиро сподіваємось, що ця зустріч, присвячена сорокаріччю «Unitatis redintegratio», яка збрала разом так багато людей для спільного обговорення теперішнього стану екуменічного руху в Католицькій Церкві та серед наших партнерів, стимулюватиме вас і надалі й надаватиме вам впевненість у своїх діях. Обмін ідеями, який, ми сподіваємось, тут відбудеться, – це важлива частина мети, заради якої ми організували цю зустріч.

Опитування визначило три сфери, які потребують особливої уваги зараз і потребуватимуть її в майбутньому: включення екуменічних ініціатив до системних пастирських програм у єпархіях; міркування щодо пошуку відповіді на проблему агресивного прозелітизму; питання екуменічної освіти мирян, семінаристів, священників і єпископів. Цей пункт був зазначений практично всіма екуменічними комісіями, що відповіли на нашу анкету. У такій освіті має знайтися місце для представників інших Церков та спільнот. І ми дуже сподіваємося, що ми дедалі частіше працюватимемо разом.

ВИСНОВОК

Отож, це був наш огляд. Мені на згадку спадають два «огляди», згадані в Писанні. Перший, коли обраний народ досяг обіцяної землі і Йонатан послав розвідників оцінити ситуацію. В Євангелії Ісус також посилає учнів по двоє, щоб, можливо, випробувати їх. Розвідники повернулися налякані тими труднощами, які їм відкрилися. Учні повернулись у радості, бо на вказаному шляху їм вдалося успішно виконати свою місію. Однак ані переляк, ані радість самі

по собі не досить. Потрібен реалізм: екуменізм можна поширити, тільки спираючись на міцний догматичний *грунт*, на серйозне дослідження та на спілкування між розділеними християнами. Проте він вимагає також глибокої та переконливої духовності, духовності християнської надії та відваги. Як безпосередньо відповідальні за здійснення церковної екуменічної місії, *ви* повинні вселяти надію та відвагу в ваших співпрацівників та лідерів місцевих Церков. Ми сподіваємось і молимося, щоб ця зустріч дала вам імпульс здійснити це завдання.

МІСІОНЕРСЬКЕ ТА ЕКУМЕНІЧНЕ ЗАВДАННЯ ЦЕРКВИ

КАРДИНАЛ АЙВЕН ДІАС

ВСТУП

Впродовж ХХ століття екуменічний рух досяг значного успіху, першим вирішальним поштовхом до чого став Всесвітній з'їзд місіонерів у Единбурзі в 1910 р., на якому – як повідомлялося – іноземні місіонери, що працюють в Індії, з прикрістю зауважили: розкол між християнськими Церквами – це одна з найбільших перешкод в їхній місіонерській діяльності, оскільки їм важко проповідувати Христа людям, спантеличеним і збентеженим численністю наявних в їхній країні Церков, кожна з яких претендує на проповідування істинної віри.

Екуменізм набув рушійної сили сорок років тому в лоні Католицької Церкви завдяки Декрету Другого Ватиканського Собору «Unitatis Redintegratio». Ця подія ознаменувалася жестами історичного значення, що йшли з різних боків: досить згадати зустріч Його Святості Патріарха Афінагора I з папою Павлом VI у Єрусалимі в 1964 р. та їхню Спільну Декларацію рік по тому¹, екуменічний дар папи Павла VI, що ним була реліквія голови св. Андрія, передана храму св. Андрія в Патрі (1966), обмін візитами між лідерами окремих Православних і Реформатських Церков та папами, запалення у 2001 р.

¹ 7 грудня 1965. Пор. Tomos Agapis, Vatican-Phanar: 1958-1970 (Rome-Istanbul, 1971), с. 278.

папою Іваном Павлом II лампади в залі Синоду в Ватикані вогнем, який він привіз з могили св. Григорія, Просвітителя Вірменії, а також нещодавня передача ікони Казанської Богоматері Його Святості Патріарху Московському і всієї Русі Алексію II.

Оскільки зараз ми розглядаємо подальші перспективи місіонерської та екуменічної діяльності Церкви, доречним було б насамперед згадати про спільну місіонерську настанову, яку християни отримали від Самого Христа.

I. МІСІОНЕРСЬКА НАСТАНОВА

Перед Своїм вознесінням на небо наш Господь Ісус Христос повелів Своїм послідовникам: «дїть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню» (Мк 16, 15). Ця настанова забезпечила дальше виконання місії, що її Сам Ісус отримав від Свого Небесного Отця, який «так полюбив світ, що Сина свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в Нього [...] жив життям вічним» (Йо 3, 16). Ісус передав це повноваження Своїм учням: «Як Мене послав Отець, так Я посилаю вас» (Йо 20, 21).

Хоча це доручення – унікальне і єдине², Святіший Отець Іван Павло II в своїй енцикліці «Redemptoris missio» вказує на його три найголовніші вияви: по-перше, це «*missio ad gentes*, або первинна євангелізація» тих, хто ще не отримав у повноті Добру Новину про Ісуса Христа; по-друге, це «пастирське опікування» тими, хто прийняв Ісуса як Господа та Спасителя; і, нарешті, це «нова євангелізація» тих, хто вже пройшов першу, але потребує відродження або поглиблення своїх християнських коренів.³

² ІВАН ПАВЛО II, енцикліка «Redemptoris missio», 15.

³ Другий Ватиканський Собор, декрет «Ad gentes», 6; ІВАН ПАВЛО II, енцикліка «Redemptoris missio», 31.

Окрім цих трьох аспектів євангелізації, Святіший Отець показує нові сфери, які долають усі географічні, культурні та суспільні кордони. Він називає їх ареопагом і розуміє під ними світ культури та досліджень, світ переселенців і злидарів, світ соціальної комунікації та міжнародних відносин, підкреслюючи надзвичайне значення інформаційних технологій та ЗМІ в усіх їхніх формах, сфери боротьби за мир, за розвиток і визволення народів, за права окремих осіб та груп, особливо меншин, поліпшення освіти жінок і дітей, охорони довкілля в усьому сотвореному світі. Усе це, за словами папи, потребує осяяння світлом Євангелія, а відтак і на ці сфери поширюється місіонерська діяльність Церкви.⁴ У кожній з перелічених царин Церква повинна продовжувати Божественну і спасенну місію Христа, внаслідок чого завжди перебуватиме *in statu missionis*.⁵

Отже, місіонерське завдання Церкви – величезне, тут знайдеться місце для всіх і для кожного християнина. Звичайно, це завдання не абсолютно тотожне для всіх місцевостей, але його суть залишається однаковою скрізь, а саме: не тільки проголошення євангельських цінностей, а й наповнення всього світу чудовими пахощами священної особи Ісуса Христа, Божого Сина, єдиного та неповторного Спасителя всього людства. Саме завдяки Йому дозріло (здійснилося) насіння Слова, в глибині віків посіяне Святим Духом у світових релігіях і культурах (Мт 5, 7). Це особливо важливо в контексті сучасного релігійного плюралізму, байдужості та релятивізму, що переважають навіть у деяких богословських колах, а також у контексті фундаменталістського секуляризму, який пропагується добре

⁴ ІВАН ПАВЛО II, енцикліка «*Redemptoris missio*», 37.

⁵ Там само, 20.

відомими таємними сектами і якому служать практики «New Age», що прагнуть зробити Бога недоречним в людському житті. Таким чином, місіонерська настанова вимагатиме, насамперед, щирої вдячності за наші християнські корені та активного утвердження і прийняття власної ідентичності. Інакше ми станемо, за словами самого Ісуса, наче «сіль, що звітріла» або «світло, що поставили під посудиною» (пор. Мт 5, 13–14).

II. МАЙБУТНІ ЕКУМЕНІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЦЕРКВИ

Перед таким непростим завданням ми запитуємо себе: як належить співвідносити Христову настанову євангелізувати весь світ й екуменічне поривання християнських Церков? Цілком очевидно, що екуменізм мусить служити виконанню місії Церкви проповідувати Добру Новину про Ісуса Христа.

З одного боку, християнським Церквам слід взаєм поважати особливі традиції кожної, завдяки яким вони збереглися й досьогодні, а з іншого, Церкви повинні взяти до уваги можливі шляхи та засоби консолідації всіх екуменічних досягнень минулих десятиріч, а також розвіювати будь-які побоювання чи непорозуміння, якщо вони виникають, та осягати стабільний поступ у спільному свідченні про свою віру у винятковість Ісуса Христа та всеосяжність Його спасіння. Ключову роль в такому свідченні відіграє «любов». «З того усі спізнають, що ви Мої учні, коли любов взаємну будете мати» (Йо 13, 35).

Отже, ми повинні шукати шляхи та засоби забезпечення діалогу між нашими Церквами, який спонукатиме нас зробити конкретні кроки, щоб просунутися у виконанні місіонерської настанови Церкви. Це може викликати певне сум'яття, адже,

попри те, що розуміння місіонерської настанови Церкви – незаперечне і одностайне, існує багато різних підходів до досягнення цієї мети.

III. ДІАЛОГ ЖИТТЯ, ІДЕЙ, ДІЙ І ДОСВІДУ

Першорядне значення має, звичайно, не чисельність вірних певної Церкви, а якість їхнього свідчення. Постійний діалог життя, ідей, дій і досвіду є істотним для подальшого прогресу в екуменічному діалозі.

Насамперед – *діалог життя*. Де б не опинилися християни (не має значення, до якої саме Церкви вони належать), вони повинні свідчити про гармонійне співіснування, щоб ті, хто не належать до жодної Церкви, змушені були визнати, як колись язичники стосовно перших християн: «Бач, яка любов панує між ними». Справді, люди сьогодні радше вірять тому, якими християни є, ніж тому, що вони говорять або чинять. Як зауважував і підкреслював папа Павло VI: «Наші сучасники з більшою охотою прислухаються до свідків, ніж до вчителів, а якщо й прислухаються до вчителів, то лише тому, що ті є свідками». В Індії, наприклад, християни (які, до речі, складають лише 2,3% від усього населення, що налічує понад мільярд осіб) обслуговують 20% усіх початкових шкіл країни, 10% програм з навчання письменності й місцевої громадської охорони здоров'я, 25% піклування про сиріт і вдів та 30% закладів для опіки над людьми з вадами фізичного та психічного розвитку, прокаженими та ВІЧ-інфікованими. Звичайно, всіх християн, до якої б Церкви вони не належали, радо приймають на роботу в цих закладах, хоча переважна більшість тих, ким вони опікуються, сповідає нехристиянські релігії.

Діалог життя має привести християнські Церкви до того, щоб вони продемонстрували взаємну солідарність і раділи з тими, хто радіє, й плакали з

тими, хто плаче. Декілька років тому такої солідарності було досягнуто, коли австралійський місіонер-євангеліст, доктор Грехем Стейнс, працюючи серед прокажених, згорів разом зі своїми двома маленькими синами через індуїстських фундаменталістів, які звинуватили його в наверненні прокажених до християнства. Християни об'єдналися в молитві за замордованих та зміну в ставленні їхніх убивць. Дружина доктора Стейнса, Гледіс, публічно вибачила вбивцям їхній жахливий злочин. Такий суто християнський жест отримав широке схвалення по всій країні, навіть серед представників інших релігій. Місіс Стейнс отримала багато нагород, в тому числі від католицької спільноти.

Діалог ідей має допомогти очистити пам'ять про минуле та явити світові спільну спадщину, яку всі Церкви отримали від моменту народження Церкви під час Тайної Вечері. Він також може передбачати співпрацю між місіонерськими закладами різних Церков, науково-дослідницькими центрами та університетами з питань місіонерства. Досі обмін думками між християнськими Церквами обмежувався богословськими питаннями, адже було вкрай необхідно з'ясувати поняття, через які в минулому виникали полемічні протистояння. Забігаючи наперед, варто зазначити, що треба енергійно та щиро взятися за теми, які досі не обговорювалися, наприклад, про етичні та моральні принципи. Зокрема, папи неодноразово відкрито виступали на захист життя людини від моменту її зачаття до її природної смерті, проти занепаду родинних цінностей внаслідок контрацепції, абортів і розлучень, а також проти сучасних гомосексуальних відхилень, одностатевих союзів, евтаназії тощо. Якщо всі християни будуть однастайні й одnodумні, а також одноголосно висловлюватимуться стосовно моральних та етичних

питань, це, безумовно, сприятиме успіху нашого спільного свідчення.

Щодо *діалогу дій*, стараймося, щоб не забракло таких ініціатив, які можуть підхопити усі партнери. Архієпархія Бомбея, наприклад, налічує сім церков (включаючи православних, римо-католиків, англіканців та методистів), які заснували Цвинтарне довірче товариство (*Cemeteries Trust*), щоб спільно розпоряджатися власністю, наданою їм державною владою для поховання померлих. Між лідерами цих Церков, що регулярно зустрічаються задля обговорення й ухвалення рішень щодо земельної ділянки, отриманої Товариством, панує глибоке почуття братерства та єдності. На цих зборах ставляться питання побудови зовнішнього муру, розміщення ділянок для поховання та спосіб поховання, утримання майна, обрання адміністратора, до якого слід звертатися Церквам з питань поховання тощо. Ці зустрічі зазвичай розпочинаються молитвою і закінчуються дружньою *агарй* (спільною вечерею). Вони – прояв дійсного екуменізму, де, як не парадоксально, померлі об'єднують своїх живих співбратів. Такі братерські узи полегшують щорічне спільне проведення тижня молитов за єдність християн та надає особистим взаєминам приємності та благодетності.

Якщо ж ідеться про *діалог досвіду*, то тут є багато чому повчитися, черпаючи з духовності християн Сходу і Заходу. Славнозвісна Ісусова молитва російського паломника або приклади отців-пустельників IV століття ще й досі високо цінуються й дедалі більше вживаються в практиці християнської медитації. Вони й справді спонукають до покорі, довготерпіння, молитви, самоспостереження та любові й показують, як практика споглядання відкриває брами душі одвічній мудрості. Такі духовні традиції можуть підтримуватися як екуменічні

ініціативи та рекомендуватися як сильнодіючий антидот для практик «New Age», що запроваджуються в нашому суспільстві через обіцянки загального добробуту та пропагування забобонів як паліатив від стресу та інших сучасних духовних недуг. З іншого боку, скарби християнських духовних традицій, і Сходу, і Заходу, пропонують засоби досягнення істинного й повсякчасного Христового миру, що його не може дати світ і ніхто не може відняти.

IV. ЕКУМЕНІЧНІ ВИКЛИКИ

З огляду на майбутнє ми не можемо обійти дразливе питання, яке часто виникає, стосовно переходу християнина з однієї Церкви до іншої. Декларація Другого Ватиканського Собору «*Dignitatis humanae*» стверджує, що свобода віросповідання – право всіх людей, тож їм належить забезпечити «і психологічну свободу, і звільнення від зовнішнього примусу». ⁶ Говорячи про свободу совісті, той самий документ проголошує, що особу неприпустимо «ані примушувати до дій супроти власного сумління, ані перешкоджати діям у згоді з власним сумлінням, особливо в питаннях релігії» ⁷. У цьому контексті варто зауважити, що інколи навернення помилково пов'язуються з «прозелітизмом», який має, цілком справедливо, негативне забарвлення, адже він дуже часто передбачає застосування сили, спокуси та заманювання. Католицька Церква вважає такі прозелітичні навернення недійсними, оскільки навернення – це не лише зовнішнє приєднання до певної Церкви, воно передбачає добровільну й радикальну зміну життя зсередини. Отже, ми мусимо засудити ті християнські групи, що переманюють людей до себе засобами, що

⁶ Другий Ватиканський Собор, декларація „*Dignitatis humanae*”, 2.

⁷ Там само, 3.

не належать до духовних, та викликають утруднення для інших християнських Церков. З іншого боку, не можна, строго кажучи, назвати «прозелітизмом» те, що певна особа, яка вже сповідає Христа, за велінням власної совісті, бажає перейти з однієї Церкви до іншої. Не слід також позбавляти християн права поклонятися Богу в тій Церкві, яку вони самі обрали, або примушувати їх робити це лише в тій, в якій вони були народжені.

Індія пишається тим, що вдоволилася служінням двох Апостолів: Томи та Бартоломея. Там існують численні групи, що іменують себе християнами святого Томи й належать до різних Церков, серед них є Католицька Сирійсько-Малабарська та Сирійсько-Маланкарська Церкви, християни Мар Томи, Сирійська та Яковитська Церкви, кожен з яких очолює власний Католикос. Окрім цього, там є реформатські Церкви: Англійська спільнота, євангелісти, методисти, пресвітеріани та інші. Це могло б кинути виклик екуменічній довірі, до якої закликав Другий Вселенський Ватиканський Собор. Проте *de facto* там немає серйозних ускладнень, принаймні щодо зміни приналежності до певної Церкви. Однак виникають проблеми у зв'язку з поведінкою не-конфесійних християнських сект, які вдаються до нетрадиційних заходів заради збільшення власної чисельності.

Щодо Римо-Католицької Церкви *ad intra*, в Кодексі канонічного права Східних Церков розглядається гіпотетична ситуація людини, що бажає перейти *sui iuris* з однієї Церкви до іншої. Попри те, що загальний принцип гласить, що «ніхто не може без згоди Апостольського Престолу правосильно переходити до іншої Церкви свого права (*sui iuris*)», там же міститься приписка: «Якщо йдеться про вірного єпархії якоїсь Церкви свого права, котрий бажає перейти до іншої Церкви свого права, яка на

цій території має власну єпархію, то тут припускається згода Апостольського Престолу, якщо тільки єпархіальні єпископи обох єпархій письмово погодилися на перехід».⁸

Можливо, вас зацікавить той факт, що Бомбейська Архиепархія латинського обряду і Кальянська Сирійсько-Малабарська Єпархія, яка розташована на тій самій території і навіть простягається за її межі, щасливо співіснують. Там не виникає жодних непереборних конфліктів щодо переходу з однієї Церкви свого права до іншої завдяки позитивному й конструктивному підходу ординаріїв цих обох Церков. Апостольський Престол також оприлюднила свій дозвіл (*Indultus*) від 18 вересня 1993 року, згідно з яким вірні Сирійсько-Малабарської Церкви *sui iuris*, що в минулому відвідували Латинську Церкву, можуть, якщо забажають, продовжувати робити це й надалі. Це відповідає духу св. Павла, який висловив свою думку в Посланні до Коринтян (пор. 1 Кр 1, 12) – які сперечалися, хто з них Павлів, хто Аполосів, а хто Кирин – говорячи, що Христос неподільний, а той, хто перебуває в Ньому, є новим створінням (пор. 2 Кр 5, 17), тож немає різниці між еллінами та юдеями, рабами та вільними, чоловіками та жінками, бо всі становлять одне в Христі Ісусі. Те ж можна сказати й про Церкву. Другий Ватиканський Собор урочисто проголосив, що «Господь Христос заснував одну Церкву, лише одну-єдину»⁹. Хоч би до якої конфесії ми не належали, ми становимо «одне Тіло, один Дух» і маємо «одного Господа, одну віру, одне хрещення. Один Бог і Отець усіх, що над усіма й через усіх і в усіх.» (Еф 4, 4–6).

⁸ Кодекс канонічного права Східних Церков, канон 32, §1-2.

⁹ Другий Ватиканський Собор, декрет „Unitatis Redintegratio”, 1.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Християнські Церкви повинні працювати пліч-о-пліч, щоб виконати наказ нашого Господа Христа проповідувати Добру Новину усьому створінню, особливо в нинішньому світі, на якому позначилися тенденції до секуляризму, а також вчення та практики, націлені на вилучення Бога з людського життя. Розділення Церков – спокуса для іновірців, особливо в тих країнах, де християни належать до незначних меншин. Отець індійського народу, Махатма Ганді, говорячи про християнство, яким він дуже захоплювався, колись висловився так: «Я люблю Христа, але не люблю християн, бо вони не роблять того, що заповів їм Христос». Сьогодні, як ніколи, ми повинні усвідомлювати, що «якщо християни не будуть пов'язані між собою, їх позв'язують кожного осібно».

Отже, християнські Церкви повинні сприяти поступу в екуменічному процесі, пам'ятаючи, що єдність християн – знак місіонерського прославлення. На Тайній Вечері Ісус молився, аби Його учні були єдині, щоб світ міг увірувати, що Його прислав Отець (Йо 17, 21). Цей процес може виявитися повільним і тривалим, але очікувана нагорода варта наших зусиль. Слова святого Павла з Послання до Филип'ян надихають та заохочують нас до екуменічних звершень: «Не те, щоб я осягнув уже мету [єдність християн] чи був уже досконалим, але змагаю далі, чи не здобуду її, [...] забуваю те, що позаду, і змагаюсь до того, що попереду, женюсь до мети, по нагороду» (Флп 3, 12–14).

Є таке китайське прислів'я: *замість того, щоб проклинати темряву, запали свічку*. Це має стати нашим загальним підходом, адже ми маємо справу з величезним місіонерським завданням у світі, де зростає

релігійна апатія та байдужість до Бога й до ближнього. Якщо християнські Церкви запалють численні свічки взаємної солідарності, Святий Дух – Який є першопричиною і місіонерства, і християнської єдності – швидко розсіє темні тіні їхніх минулих розбіжностей, що призвели до *розділення*, і перетворить їх на *розмаїтість*. Тоді єдина Церква Ісуса Христа явиться як гарне, безшовне та різнобарвне вбрання, якою вона була в день П'ятидесятниці, коли народилася й коли люди різних націй і народів співали хвалу величним ділам Господа, кожен своєю власною мовою (пор. Ді 2, 1–11). Насправді, Святий Дух – Бог єдності в розмаїтті.

Усі знають, що можна знищити айсберг важким способом, тобто повільно розбиваючи його на уламки, або легше – підігрівачи води навколо нього. Це стосується й айсберга розділеного християнства: його набагато легше розтопити, якщо дозволити Святому Духові вдихнути тепло в стосунки між Церквами, ніж якщо підливати олії у вогонь суперечок і дискусій.

Нехай гармонійними акордами Святого Духа прискориться утворення незавершеної симфонії християнської єдності, щоб усі християнські Церкви в унісон вітали настання нової П'ятидесятниці, про прихід якої молився Блаженний папа Іван XXIII, скликаючи Другий Ватиканський Собор; хай вони стануть свідками народження нового світоладу, «цивілізації любові», яка була заповітною мрією папи Павла VI і пророчим видінням папи Івана Павла II про нове тисячоліття, яке ми щойно розпочали.

КОНКРЕТНІ КРОКИ ЕКУМЕНІЗМУ ЖИТТЯ

КОРМАК МЕРФІ-О'КОННОР

Колись я мав дядька, священика, який під час своїх промов на родинних зборах завжди цитував фразу з Ісаї: «Пам'ятайте камінь, з якого вас було висічено». Насправді він казав про родинну традицію, вкорінену в католицькій вірі, молитві, єдності, відданості одне одному, Церкві та суспільству. Скільки я себе пам'ятаю, центром життя нашої родини була спільна молитва, літургія, таїнства та участь у спільноті живої Церкви. Мені згадалося про це, тому що, говорячи вам про екуменізм, я, власне, говорю не про доктринальні чи інші церковні питання, щодо яких ми не знаходимо згоди із іншими християнами – радше, я говорю про те, що ми, властиво, поділяємо. У чудовому уривку з «Декрета про екуменізм» Другого Ватиканського Собору йдеться: «Ми не повинні забувати, що будь-що, влите благодаттю Святого Духа в серця наших розділених братів, може слугувати для нашого власного повчання. Те, що є справді християнським, ніколи не суперечить тому, що справді належить до віри; насправді воно завжди може більш досконало здійснити саму таємницю Христа та Церкви». Тож на початку моєї промови я кажу про те, що вже єднає нас із іншими християнами – єднає через спільне хрещення, через нашу віру в Господа Ісуса Христа, наше спільне прийняття Святого Письма та багато інших дарів Святого Духа. Я також хочу говорити про те, що здатне поглибити та розширити нашу єдність, наблизивши її до тієї повноти, якої бажає наш Господь для Своєї Церкви.

Ключове слово, що лежить в основі поновлення дружби та співпраці з нашими братами-християнами, – це *communio* або *koinonia*, що з грецької означає сопричастя. *Koinonia* значить поділяти, брати участь і мати щось спільне. Усі богословські діалоги між Католицькою Церквою та іншими християнськими Церквами ґрунтуються на *communio* або *koinonia*. Це справді означає єдність із Богом в Ісусі Христі через Святого Духа, адже Церква – це спільнота всіх примирених із Богом та між собою, бо це спільнота тих, хто вірить в Ісуса Христа та є виправданими через благодать Божу. Тож уся екуменічна діяльність, включно й екуменізм життя, ґрунтується на тому, що ми поділяємо, тобто на дарі Духу, Божій благодаті, яка допомагає нам вірити в Ісуса Христа й у такий спосіб бути у справжньому сопричасті чи спільноті з іншими.

Екуменізм життя – це спосіб, у який конкретно виявляється справжнє, хоча наразі і недосконале, сопричастя. Він доповнює духовний екуменізм і екуменізм істини, які також мають прокладати стежку до єдності. Екуменізм життя допомагає чіткіше бачити, де постійна чи більша взаємність може привести до *повноти* сопричастя в істині та в любові. Ми як католики дуже добре пам'ятаємо, що поділи заважають нам відчувати *повноту* єдності, що існує в Католицькій Церкві. Екуменізм життя служить не просто *ad extra*, для «вдосконалення» всіх інших навколо нас. Він призначений *ad intra*, для оновлення самої Католицької Церкви. Якщо у нас стільки спільного, то чому ж тоді ми не просунулися так, як хотіли б, шляхом екуменізму? Які стримувальні чинники можуть підірвати наш екуменізм життя? Три вороги екуменізму – це підозра, інерція та нетерплячість.

Дозвольте мені почати з «підозри». Уже тривалий час деякі католики відчувають, що екуменічний

рух – це така собі витончена «комерційна акція». Деякі католики бояться, що екуменізм знекровлює істини віри та традиційну відданість. Деякі християни-не католики відчують, що екуменізм – компроміс щодо принципів Реформації, що рух до християнської єдності притуплює їхні переконання про першість Слова Божого. Однак ми долаємо підозру, передусім, коли зустрічаємо наших братів-християн. Як зазначає Ватиканський Собор, серце екуменізму – молитва. Коли ми молимося разом, дар Духу зближує нас. Я пам'ятаю, як Іван Павло здійснив візит до Великобританії. Під час відвідин він зустрівся з братами-християнами різних конфесій та запросив їх також відвідати його в Римі. І я добре пам'ятаю, як ми сиділи півколом з папою Іваном Павлом у його кабінеті в Ватикані, розмовляючи про шляхи розвитку екуменічних відносин. Я добре відчував: важливість того, що ми перебуваємо разом, полягає в дивовижній невимушеності, відкритості, нормальності того, що брати-християни моляться разом, розмовляють, шанують і розуміють одне одного. У моєму житті священника та єпископа часто саме зустріч із братами-християнами, спільна молитва і насолода товариством змушувала нас оцінити по-новому одне одного. Ватиканський Собор стверджує: «Не може бути екуменізму, вартого цієї назви, без внутрішнього навернення, оскільки саме з новизни, складу розуму, з самозречення та безмежної любові постає і по-зрілому розвивається прагнення до єдності». Тож нам слід молитися Святому Духові про благодать, щоб бути щиро самозреченими, покірними, лагідними у нашій службі іншим. Зміну в серці та святість життя, разом із публічною та приватною молитвою за єдність християн, слід вважати душею екуменічного руху, що заслуговує на назву «духовний екуменізм»...

Зустрічі з братами-християнами з різних питань, спільна молитва, нагоди спільних богослужінь – це основний спосіб просування єкуменічним шляхом, з якого немає вороття. Пам'ятаю, як у моїй колишній єпархії Арунделя та Брайтона в Англії, після зустрічей християн різних конфесій у маленьких групах під час Великого посту, всіх учасників було запрошено на спільну службу в дуже велику церкву абатства. Це було чудове зібрання: всі християнські лідери стояли поруч, і всі християни різних деномінацій молилися, співали та вітали одне одного в ім'я Христове.

Духовний єкуменізм – зібрання в молитві – це перший крок у подоланні недовіри, він прокладає шлях для діалогу й єкуменізму істини. Він також рухає єкуменізм життя, який об'єднує християн у місіонерській діяльності та пастирській роботі. Важливо долати підозру на місцевому рівні; проте те, що відбувається на місцевому рівні, часто отримує могутню підтримку від того, що відбувається у світовому масштабі. Чудовим прикладом цього є відкриття Святих дверей у базиліці Святого Павла поза мурами, де представник Вселенського Патріарха й архієпископ Кентерберійський разом із багатьма іншими християнськими лідерами супроводжували Святого Отця. Спочатку вони молилися навколішки, а потім наче разом увійшли у Святий рік. Це було чимось значно більшим за вираз дипломатії або ввічливості – це мало найглибше духовне значення, яке дало додатковий поштовх нашому єкуменізму життя на місцевому рівні в Англії та Уельсі.

Другий ворог єкуменізму – інерція. Часом на словах ми виступаємо за єкуменізм. Ми, католики, кажемо, що віримо в те, чого нас навчає Католицька Церква у доктринальних твердженнях Ватикансько-

го Собору та Катехизму, але ми не живемо цим повно в повсякденні. Мені здається, що в кожній єпархії, в кожній парафії певний аспект християнського життя може бути прожитий разом із братами-християнами... Як каже Ісус? «Не ті, хто кажуть, Господи, Господи, увійдуть до Царства небесного, а ті, хто виконує волю Отця мого на небесах».

Ви колись чули історію про чотирьох польських кравців? Всі вони жили на тій самій вулиці в одному польському містечку, і справи йшли погано. Тож один із кравців розмістив на вікні оголошення. Там було написано: «Тут – найкращий кравець у місті». Другий проходив поруч, побачив оголошення і повісив на своєму вікні: «Тут живе найкращий кравець у цілій Польщі». Третій кравець побачив перші два й повісив у своєму вікні: «Тут – найкращий кравець у цілому світі». Четвертий проходив поруч, подивився на перше, друге та третє оголошення, й повісив на своєму вікні: «Тут живе найкращий кравець на цій вулиці». Екуменізм відбувається там, де він чиниться. Наше богослов'я сопричастя підкреслює зв'язок між місцевими церквами та Всесвітньою Церквою, отже екуменізм життя має енергійно діяти в обох напрямках, щоб подолати інерцію. Прикладом цього можуть бути деякі події останніх років в англікансько-католицьких відносинах.

Міжнародний діалог, який проводиться через ARCIC (Англікансько-Католицька Міжнародна Комісія), багато років доповнювали бесіди між англіканцями та католиками в Англії, Канаді, Австралії й інших місцях. Міжнародна англікансько-католицька комісія з питань єдності та місії (IARCCUM) має завдання сприяти прийняттю угод ARCIC, особливо на місцевому рівні та зокрема за допомогою екуменізму життя. Сама IARCCUM та зустріч в Міссіссауга між англіканськими та католицькими єпископами, яка

призвела до її заснування, були наслідком зустрічі між архієпископом Кентерберійським та Святим Отцем. Вони визнали нові та давні перешкоди на шляху до єдності, але вирішили, що наш діалог і екуменічні відносини потребують новітнього поштовху.

В Англії архієпископ Кентерберійський і я склали Угоду церковних лідерів разом із іншими двома головами Національної Ради Церков, відомої як «Церкви в Англії разом». Ми шукаємо приводи для спільної відповіді на національні потреби, для контактів із політичними лідерами з питань, які спільно нас непокоять, або для вираження пастирського занепокоєння там, де це потрібно. За останні місяці ми разом з архієпископом Рованом Вільямсом виклали урядові свої погляди стосовно війни в Іраці й проблем біоетики. Ми намагаємося регулярно зустрічатись і сподіваємося допомогти іншим подолати наслідки недовіри й інерції. Відповідно, коли архієпископ Вільямс як голова Англіканської спільноти приїхав до Риму на першу зустріч зі Святим Отцем, я мав усі церковні підстави долучитися до неї як архієпископ Вестмінстерський. Екуменізм відбувається там, де він чиниться – й екуменізм життя як на місцевому, так і на національному рівні має впливати на екуменічні відносини на найвищому рівні і зазнавати впливу з їхнього боку.

У єпархії, що межує з моєю, єпископ багато років співпрацює зі своїм англіканським колегою, натхненний Угодою між двома єпископами молитися та працювати разом. Вони спільно звертаються до преси та місцевих політиків стосовно важливих тем. Вони заохочують вірних своїх кафедральних соборів до тісної співпраці, до організації спільних подій та вручення нагород для двох церковних хорів. Вони мають своїх представників у Радах єпархій один одного та спільно проводять щорічне паломництво до святині місцево-

го святого. Що відбувається у вашій спільноті, у вашій парафії, у вашій єпархії, що відбивало б бажання та прагнення Церкви до так званого спільного свідчення – екуменізму життя? У європейському контексті мені слід також згадати різноманітні Екуменічні асамблеї, які відбулись у Басилеї та Граці, й, звичайно, чудовий крок – *Charta Oecumenica*, документ, що встановлює принципи екуменічного діалогу та співпраці для всіх країн Європи.

Останній ворог екуменізму – це нетерплячість. Здолати її, мабуть, найважче, оскільки обережні та зважені кроки вперед, здається, суперечать натхненному екуменічному прориву, якого багато хто так прагне. Деякі люди у наших Церквах вважають, що ми повинні ігнорувати реальні перешкоди та складнощі, що існують між різними конфесіями, й діяти так, начебто вони не мають значення; що мусимо відмахнутися від розбіжностей та складнощів, спільно відправляти Євхаристію, вважаючи, що саме так ми краще даємо світові спільне християнське свідчення. Але, як християни-католики, ми повинні пам'ятати, що єдність Церкви ніколи не може бути звичайною федерацією християнських конфесій. Подібно вона не може бути простим зібранням тих, хто особисто або разом йде слідом за Христом і присвячує себе проповідуванню Євангелія та служінню іншим людям. Метою Католицької Церкви завжди має бути повна видима єдність християн, поєднаних узами віри, сакраментального життя та пастирського керівництва. Плекання християнської єдності завжди має пастирський вимір: догляд й об'єднання в одному ефективному русі тих, кого робить млявими інерція, та тих, хто нетерпляче забігає наперед. Ті, що постійно рухаються вперед, не можуть нехтувати тими, що можуть відстати або загубитися на незнайомій території.

Ми розбудовуємо спільноту разом, але водночас визнаємо, що вона – також лоно, яке нас носить, материнська спільнота, яка народжує нас до Божого життя в Ісусі Христі через Святого Духа. Саме в цьому сенсі ми молимося під час літургії: «І не зважай на гріхи наші, але на віру Церкви Своєї». Ісус не залишив нас сиротами; для того, щоб бути з нами до кінця часів, він залишив нам Свого Святого Духа і Свою Наречену – Церкву. Для нас, католиків, віра в Церкву – фундаментальний вияв нашого вірування. Маємо визнати, що існують суттєві розбіжності між католицьким розумінням Церкви та іншими формами церковних спільнот. Екуменічна полеміка, яка почалася після публікації «Dominus Iesus», нагадує нам про необхідність викласти власну еклезіологію чітко, але й милосердно.

Однак не можна забувати, що ми – віруючі, які здійснюють паломництво разом з усіма християнами. Ми – вірні, що мандрують назад до свого Батька, але в цій подорожі ми не самі. Як католики-християни мусимо пережити разом з іншими братами-християнами цей перехідний період справжнього, але неповного сопричастя. У цей період ми повинні втілити екуменізм життя, який може знайти вияв у різноманітних ініціативах, що їх, я сподіваюся, зможете застосувати у своїх єпархій, у своїх країнах.

(а) Знайдіть інституційні структури, за допомогою яких християни можуть зустрічатися, молитися та розробляти спільні плани в єпархіях, містах і містечках. У моїй країні регулярно зустрічаються місцеві Ради Церков та місцеві церковні лідери. Це - нормальний шлях християнської співпраці.

(б) Мені здається, що кожному парафіяльному священикові в його парафії мав би допомагати співробітник з питань екуменізму, який забезпечив би організацію, принаймні декількох, спільних подій

з християнами інших конфесій. Як я зауважив раніше: добре доведені до кінця, маленькі цілі кращі, ніж грандіозні ідеї, які ніколи не втілюються в життя.

(в) Ніщо не може замінити особистий контакт. Ваші зустрічі й обговорення з братами-християнами та практична співпраця – очевидні засоби для руху екуменічним шляхом.

Тож мені здається, що слід долати екуменічний шлях із надією в наших серцях. Папа Іван Павло II у своїй енцикліці «*Ut unum sint*» благає Церкву у цьому новому тисячолітті звернути свій погляд та просити Святий Дух про благодать, щоб зміцнити єдність Церкви і вести її до повного сопричастя з іншими християнами. Не можна забувати, що один із аспектів екуменічного шляху – це зміна та внутрішнє перетворення самої католицької спільноти, яка розумом, серцем, вченням та життям більше відповідала б волі Христа щодо Його Церкви. Проте папа Іван Павло II у своїй енцикліці запевняє нас, що Церква досягне благодаті єдності, насамперед, через молитву. Саме молитва має займати перше місце в подорожі разом із нашими братами-християнами до єдності, про яку молився Христос. Папа Іван Павло закликає нас покладати надію на Святого Духа, Який віджене від нас болючі спогади про наше розділення. Не слід забувати, що справа екуменізму – це не тільки наша праця, наші зусилля, наша співпраця, наша молитва, а й Божа праця, Його благодать, Його Святий Дух, Який наставляє нас. «Щоб були вони одно так само, як і ми одно. Я – в них, і Ти – в мені, – щоб вони були звершені в єдності, щоб світ збагнув, що послав еси Мене» (Йо 17, 22–23).

ДУХОВНІСТЬ ЄДНОСТІ В РІЗНОМАНІТТІ

КЬЯРА ЛЮБІЧ

Для мене це радість і честь бути учасницею конференції, присвяченій *Unitatis redintegratio*¹ – документу, який у 1964 році відкрив великі обрії для екуменічного руху і сорокаріччя якого ми тепер відзначаємо. Сорокова річниця дає нам можливість поміркувати, заглибитись, зважити подальші перспективи. З цієї причини мене й попрохали виступити з доповіддю на тему «Духовність єдності в різноманітті».

Ми всі добре знайомі з терміном „духовність». Він означає «втілювати свою віру в щоденному житті». Сьогодні, після Другого Ватиканського Собору набула поширення еклезіологія спільноти. Іван Павло II в «*Novo millennio ineunte*» на початку третього тисячоліття звернувся до всієї Католицької Церкви: „Перед тим, як виробляти практичні плани, потрібно сприяти розвитку духовності спільноти.»²

Слова «духовність спільноти» символізують нову духовну термінологію – ці самі слова, здається, підсумовують двохтисячолітню подорож християнського досвіду. Щоб цілковито зрозуміти їхню значущість, потрібно оглянути загальну історію християнської духовності, згадавши всіх святих, які

¹ Кьяра Любіч не змогла приїхати на конференцію через поганий стан здоров'я. Її текст був прочитаний у скороченій формі Габрієлою Фалакаро з «*Centro Uno*» руху «*Focolari*». Ми публікуємо оригінальний текст пані Любіч.

² ІВАН ПАВЛО II, Апостольське послання «*Novo millennio ineunte*», 43

свідчили про Євангеліє. Цю історію можна підсумувати в двох найбільших заповідях, в які Ісус вклав Закон і Пророків: «Перша з усіх заповідей: ... будеш любити Господа, Бога твого, всім серцем твоїм, усією душею твоєю, всією думкою твоєю й усією силою твоєю. А друга: Будеш любити ближнього твого, як самого себе.» (Мк 12:29–31)

Протягом першого християнського тисячоліття пошук єдності з Богом набув свого особливого виразу у чернечому житті – з його зосередженістю на молитві, каятті, самотності з Богом десь в пустелі чи монастирі – яке вабило людей саме через духовність, що воно випромінювало. Однак хоча цьому першому тисячоліттю було притаманне особисте єднання з Богом, воно не нехтувало і другою заповіддю – любові до свого ближнього. Пригадаймо обитель милосердя, збудовану св. Василем, яка отримала від нього свою назву – Василіада.

Турбота про братів і сестер отримала новий і більший вияв й у другому тисячолітті. Християнські містики побачили, що чим більше вони прагнули до єдності з Богом, тим більше відчували, що Він спонукає їх до любові, якою Він любить усе творіння, кожного чоловіка й кожну жінку.

Цей «кардинальний поворот» до наших братів та сестер був також результатом нового розуміння людської природи Ісуса, яке виникло на початку другого тисячоліття.

Перші два тисячоліття можна охарактеризувати переважно за допомогою любові до Бога та до ближнього, а от третє тисячоліття, здається, можна визначити іншою заповіддю, яку Ісус називав «Своєю» або «ноюю»: «Як я був полюбив вас, так любіте і ви один одного!» (Йо 13:34). Це не означає, що такого сопричастя, про яке навчає Христос, не було в історії християнської духовності раніше.

Можемо пригадати громаду св. Пахомія, де монахи відчували, що мали «одне серце з їхніми братами»,³ а також сестер св. Клари Асизької, зібраних заради життя у «святій єдності».⁴

Можна сказати, що в усіх цих випадках головним моментом духовного досвіду була єдність, хоча це було передчуття, а не зародження духовності, цілковито зосередженої на сопричасті. У минулі сторіччя Святий Дух вирізняв інші риси, зосереджував увагу на інших євангельських аспектах.

Сьогодні в Церкві зростає поштовх до досягнення єдності з Богом і святості через ближнього. Адже там, де живе взаємна любов, де від самого початку до нашого шляху до Бога ми шукаємо ближнього, аби йти з ним разом, там можна відчутти присутність Бога та єдність із Ним.

Святий Дух, що обдаровує різними харизмами, аби здійснити Божий задум щодо людства, дав Церкві сьогодні нові харизми, які уможливають духовність сопричастя. Харизм єдності руху «Focolari» – один з цих нових харизмів, його «духовність єдності» дає повну відповідь на потребу нової духовності. Ця духовність має свої особливі риси, бо є водночас духовністю і особи, і спільноти.

Схожість між «духовністю сопричастя» Івана Павла II та «духовністю єдності» очевидна в його «Листах до кардиналів та єпископів, друзів руху Focolari». У цих листах він пише, що «духовність єдності» чи «сопричастя» визначає «ваш рух».⁵ «Духовність єдності», яка прагне зробити внесок до

³ *Catechesi, 8, Pacomio e i suoi discepoli. Regola e scritti*, Introduzione, traduzione e note a cura di L. Cremaschi (Bose, 1988), с.208.

⁴ *Regola*, Prologo: FF 2749.

⁵ ІВАН ПАВЛО II, *Послання до учасників духовного конгресу єпископів-приятелів руху «Focolari»*, 14 лютого 2001 р.

здійснення останнього заповіту Ісуса «Щоб усі були одно» (Йо 17:21), заснована на євангельських заповідях, які розгортаються одна по одній відповідно до божественної логіки; ці заповіді треба проживати достеменно та повно.

Перша заповідь закликає вірити в Бога, який є Любов, тобто в Бога-Любов, зробивши Його ідеалом нашого життя. Друга запрошує відповідати любов'ю на Його любов, намагаючись жити радше згідно з Його, а не власною, волею.

Потім ми намагаємось розпізнати волю Божу, спираючись на Євангеліє, втілюючи в життя слова про любов до ближнього, передуючи в любові на практиці, визнаючи, що в кожному перебуває Ісус, якого треба любити.

Ми намагаємося жити тою взаємною любов'ю Ісуса з братами та сестрами: «Нову заповідь даю вам...» (Йо 13:34); ми прагнемо сповнювати її цілковито, за прикладом Ісуса, коли він говорить «як Я», тобто любити один одного так, щоб бути готовим померти один за одного.

Таким чином, ми прагнемо зробити внесок у здійснення єдності, про яку молився Ісус до Отця перед смертю.

І якщо в нашій єдності утвориться розколина, ми зможемо знайти спосіб подолати її в Ісусі, розп'ятому та покинутому, Який вигукнув: «Боже мій, Боже мій, чому Ти мене покинув?» (Мт 27:46). Той, Хто подолав це величезне випробовування і віддав Себе Отцю («у Твої руки віддаю духа мого!» (Лк 23:46)), тим самим знову поєднуючи всіх людей з Богом і між собою – взірець для всіх, хто прагне до здійснення єдності.

Важливі й невід'ємні аспекти такого життя – це Євхаристія; любов до Святого Духа; прислухання до Його голосу в глибині власного серця – того Свято-

го Духа, який об'єднує всіх членів містичного Тіла Христового; наслідування приклада Марії, Матері єдності; й отже, можливість пережити Церкву як сопричастя. І відчувати – зустрівшись із цими заповідями духовності – присутність Христа серед нас: «бо де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там і я серед них» (Мт 18:20).

Щодо присутності Ісуса серед його учнів, повчальними є твори Отців Церкви, спільні для всіх нас. Отці описують умови, необхідні для того, щоб Ісус перебував серед своїх учнів. Для Іоана Золотоуста така умова – це любов до ближнього заради Ісуса, любов, що сягає Ісусової міри, бо ж Він віддав життя за своїх ворогів.

Справді, саме через присутність «Ісуса серед» тих, хто об'єднався в Його ім'я, наш рух отримав неочікуваний екуменічний розвиток, який дозволяє нам зробити свій особливий внесок у справу досягнення повного сопричастя між Церквами. Ми зрозуміли, що Ісус серед нас оживляє Своє містичне Тіло. Із Ним серед нас ми стали «живими клітинами» Його містичного Тіла, яким є Церква.

Через спільне хрещення ми вже отримали sacramентальний зв'язок єдності, але, взагалі-то, його сутність не була пережита нами, християнами, повністю. Серед Своїх учнів Ісус «активізував» цей зв'язок, зробивши його новим джерелом життя.

Навіть перед Другим Ватиканським Собором (який у 1964 році говорив про Ісуса серед християн в «Декреті про екуменізм»⁶), і за багато років до того, як Івае Павло II напише: «Ми збираємося разом в ім'я Христа, який є Єдиним. Він – наша єдність»,⁷ наш рух прагнув бачити присутність Ісуса також се-

⁶ Другий Ватиканський Собор, декрет „Unitatis redintegratio”, 8.

⁷ ІВАН ПАВЛО II, енцикліка „Ut unum sint”, 23.

ред християн різних Церков (наприклад, Католицької та Вірменської, Католицької та Лютеранської, Англіканської та Православної і так далі). І не тільки тоді, коли ми разом молимося. І це стало справді можливим. Якщо Божою благодаттю наші брати були готові померти за нас, а ми – за них (як вимагає цього взаємна любов), то Ісус перебував серед нас.

За минулі сорок років існування екуменічного руху християни різних Церков намагались таким чином дати нове життя своїм парафіям і спільнотам. Групи християн, об'єднаних заради Ісуса, були, отже, залучені до процесу досягнення повного та видимого сопричастя, «тоді й коли цього забажає Бог.»⁸

Іван Павло II вбачав велику цінність в духовності єдності і її провідних заповідях. Звертаючись до деяких єпископів, він зауважив: «Духовність сопричастя» виявляється в різних елементах, закорінених в Євангелії й збагачених внеском до загальної християнської спільноти, який робить рух «*Focolari*», відданий ідеї свідчення «духовності єдності.» Я також, – продовжував Папа, – хотів відзначити єдність як «заповіт», який Ісус залишив Своїм учням (Йо 17), таїну розіп'ятого та покинутого Христа як «шлях» її досягнення, Євхаристію як зв'язок сопричастя, об'єднавчу та життєдайну дію Святого Духа в містичному Тілі Христа та в Його членах, присутність Діви Марії, Матері єдності, яка веде нас до Христа»⁹.

Отже, «духовність єдності», досі доступна для членів нашого руху, тепер пропонується всій Католицькій Церкві під назвою «духовність сопричастя».

Через „духовність сопричастя» ми знаходимо можливість здійснювати настанови „*Novo millennio*

⁸ Поп. Paul Couturier.

⁹ ІВАН ПАВЛО II, *Промова до єпископів-приятелів руху „Focolari”*, в *Osservatore Romano* (англ. мовою), 19 лютого 2003 р.

ineunte». «Зробити Церкву домом і школою сопричастя – це велике завдання, яке стоїть перед нами в новому тисячолітті, якщо ми бажаємо виконати задум Божий і відповісти на найглибші прагнення світу»¹⁰.

Саме «духовність сопричастя», за словами Івана Павла II, «дає оновлений поштовх екуменізму».¹¹ Те ж каже кардинал Каспер: „Особливо важливий для нас розвиток «духовності сопричастя» в нашій Церкві та між Церквами.»¹²

«Духовність єдності» також визнана християнами інших Церков. Фактично її називають «екуменічною духовністю». Як наслідок, в русі «Focolari» вона переживається християнами з більш ніж 350 Церков та церковних спільнот. Можливо, причина цього полягає також в тому, що ця духовність зацікавила та вразила, тим чи іншим аспектом, віруючих із дуже різних Церков.

Наприклад, євангелічні лютерани, з якими ми були в контакті ще до Другого Ватиканського Собору, були здивовані, коли побачили, що ми любимо Євангеліє і дуже глибоко переживаємо його. Так що після цього вони захотіли пережити його з нами, а потім разом принести це життя до своїх парафій. Англіканців, спочатку в Англії, а згодом в Англіканській спільноті, привабила ідея та практика єдності. Так само православні були вражені тим, що ми підкреслюємо цінність життя, любові та Марії, а членів Реформатської Церкви – присутністю «Ісуса серед» малих груп. Методистам сподобався акцент такої духовності на праведності. Вірмени відчули

¹⁰ІВАН ПАВЛО II, Апостольське послання «*Novo millennio ineunte*», 43.

¹¹ ІВАН ПАВЛО II, *Промова до єпископів-приятелів руху «Focolari»*, op.cit.

¹² В. КАСПЕР, «Стан і бачення екуменічного руху» в *Il Regno – Attualita* 2002 п.4, с.141.

велику спорідненість із нашою любов'ю до Ісуса розп'ятого та воскреслого в стражданнях життя; православні Сирійської церкви – з нашим бажанням жити як перші християнські громади. І так далі.

І хоча ми – християни, які належать до різних Церков, але погоджуємось, що такий стиль життя, така духовність об'єднує нас як братів і сестер. Тому «духовність єдності» стала з плином часу екуменічною духовністю і багатьма була визнана як така під час Другої Європейської Екуменічної Асамблеї в Граці (Австрія) в червні 1997 року.

Де тільки дізнаються про цю духовність, Церкви одразу ж приймають її насамперед тому, що вона – це щоденно прожите Євангеліє. Відсутність екуменічної духовності (на цьому наполягають і екуменісти) ускладнює досягнення єдності серед Церков.

Я пам'ятаю, як я вперше зустрілась із групою християн з інших Церков. Це було в 1961 р., мене запросили в Дармштадт (Німеччина) виступити з промовою перед євангелічними лютеранами – сестрами та пасторами. Вони бажали більше дізнатись про рух «Focolari» та його історію від зародження в 1943 р. в Італії. Мене дуже тепло прийняли. Особливо мене вразив коментар одного пастора, він сказав приблизно таке: «Ніколи б не подумав, що католики здатні переживати Євангеліє в такий спосіб!». Оскільки ми вже до цього запровадили практику переживання Євангелія в щомісячнику «Слово життя» (де наводився вірш з Євангелія з коментарем), ми мали можливість пережити його в подібний спосіб разом з нашими братами та сестрами лютеранами, ділячись один з одним набутим досвідом.

Ця подія стала подією-каталізатором, яка відкрила двері до екуменічного діалогу. Саме тоді ми зрозуміли, як можна говорити про «духовність

єдності в різноманітті». Це – дорога, яку вказав нам Бог: переживати Євангеліє разом, зосереджуючись на тому, що нас об'єднує.

Контакти між нами, католиками, й нашими друзями лютеранами та їхніми громадами стали дуже частими. В Оттмарінзі (Німеччина, близько Аугсбургу) виникло маленьке екуменічне містечко, якому зараз вже 36 років і де мешкають 140 євангелічних лютеран і католиків. На його відкритті у 1968 р. кардинал Августин Беа, перший Президент Папської ради зі сприяння християнській єдності, який завжди допомагав нам у цьому діалозі, сказав у своїй промові: «Чим більше ми розуміємо та переживаємо Євангеліє, тим більше ми будемо об'єднані між собою, адже будемо більше схожими на Христа»;¹³ це ідея й «Unitatis redintegratio».¹⁴

Наше життя разом завжди мало благословення та сприяння не тільки від католицьких ієрархів, а й від ієрархів інших Церков: починаючи з Патріарха Афінагора I та Варфоломія I, Патріарха Феоктиста Румунського, Патріарха Ігнатія Заки Іваса й закінчуючи останніми п'ятьма архієпископами Кентерберійськими (від Рамзея до Вільямса), різними лідерами Реформатської Церкви (Швейцарія, Угорщина), лютеранськими єпископами Баварії (Німеччина) – єпископами Дітцфельбінгером, Гансельманном та Фрідріхом. Крім того, мене завжди радо приймали у Всесвітній Раді Церков.

Наслідки переживання цієї духовності в окремих Церквах подібні: люди навертаються до Бога, народжуються нові покликання, оновлюються парафії

¹³ Текст промови кардинала Беа включено в G. Bossi, «Qui vivranno insieme cattolici e luterani» в: *Citta Nuova*, n.14 (1968), с.35.

¹⁴ Другий Ватиканський Собор, декрет «Unitatis redintegratio», 7.

та громади, у сім'ях відбувається примирення, долається бар'єр між поколіннями тощо.

В результаті практики цієї духовності християнами з різних Церков з'явилося нове явище. У 1996 р. під час зустрічі руху «Focolari» в Лондоні, в якій брали участь близько 1200 учасників з різних Церков, ми вперше усвідомили своє покликання зробити особливий внесок в екуменічний світ. Ідеться про так званий діалог життя або діалог людей. Завжди ставлячи взаємне й безперервне милосердя в основу нашого життя та наших братських зустрічей, Ісус був настільки серед нас, що ми повинні були, як святий Павло, сказати: «Хто нас відлучить від Христової любові!» (Рим. 8:35). Дійсно, «ніхто не відлучить», тому що нас об'єднує Христос.

За роки «духовність єдності» принесла чудовий плід: усвідомлюючи, що до повної та видимої єдності Церков перед нами лежить ще шлях, ми все ж відчули, що є одним християнським народом, який складається з мирян, людей будь-якого віку, національності, мови, монахів, священників, дияконів, пасторів, єпископів різних Церков.

Ми справді можемо бути частиною живого християнства, яке має одне серце і одну душу, принаймні наскільки це можливо тепер. Дійсно, разом із усіма братами та сестрами з інших Церков, які долучилися до нашого руху, пізнаючи один одного й переживаючи одну духовність, яка нас об'єднує, несучи Ісуса та Його світло, ми надали надзвичайної цінності тому факту, що ми всі у спільному хрещенні – члени містичного Тіла Христового. Ми виявили, що величезні скарби Старого та Нового Заповітів, догмати перших Вселенських Соборів, Нікео-Константинопольський Символ Віри, грецькі і латинські Отці Церкви, мученики та інші цінності,

як життя в благодаті, вірі, надії, любові, – це наш особистий і колективний спадок.

Доти ми не розуміли як слід усіх цих скарбів або ж дивилися на них суто теоретично. Тепер же це наше реальне життям, яке ми поділяємо з іншими Церквами.

Проте хочу зазначити: зосереджуючись на тому, що нас об'єднує, поважаючи відмінності у житті та сповіданні одної апостольської віри, ми не нехтуємо тим, що й досі існують моменти, стосовно яких ми не досягли згоди.

Учасники «діалогу життя» мають також необхідну богословську підготовку, щоб дивитися прямо у вічі відмінностям між нами, уникаючи фальшивого миротворництва. «Діалог життя» – це колиска, що може дати життя не тільки богословському діалогу. Він може послужити й колискою для сприяння подальшого єкуменічного розвитку.

«Діалог людей» не є підставою чи джерелом діалогу, що стоїть проти чи поруч із діалогом лідерів чи керівників Церков, це діалог, в якому можуть брати участь усі християни.

Люди – закваска єкуменічного руху, яка збуджує усвідомлення, що оскільки ми всі – охрещені християни, здатні любити один одного, то можемо зробити свій внесок для здійснення Заповіту Ісуса.

Господь справді явив щось нове через харизму єдності, яку Він нам дав. Позаяк перед тим кожен ішов сам, а тепер кожен зацікавлений в іншому. У взаємній любові ми дізналися про різноманітні традиції й цінуємо особливі дари, присутні в кожній з них, а також дари, які є для нас спільними. Це употужнює серед нас діалог милосердя – адже ми краще пізнаємо один одного. Ісус серед нас веде нас до сопричастя, роблячи братами та сестрами.

Молитва завжди займала важливе місце в нашій екуменічній справі ще й тому, що єдність – це, передусім, дар небесний. Очевидно, що легше буде отримати благодать єдності, якщо просити про неї разом, а не поодиноці. Ісус сказав: «Знов істинно кажу вам: коли двоє з вас згодяться на землі просити що б там не було, воно буде дано їм моїм Отцем Небесним; бо де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них» (Мт 18:19, 20).

І річ не в тім, щоби просто стояти пліч-о-пліч (як інколи ми стоїмо в храмі), а в тім, щоб бути дійсно об'єднаними духовно в молитві, з Ісусом посеред нас.

Іоан Золотоуст каже, що ніхто не зустрічається з іншими для молитви «покладаючись на власну доброчесність, а радше на загальну, на згоду, до якої Господь найприхильніший і яка його зворушує й тішить, адже Ісус сказав: «де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них».¹⁵

Завдяки такій молитві до Отця, вознесеній у єдності, на рух проливаються незчисленні благодаті для забезпечення духовних і матеріальних потреб. І тому ми впевнені, що молитва християн, з'єднаних в ім'я Христа, теж матиме величезний ефект для досягнення повного сопрічастя Церков.

Богословський діалог також зможе отримати дуже багато користі від «діалогу життя». Якщо богослови люблять один одного і в такий спосіб зміцнюють присутність Ісуса серед них, то Він, істина, якої всі прагнуть, просвітить їхній розум і покаже шлях, яким йти до єдності та розуміння.

Нарешті, ми сподіваємось, що нескінченну проблему «сприйняття» – тобто як люди сприймають кроки, досягнуті в офіційних богословських діалогах – можуть подолати люди, що мають досвід в питаннях екуменізму.

¹⁵ Іоан Золотоуст, Epist. II ad Thess., Hom. 4.4, в PG 62, 491.

ДУХОВНІСТЬ ЄДНОСТІ У РОЗМАЇТТІ

Енцо Бьянкі

[ДОРОГІ ЄПИСКОПИ І ОТЦІ, БРАТТЯ І СЕСТРИ]

Прошу вибачення за ту нерозумну охочість, з якою я прийняв запрошення висловитися про духовний досвід сопричастя. Я лише чернець, проста невчена людини, що намагається день у день жити цією духовністю в екуменічній спільноті: тож я говоритиму з тією простотою і, сподіваюся, з тією слухняністю, з якою належить ставитися до слів Господа, який «хоче, щоб усі люди спаслися» (1 Тм 2,4), щоб вірні були одно й брали участь у сопричасті Отця, Сина й Духа Святого.

У промовистому підсумковому звіті Синоду єпископів 1985 року, сказано, що «найголовнішу й засадничу ідеєю документів Другого Ватиканського Собору слід шукати в *еклезіології сопричастя*», і така думка нині є досить поширена в Католицькій Церкві. Сформовано її було на основі багатьох богословських досліджень, серед них найвизначніші праці належать Жерому Амеру, Жан-Марі Роже Тіарру, Йоану Зізіуласу, Вальтеру Касперу та ін.

Однак справжнє богослов'я саме творить певну духовність, чи, радше, справжнє богослов'я завжди духовне, завжди пов'язане зі Святим Духом, завжди здатне впливати на внутрішнє життя та на досвід християнина та спільноти. До речі, в Новому Завіті термін «*koinonia*» означає передусім життя Церкви, народжене зішестям Святого Духа, життя «*erm tt autt*» (Ді 2, 44), яке виявляється в апостольському

didake [навчання], в переломленні хліба, в молитві. Слово «*koinonia*» вособлює головні риси новопоста-лої Церкви та надає їм видимості, оскільки Церква є *epiphaneia* тринітарної *koinonia*, *koinonia*, що бере участь у *dynamis* Святого Духу через апостольське сопричастя (пор. 1 Йо 1, 3 і 6), *koinonia*, що є звершенням спасіння, проголошеного в Євангелії.

Коли ми, християни, говоримо про сопричастя, ми вказуємо на вічну таїну сопричастя, яке є самим життям Бога, але водночас ми маємо на думці – оскільки ми самі є «*syn-koinonoi*» чи сопричасниками (пор. Флп 1,7; Од 1,9), – що в цьому сопричасті ми маємо частку в Тілі Христовому, в крові Христовій: отже *koinonia* є «сутністю», а не просто «рисою» Церкви. Якщо життя християнина та Церкви є життям згідно зі Святим Духом, народженим у Дусі та в житті Христа, то духовність може бути лише духовністю сопричастя. Отже, життя християнина та Церкви має бути сформоване сопричастям, яке не є ані чимось необов'язковим, ані якимось недавнім відкриттям богослов'я, а є *forma ecclesiae* [лат. «формою Церкви»]. Звичайно, сопричастя християн між собою і з Богом у паломництві Церкви до Царства Божого завжди буде вразливе, підпадатиме під випробування чи навіть іноді під сумнів; це буде сопричастя, що тяжіє до повноти, яка однак ніколи не буде здійснене, і стане можливим лише в Царстві Небесному. Сопричастя, яким має жити кожен християнин і кожна Церква, може зазнати ушкоджень чи образ, і так триває від часів Нового Завіту (пор. 1 Йо 2, 18; 3 Йо 9-10...), але й тоді, й зараз, Церква зберігає і продовжує волю Бога, який вимагає видимого сопричастя Тіла Христового, яке є одно (*hūn einai*), як Отець і Син є одно (Йо 17, 11).

Чи свідомі християни цієї засадничої потреби сопричастя як форми їхнього життя та життя Церк-

ви? З цієї причини я вважаю надзвичайно важливим, що папа Іван Павло II в енцикліці «*Novo millennio ineunte*» (NMI) не лише *вказав* на силу *koinonia*, а й закликав до духовності сопричастя, давши визначення його конкретним проявам й ознакам, і повернувши термінологію середньовічних Отців Церкви, що говорили про християнську спільноту як про «дім сопричастя», здатний бути «школою сопричастя» (NMI, 43). Хоча еклезіологія сопричастя має втілюватися через певні системи та структури, це стане можливим і дійсним лише завдяки *духовній подорожі*, й тільки тоді, коли ми зможемо запровадити духовний досвід сопричастя в повсякденну тканину життя Церкви.

Іван Павло II окреслює духовний досвід сопричастя передусім у спогляданні й обмірковуванні таїни Трійці, яка перебуває в нас і робить християнина своєю оселею. Йдеться, продовжує Іван Павло II, про прищеплення й розвиток здатності сприймати брата у вірі (навіть якщо сопричастя з ним не є повним) як учасника в Тілі Христовім, як власного брата, з яким ми пізнаємо одне одного й ділимося. Отже, в християнському просторі інший – це не «пекло» (Ж.-П. Сартр), а «дар Божий», що довершує те, чого мені бракує, й виявляє мою недостатність.

Звичайно, неможливо бути християнином і не лише прагнути єдності, а й робити все можливе задля сопричастя. Той, хто підтримує й прагне сопричастя з Христом, повинен водночас підтримувати й прагнути примирення та сопричастя зі своїм братом, членом свого тіла.

До цих роздумів, викликаних енциклікою «*Novo millennio ineunte*», я хотів би додати кілька зауважень щодо духовного досвіду сопричастя, який справді надихається *ecclesiae primitivae forma* (лат. «первісною Церквою»).

Найпершим і найважливішим є те, що сопричастя має бути різнорідним. Не можна забувати про множинність і різноманітність, про яку свідчать тексти отців нашої віри. Від єдиного Господа Ісуса Христа – «який є той самий, вчора і сьогодні... й у вічності» (Євр 13, 8) – дано нам чотири Євангелії, чотири різних звістки; християнство бере початок не з одної книги чи писання, а з динамізму Святого Духа. Від самого початку існувала множинність духовних форм, еклезіологій, христологічних концепцій, літургічних практик, свідчень і форм місійної діяльності, духовних акцентів... Ця множинність, що віддзеркалює поліхромію, різнобарв'я Божої Мудрості (*Sophia*) та невичерпність таїни Христа у ширшому культурному контексті, являє не тільки багатство дарів, а й заперечення будь-якого фундаменталізму чи християнського інтегралізму. Від самого початку єдиний Ісус Христос відкриває простір різноманітним видам християнства – єврейське християнство, етно-християнство тощо – оскільки віра в Христа опинилася в різних спільнотах вірян, які відкриті до різного знання та різного втілення таїни. Така різноманітність не заперечується, а стверджується в новозавітних текстах, у літургіях, у житті Церков так само, як єдина істина, що нею є Ісус Христос, проголошується, шанується та сприймається в різний спосіб.

Чи є межа різноманітності, яку ми сприймаємо як багатство, але яка часом може означати тенденцію до розділення, до взаємного протистояння? Це делікатне питання, як зазначає митрополит Зізіулас, має принципове значення в дискусіях про єкуменізм. Його мудрі слова про те, що найважливішою умовою різноманітності є те, щоб вона не руйнувала єдності, – це церковне втілення проповіді апостола Павла про єдність тіла, про випадки неправильної

поведінки певного її члена і про милосердя, яке має завжди перемагати. Стосунки «один-багато», «єдність-різноманітність» мають завжди переживатися в покорі до єдиного тіла та різноманітності дарів Святого Духа. Не може бути життя «в Христі» без *koinonia* Святого Духу. Як говорить Максим Ісповідник, «відмінність» (*diaphoria*) позитивна, але вона не повинна ставати «розділенням» (*diairesis*).

Сьогодні, завдяки філософському внескові Мартина Бубера та Емануеля Левінаса, ми в культурному вимірі краще підготовлені до сприйняття логіки *koinonia*, оскільки розуміємо іншість як суттєву рису буття. Необхідно мислити в поняттях іншого: іншого брата, іншої Церкви, іншого богословського контексту. Хоча належність християнина до іншої конфесії має набувати певної форми церковного *koinonia*, треба, щоб вона була правочинною: її не можна ані абсолютизувати, ані демонізувати, бо тоді інший отримує роль ворога й більше не буде «братом, за якого Христос помер на Хресті» (пор. 1 Кор 8, 11). Треба навчитися розуміти: те, що об'єднує, набагато перевищує те, що розділяє, а більше благо зустрічі та сопричастя неминуче вимагає поступок щодо несуттєвих особливостей. У цьому сенсі духовний досвід сопричастя стає аскезою або, радше, здатністю розрізняти й відділяти найголовніше.

Тому духовність сопричастя означає вправляння в мистецтві слухати: не для того, щоб шукати в іншому, в іншій Церкві найбільш подібне до своєї, а, щоб прийняти іншість замість того, щоб її знищувати. В екуменічній зустрічі мистецтво слухати полягає переважно у вмінні розділяти з іншим своє життя та духовні скарби у взаємному ознайомленні задля пізнання особливостей, притаманних іншому, відчувати, що може зранити іншого чи що йому важко сприйняти. Тоді упередження зникають, а страх

іншого й спокуса відчувати відмінність і розділення долається: стає можливим міркувати з іншим про віру, її майбутнє, її передання, та про євангелізацію світу, який Бог так возлюбив, що віддав Сина свого єдиного (пор. Йо 3, 16).

Проте, таке ставлення до різноманітності та до іншості не відкриває двері релятивізму, якщо ми погоджуємося: у кожній обопільній зустрічі та зіткненні присутня спасенна третя сторона – Ісус Христос, *Kyrios*. Це Він, *Kyrios*, сполучає і водночас розрізняє, об'єднує і водночас індивідуалізує, ведучи всіх до прийдешнього Царства. У цій духовності сопричастя визнання *Kyrios* нагадує і запевняє, що різноманітність дарів реалізується також у молитві: молитві одне за одного й спільній молитві, яка є справжньою *epiclesis* єдиної Євхаристії. Саме в молитві ми приносимо все, чим ми є, й усе, чим ми ще не є, але маємо стати з волі та поклику Господа.

Наша постійна молитва може прикликати слова Ансельма Гавельберзького, щоб Господь дозволив нам жити:

Unum corpus Ecclesiae,
Quod Spiritu sancto vivificatur, regitur et gubernatur...
Unum corpus Ecclesiae uno Spiritu sancto vivificari...
Semper unum una fide sed multiformiter distinctum
multiplici vivendi varietate.¹

Єдиним тілом Церкви,
Де Дух Святий оживляє, править і керує...

Історично ми вже беремо участь у есхатологічній зустрічі розсіяних дітей Божих і в явленні Христа ми бачимо, як падають стіни, що розділя-

¹ Єдиним тілом Церкви, що оживляється єдиним Духом Святим...

Тілом завжди єдиним одною вірою, але різноманітним розмаїттям нових членів...

ють нас, і нас запрошено долучитися до його миру (пор. Еф 2, 18). Якщо ми справжні учні Ісуса Христа, ми повинні зробити все можливе заради сопричастя з Тим, Хто збирає всіх у Собі, щоб Бог був усім для кожного (пор 1 Кор 15, 28).

Так, християнський духовний досвід може бути тільки й завжди духовним досвідом сопричастя: духовною боротьбою проти Вавилону, *epiclesis* оновленої П'ятидесятниці!

Дякую за увагу.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

ВАЛЬТЕР КАСПЕР

Підсумувати нашу конференцію справа не проста. Не претендуючи на вичерпність, хочу лише зазначити три моменти, які здаються мені найважливішими.

1. Екуменічне спрямування декрету «Unitatis redintegratio» сорокарічної давності є незворотнє, а його цінність незмінна, і нині, і в майбутньому:

- це спрямування перебуває у відповідності з волею Ісуса Христа;

- воно є волею Вселенського Собору, схваленою папами Іваном XXIII, Павлом VI та Іваном Павлом II;

- воно відповідає знакам часу, потребі євангелізації та нової євангелізації, до якої ми покликані;

- воно вже принесло чимало добрих плодів у житті Церкви, плодів, які є даром Духа Божого і за які ми маємо бути вдячні. Ці ж плоди зобов'язують нас і спонукають рухатися вперед, дотримуючись нашого екуменічного зобов'язання.

2. Протягом минулих сорока років екуменічна ситуація зазнала важливих змін, серед яких є місце і світлу, і тіні:

2.1. Світло

- Ми досягли певного проміжного щабля, коли в Церкві суттєво зросли сприйняття екуменізму й екуменічна свідомість. Водночас ми бачимо, що сподівання та нетерпіння також зросли. Особлива роль належить тут папі Івану Павлу II, який від першого дня свого довгого понтифікату взяв на себе екуменічні зобов'язання й сприяв розвитку

екуменізму, заохочуючи вірних словами та переконливими діями.

- Завдяки діалогу на міжнародному, регіональному й місцевому рівнях ми усунули значну кількість непорозумінь та упереджень, подолали відмінності минулого, поглибили та зміцнили згоду у вірі, встановили тісніші дружні зв'язки.

- Екуменічні контакти та співробітництво здебільшого стали частиною повсякденного життя приходів та єпархій; екуменізм – невід'ємна та звичайна частина життя Церкви.

- Ми особливо вдячні групам екуменічної молитви та духовним мережам між монастирями, спільнотами та рухами. Дякувати Богу, духовний екуменізм зростає. Питання про «льодовиковий» період в екуменізмі не постає.

2.2. Тіні

- Інколи старі упередження зберігаються; часом пам'ять про минуле тяжіє над теперішнім та заступає спільне майбутнє. Іноді Церкви та церковні спільноти потерпають від певної млявості та обмеженості або замкненості на собі. І навпаки, екуменізм може ставати жертвою надмірного активізму чи справою суто формальних стосунків, що ґрунтуються на ввічливості, дипломатії чи навіть бюрократії.

- Образ екуменізму, як його розуміє Церква, часто виявляється спотвореним непорозуміннями та зловживаннями, які не тільки не допомагають, а й викликають супротивні реакції, що призводять до протилежних результатів. Тільки екуменізм, заснований на доктрині Церкви та її дисципліні, має майбутнє.

- Нині перед нами постають нові виклики: з одного боку, постмодерний релятивізм і плюралізм, який вже не ставить питання істини; з іншого – аг-

ресивний фундаменталізм, що його практикують старі та нові секти, з якими майже неможливо встановити діалог на засадах взаємної поваги.

- У деяких церковних спільнотах ми бачимо певний доктринальний і особливо моральний лібералізм, який створює нові розбіжності всередині цих спільнот та між ними і Католицькою Церквою. Ці так звані прогресивні починання насправді підривають екуменічний прогрес. Справжній екуменізм – це екуменізм милосердя та істини.

3. Добрі плоди, отримані до цього часу, та нові виклики вимагають ясної, визначеної спільно концепції майбутнього для екуменічного руху.

- Необхідне спільне глибоке осмислення засад екуменізму: спільне хрещення та віра в хрещення; сповідання триєдиного Бога та Ісуса Христа як єдиного Спасителя та Відкупителя, а ще – життя згідно з заповідями Божими та духом Євангелія. Неясного «родинного духу» не досить. Маємо сприяти формулюванню екуменічного погляду на те, що нас об'єднує і що нас досі розділяє. Незнання та байдужість до власної віри та віри іншого є перешкодами для справжнього екуменізму.

- Мета екуменічної діяльності має бути чітко визначена, тобто сопричастя у вірі, таїнствах й апостольському служінні. Таке сопричастя не слід плутати з уніфікацією; воно дає простір для правочинної різноманітності вираження, духовності, обряду, богослов'я, інкультурації тощо. Досі екуменізм розвивається завдяки обміну дарами, що полягає не у збідненні, а у взаємному збагаченні. Отже, екуменічний рух робить свій внесок у реальне та повне здійснення кафоличності.

- Екуменізм не є метою в собі, оскільки він пов'язаний з євангелізацією. Від перших кроків місіонерський і екуменічний рух були близнюками; разом

вони втілюють історичний динамізм Церкви, через який Бог, згідно зі Своїм спасенним задумом, збирає свій люд з усіх куточків Землі. Екуменічна мандрівка відбувається в цій есхатологічній динаміці та живе світлом незрадливої надії.

- Зрештою, якщо подумати, екуменічний процес є пригодою Святого Духу та духовним процесом. Тож духовний екуменізм – це серце екуменізму: навернення й оновлення, святість і життя згідно з Євангелієм, особиста та спільна молитва. Саме тому ми вдячні всім, хто молиться за єдність наодинці чи у молитовних групах, духовним мережам між монастирями, спільнотами, духовними рухами. Маємо твердий намір сприяти духовному екуменізові. Папська рада зі сприяння єдності християн планує підготувати й опублікувати «*Vademecum*» з екуменічної духовності, який враховуватиме розмаїття ситуацій та обставин церковного життя.

Ситуації – і не лише пов'язані з екуменізмом – є надзвичайно різні в сьогоднішній Церкві. Єдина програма була б неможлива, непотрібна й небажана. Зустрічі, подібні до цієї, яка зібрала нас нині, дають нам змогу зміцнювати наше спільне прагнення йти екуменічним шляхом; вони поглиблюють екуменічну свідомість та бачення майбутнього; вони дають спільну екуменічну спрямованість на майбутнє. Наприкінці цієї зустрічі, у мить прощання, ми переконані, що екуменізм та євангелізація є шляхом Церкви до майбутнього. Обидві є волею Господа та даром Духа.

ПАВЛО ЄПИСКОП
СЛУГА СЛУГ БОЖИХ
СПІЛЬНО З ОТЦЯМИ СВЯЩЕННОГО СОБОРУ
НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ

ДЕКРЕТ ПРО ЕКУМЕНІЗМ

ВСТУП

1. – Старання про відновлення єдності між усіма християнами є одним із найважливіших завдань Другого Ватиканського Священного Собору. Одна бо і єдина була Христом Господом встановлена Церква, а однак багато християнських громад являють себе людям, як правдиве спадкоємство Ісуса Христа; щоправда, всі себе визнають за учнів Господа, але по-різному думають та різними прямують шляхами, немовби Христос сам розділився¹. А цей власне розділ протриває і виразній волі Христовій, є згіршенням для світу, та приносить шкоду святій справі проповіді Євангелії всьому сотворінню.

Однак Господь віків, що мудро й терпеливо звершує постанови своєї благодаті щодо нас грішних, останніми часами почав гойніше збуджувати серед християн, між собою роз'єднаних, скруху сердець і бажання єдності. Цією ласкою всюди багато людей були зворушені та й між нашими роз'єднаними братами щораз ширше розгортається, за діянням ласки Святого Духа, прагнення до відновлення єдності всіх християн. У цьому русі до єдності, що називається екуменічним, беруть участь усі ті, що призивають

¹ Пор. 1 Кор. 1, 13.

Триєдиного Бога та визнають Ісуса Господа і Спасителя, й не лише одиниці й нарізно, але також об'єднані в громадах, в яких почули Євангелію та які кожний називає своєю і Божою Церквою. Майже всі, хоча й нарізно, прямують до одної і видимої Церкви, що була б справді вселенська та спрямована до всього світу, щоб світ навернувся до Євангелії та спасся на славу Божу.

Цей, отже, Священний Собор, розглядаючи все це з душевною радістю, після того як проголосив уже науку про Церкву, і ведений бажанням оновлення єдності між усіма Христовими учнями, бажає запропонувати всім католикам засоби, шляхи та способи, якими вони могли б відповісти на цей Божий поклик і благодать.

РОЗДІЛ I

ПРО КАТОЛИЦЬКІ ПРИНЦИПИ ЕКУМЕНІЗМУ

2. – Цим виявилася до нас любов Бога, що Сина Божого єдинородного послав був Отець у світ, щоб, ставши людиною, відкуплюючи весь людський рід, відродив його та зібрав в одне². Він же, перед тим, як приніс себе на вівтарі хреста в жертву непорочну, молив Отця за тих, що повірили, кажучи: «Щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони були в нас об'єднані, щоб світ увірив, що ти мене послав» (Йо 17, 21); а в Церкві своїй встановив чудесну Євхаристії Тайну, якою єдність Церкви і вказується і здійснюється. Учням своїм дав нову заповідь взаємної любові³, та обіцяв духа Утішителя⁴, що, як Господь і життєдавець, перебував би з ними вічно.

Піднесений відтак на хрест і прославлений, Господь Ісус зілляв обіцяного Духа, яким народ Ново-

² Пор. 1 Йо 4, 9; Кол 1, 18-20; Йо 11, 52.

³ Пор. Йо 13, 34.

⁴ Пор. Йо 16, 7

го Завіту, що ним є Церква, покликав до єдності віри, надії і любові та зібрав разом, як навчає апостол: «Одне бо тіло, один дух, а й в одній надії нашого поклонання, яким ви були визвані. Один Господь, одна віра, одне хрищення» (Еф 4, 4–5). Бо «всі ви, що в Христа христилися, у Христа одягнулися... всі бо ви один у Христі Ісусі» (Гл 3, 27–28). Святий Дух, що замешкує в тих, що повірили та сповняє й порушує цілу Церкву, витворює цю пречудну спільноту вірних і так тісно всіх у Христі з'єднує, що є начало церковної єдності. Він розділяє і дарування і служіння⁵, збагачуючи Церкву Ісуса Христа різними дарами «для вдосконалення святих на діло служби, будування Христового Тіла» (Еф 4, 12).

Щоб, отже, оту святу свою Церкву встановити по всій землі і аж до кінця віків, Христос доручив братству Дванадцяти завдання вчити, правити та освячувати⁶. Між ними вибрав Петра, на якому, по визнанні віри, постановив побудувати свою Церкву; йому обіцяв ключі царства небесного⁷ та, по визнанні його любові, поручив усі вівці для утвердження в вірі⁸ та пасіння їх в досконалій любові⁹, коли сам Ісус Христос навіки залишився наріжним каменем¹⁰ і пастирем душ наших¹¹.

Ісус Христос через апостолів та їх наступників, єпископів, разом з наступником Петра як головою, через вірне проповідування Євангелії та вдіяння св. Тайн, та через врядування в любові, за діянням Свя-

⁵ Пор. 1 Кор 12, 4-11.

⁶ Пор. Мт 28, 18-20, та Йо 20, 21-23

⁷ Пор. Мт 16, 19 та Мт 18, 18.

⁸ Пор. Лк 22, 32.

⁹ Пор. Йо 21, 15-17.

¹⁰ Пор. Еф 2, 20.

¹¹ Пор. 1 Пм 2, 25; I Ватиканський Собор, сес. IV (1870), Конст. «*Pastor Aeternus*», Coll.Lac. 7, 482 а.

того Духа бажає, щоб народ його зростав та вдосконалює його спільноту в єдності: у визнанні однієї віри, в спільному здійсненні богослужіння та в братній згоді Божої сім'ї.

Так Церква, єдине Боже стадо, немов знамено піднесене між народами¹², подаючи цілому людському родові Євангелію миру¹³, в надії звершує паломництво до мети вічної батьківщини¹⁴.

Це і є священне таїнство Церкви, що в Христі і через Христа, через Святого Духа спричинює різноманітність чинів. Найвищий приклад і глава цього таїнства є єдність осіб у Святій Трійці, одного Бога Отця і Сина в Святому Дусі.

3. – У цій одній і єдиній Церкві вже від початку постали деякі тріщини¹⁵, що їх суворо ганить апостол як гідні осуду¹⁶; а в пізніших століттях зродились більші розходження, та немалі спільноти відлучились від повного сопричастя з Католицькою Церквою, деколи не без вини людей з обох сторін. Та ті, що сьогодні в цих громадах народжуються та сповнюються віри Христової, не можуть бути оскаржені в гріху розколу, і їх братньою пошаною та любов'ю огортає Католицька Церква. Бо ті, що вірять у Христа та правильно прийняли хрещення, перебувають у певному, хоч і не досконалому, сопричасті з Католицькою Церквою. Очевидно, розходження, що існують у різних видах між ними і Католицькою Церквою, чи то в справах вчення, а деколи й правочинстві, чи то щодо устрою Церкви, ставлять для повного еклезіального сопричастя немало перешкод,

¹²Пор. *Іс* 11, 10-12.

¹³ Пор. *Еф* 2, 17-18 та *Мар* 16, 15.

¹⁴ (14) Пор. *Ім* 1, 3-9.

¹⁵ Пор. 1 *Кор* 11, 18-19; *Гал* 1, 6-9; 1 *Йо* 2, 18-19.

¹⁶ Пор. 1 *Кор.* 1, 11 і далі; 11, 22.

деколи і важливих, до усунення яких змагає екуменічний рух. Однак, оправдані з віри в хрещенні, втілюються в Христа¹⁷, тому слушно називаються християнським ім'ям та слушно діти Католицької Церкви признають їх за братів у Господі¹⁸.

А крім цього, з елементів чи благ, що ними разом узятими будується та живиться сама Церква, деякі, і то численні й визначні, можуть бути і поза видимою огорожею Католицької Церкви: записане Боже Слово, життя благодаті, віра, надія та любов та й інші внутрішні дари Святого Духа й видимі елементи: все те, що походить від Христа та до нього провадить, правочинно належить до єдиної Церкви Христової.

Немало також священних дійств християнської релігії вивершуються і в братів із нами роз'єднаних, що різними способами, відповідно до різних обставин кожної Церкви чи громади, без сумніву можуть зроджувати справжнє життя милосердя та треба уважати їх за здатних відкрити доступ до сопричастя в спасінні.

Тому й самі Церкви¹⁹, й громади роз'єднані, хоча й уважаємо, що вони мають вади, не є позбавлені значення та ваги в таїні спасіння. Дух Христа не відмовляється вживати їх як засоби спасіння, дієвість яких походить від самої повноти благодаті й істини, довірених Католицькій Церкві.

А однак роз'єднані від нас брати, чи то одинично, чи то їх Церкви та громади, не втішаються тією

¹⁷Пор. Флорентійський Собор, сес. VIII (1439), декрет «*Exultate Deo*», Mansi 31, 1055 A.

¹⁸ Пор. св. Августин, *На Псалом 32*, *Оповід.* II, 29, Патр. Лат., 36, 299

¹⁹ Пор. IV Латеранський Собор (1215), Постанова IV, Mansi 22, 990; II Ліонський Собор (1274), Визнання віри Михайла Палеолога, Mansi 24, 71 E; Флорентійський Собор, сес. VI (1439), визначення «*Laetentur Coeli*», в Mansi 31, 1026 E.

єдністю, що її Ісус Христос бажав уділити всім тим, що їх зібрав в одне тіло та відродив у нове життя та співоживив, а яку Священне Писання та шановане вельми Передання Церкви виразно проголошують. Бо тільки через єдину Католицьку Церкву Христову, що є загальною допомогою спасіння, можна досягти повноти засобів спасіння. Одному бо апостольському зборові, в якому головує Петро, віримо, Господь доручив усі скарби Нового Заповіту, для створення одного Тіла Христового на землі, до якого треба, щоб були втілені всі, хто належить уже якоюсь мірою до Народу Божого. Цей же народ підчас своєї земної мандрівки, хоча в своїх членах підпадає гріховності, то однак зростає в Христі та поступає під проводом Божим, відповідно до Його непостижних замислів, аж доки в радості не дійде до повноти вічної слави в небесному Єрусалимі.

4. – Сьогодні в багатьох частинах світу з натхненної ласки Святого Духа ширяться численні спроби через молитву, слово та дію досягти тої повноти єдності, якої бажає Ісус Христос. Тож Священний Собор закликає всіх вірних католиків розпізнавати знаки часу та вміло співпрацювати в справі екуменізму.

Під «єкуменічним рухом» треба розуміти ці дії та ініціативи, що постають й організуються відповідно до різних потреб Церкви та обставин часів для сприяння єдності всіх християн, як наприклад: найперше, всякі зусилля, щоб вилучити з ужитку всі слова, погляди та вчинки, що не відповідають правдиво та слушно обставинам роз'єднаних братів, і тому утруднюють взаємні відносини з ними; далі, діалог між добре освіченими знавцями на спільних зустрічах, зорганізованих між різними Церквами та спільнотами, в дусі релігійному, в яко-

му кожний виклав би глибше науку власної спільноти та ясно з'ясував її характер. Бо через такий діалог усі здобуватимуть правдивіше знання вчення й життя обох громад, а з ним і слушну взаємну пошану; а також ті громади осягнуть цю ширшу співпрацю в усякого роду службі на спільне добро, що її вимагає християнська совість, та зійдуться разом, як і личить, в однодушній молитві. Вкінці, усі прослідкують свою вірність Христові в справах Церкви, і, як треба, візьмуться мужньо до праці над оновленням та реформою.

Те все, якщо робитиметься розсудливо й терпеливо вірними Католицької Церкви під доглядом своїх пастирів, допоможе справедливості та правді, згоді та співпраці, братерству та єдності; щоб з часом цим шляхом, переборовши перешкоди, що перешкоджають досконалому еклезіальному сопричастю, всі християни, в спільному здійсненні Пресвятої Євхаристії, зійшлися разом в єдності одної і єдиної Церкви, що її Христос спочатку дав своїй Церкві, а яка, як віримо, перебуває незнищеною в Католицькій Церкві, та, сподіваємося, дедалі зростатиме, аж до кінця віків.

Очевидним однак є, що діло приготування та поєднання тих одиниць, що бажають повного католицького сопричастя, по своїй природі різняться від екуменічних починів; однак немає між ними якоїсь суперечності, бо обидві справи походять з дивовижної постанови Божої. Вірні католики в екуменічному ділі безперечно повинні старатися про роз'єднаних братів, молячись за них, порозуміваючись в церковних справах, спрямовуючи до них перші кроки. Та насамперед самі вони щиро й уважно повинні розважити те, що в католицькій таки сім'ї треба відновити та зробити, щоб їхнє життя дало вірніше і ясніше свідчення про науку й установи, що їх дав Христос через апостолів.

Бо хоча Католицька Церква збагачена всією правдою, об'явленою Богом, та всіма засобами благодаті, однак її члени не всі живуть за належною ревністю так, що обличчя Церкви не належно блистить братам, від нас роз'єднаним, та цілому світові та й припізнюється зріст царства Божого. Тому всі католики мають прагнути до християнської досконалості²⁰ та, кожен, відповідно до свого стану, – до того, щоб Церква, несучи у власному тілі смирення та смерть Ісуса²¹, дедалі більше очищувалась і оновлювалася, доки Христос не поставить її перед Собою в усій її славі без плями чи зморшки²².

Зберігаючи в тому, що є необхідне, єдність, усі в Церкві відповідно до дару кожному даного, й у різних формах життя духовного та правочинства, й у різноманітності літургійних обрядів, що більше, навіть у богословському опрацюванні об'явленої правди нехай збережуть відповідну свободу; а в усьому нехай плекають любов. Таким бо способом поведінки вони щораз більше покажуть і справжній католицизм, і разом апостольську сутність Церкви.

З іншого боку, треба, щоб католики з радістю визнали та цінували справдешні християнські блага, що походять зі спільної спадщини, що є в наших відділених від нас братів. Справедливо і спасенно визнавати скарби Христові та чеснотливі вчинки в житті тих, хто свідчить про Христа, часом навіть проливаючи свою кров. Бо Бог є чуден і дивовижен у ділах своїх.

Та й не слід забувати, що вчинене з ласки Святого Духа в серцях наших від'єднаних братів, може також причинитися до нашого будування. Те, що є справді християнське, ніколи не може противитися істинним благам віри, а, навпаки, завжди може

²⁰ Пор. *Як* 1, 4; *Рм* 12, 1-2.

²¹ Пор. 2 *Кр* 4, 10; *Флп* 2, 5-8.

²² Пор. *Еф* 5, 27.

вчинити те, що таїнство Христа та Церкви досконаліше досягається. Однак розділення між християнами заважають Церкві здійснити на практиці повноту кафоличності, притаманну їй в тих її доньках і синах, які, хоча й належать до неї через хрещення, все ж відокремлені від повного сопричастя з нею. Більше того, самій Церкві складніше виразити в життєвій дійсності її повну кафоличність в усіх аспектах. Що більше, і для самої Церкви є важче виявити вповні в життєвій дійсності повноту кафоличності в усьому.

Цей Священний Собор з радістю спостерігає, як щораз більше зростає участь вірних католиків в екуменічній дії та доручає її єпископам у цілому світі, щоб пильно її плекали та розсудливо нею кермували.

РОЗДІЛ II

ЗДІЙСНЕННЯ ЕКУМЕНІЗМУ

5. – Старання про оновлення єдності належить до цілої Церкви, і до вірних, і до пастирів та зобов'язує кожного відповідно до власної чесноти, чи то в щоденному християнському житті, чи в богословських та історичних дослідях. Ці зусилля вже до якоїсь міри виказують існування братньої злуки між християнами та провадять до повної і досконалої єдності з Божою милості.

6. – Оскільки всяке оновлення Церкви²³ полягає переважно в збільшеній вірності її покликанню, тому й екуменічний рух змагає до нього. Церква на своєму шляху є покликана Христом до цього постійного оновлювання, якого вона постійно потребує,

²³ Пор. V Латеранський Собор, сес. XII (1517), постанова «Constituti», Mansi 32, 988 B-C.

як людська і земна інституція; тому то, якби дещо відповідно до обставин часів і справ, було менш належно збережене чи то у звичаях, чи то в церковнім правочинстві, чи то навіть у способі викладу свого вчення, – що його слід докладно відрізнити від заporуки віри, – нехай у слушний час вправно та належно буде оновлене.

Отже, це оновлення має визначне екуменічне значення. А різноманітні прояви життя Церкви, що ними це оновлення вже здійснюється, – як от біблійний та літургійний рух, проповідування Слова Божого й катехизація, апостольство мирян, нові види чернечого життя, духовність подружжя та соціальна діяльність Церкви, – можна вважати заporукою та передвісником, що чудово звіщають майбутній поступ екуменізму.

7. – Немає справжнього екуменізму без внутрішнього навернення. Бо з відновлення духу²⁴, з самозречення та з найвільнішого вияву любові походять та назрівають бажання єдності. Тому в Божого Духа слід благати ласки щирого самовідречення, смирення та лагідності в служінні та духу братньої великодушності до інших. «Отож, благаю вас», каже апостол народів, «я, Господній в'язень, поводитися достойно покликання, яким вас візвано, в повноті покорі й лагідності, з довготерпеливістю, терплячи один одного в любові, стараючись зберігати єдність духа зв'язком миру» (Еф 4, 1–3). Це заохочення передусім стосується тих, яких було поставлено в священний чин для того, щоб продовжувалася місія Христа, який прийшов між нас «не для того, щоб йому служили, але послужити» (Мт 20, 28).

Також і щодо провин проти єдності, важливе є свідчення св. Йоана: «Коли скажемо, що ми не згріши-

¹ Пор. Еф 4, 24.

ли, чинимо Його неправдомовним, і слова Його в нас немає» (1 Йо 1, 10). Тому смиренною молитвою просимо в Бога та в роз'єднаних братів прощення, так як і ми прощаємо нашим винуватцям.

Нехай пам'ятають усі християни, що тим краще допомагатимуть в об'єднанні всіх християн, та навіть його виконуватимуть, чим чистіше намагатимуться вести життя, відповідне до Євангелії. Чим тіснішою вони будуть злучені з Отцем, Словом і Духом, тим легше та глибше могли б збільшити взаємне братерство.

8. – Це навернення серця та святість життя, разом із приватними та публічними моліннями за єдність християн, треба вважати душею цілого екуменічного руху та й слушно можна назвати їх духовним екуменізмом.

Уже є звичним серед католиків вдаватися до тієї молитви за єдність Церкви, що її сам Спаситель в надвечір'я своєї смерті просив гарячою молитвою в Отця: «Щоб усі були одно» (Йо 17, 21).

У деяких окремих обставинах, як, наприклад, при встановлених молитвах за єдність, чи на екуменічних з'їздах, дозволено, а навіть бажано, щоб католики єдналися з роз'єднаними братами у молитві. Такі спільні молитви є дуже успішним засобом для здобуття благодаті об'єднання та справжнім виявом тих вузлів, що ними ще залишилися зв'язані католики з роз'єднаними братами: «Бо де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них» (Мт 18, 20).

А однак спілкування в святих Тайнах (*communicatio in sacris*) не можна вважати нерозбірливо вживаним засобом для відновлення єдності християн. Це спілкування залежить від, передусім, двох принципів: від єдності Церкви, яке воно має виявляти, та від участі в засобах благодаті. Виявлення

єдності в більшості перешкоджає цьому спілкуванню. Проте потреба благодаті деколи його доручає. Про конкретний спосіб поведінки з урахуванням усіх обставин часу, місця й осіб, розсудливо нехай вирішить місцева єпископська влада, хіба було б інакше постановлено єпископською конференцією, згідно з засадами власних статутів, або Апостольським Престолом.

9. – Треба пізнавати дух роз'єднаних братів, до цього доконечні є студії в душі прихильності та правди. Католики, відповідно приготовані, нехай стараються здобути краще знання науки й історії, життя духовного й богочитання, релігійної психології та культури, що є притаманні роз'єднаним братам. Для осягнення цього є дуже помічними, з обох боків, спільні конференції, насамперед для досліджування богословських питань, на яких обидві сторони поступають як рівний із рівним, якщо тільки ті, що в них беруть участь під наглядом єпископів є справді знавцями справи. З такого діалогу стане виразнішою справдешня настанова католицької Церкви. Цим шляхом і думка роз'єднаних братів краще пізнається та їм буде викладена відповідніше наша віра.

10. – Виклади священного богослов'я та інші науки, передусім же історичні, треба подавати і в екуменічному аспекті, щоб вони краще відповідали правдивій дійсності.

Бо вельми важливо, щоб майбутні пастирі та священники знали богослов'я, опрацьоване саме у такий спосіб, а не полемічно, зокрема в тому, що стосується відносин роз'єднаних братів до Католицької Церкви.

Бо від формації священників залежить якнайбільше потрібний вишкіл і духовне формування і вірних, і ченців.

Треба також, щоб католики, що працюють як місіонери на тих самих землях, що й інші християни, передусім сьогодні, знали ті справи й ті плоди, що постають для їхнього апостольства з екуменізму.

11. – Спосіб і метод викладу католицької віри в жодному разі не мають бути перешкодою для діалогу з братами. Треба, щоб усе вчення викладалось цілком зрозуміло. Ніщо не є таким далеким від екуменізму, як фальшиве миролюбство, через яке чистота католицької науки може потерпіти шкоду та її певний і первісний сенс може затемнитися.

Водночас треба, щоб католицька віра була викладена глибше та правильніше, способом та мовою, зрозумілими для роз'єднаних братів.

Крім того, в екуменічному діалозі католицькі богослови, додержуючись католицького вчення, в дискусіях з роз'єднаними братами про Божі таїнства, повинні виступати з любов'ю до істини, добросердечністю та смиренням. При порівнюванні обопільного вчення нехай пам'ятають, що існує певний лад, тобто ієрархія істин католицької науки, бо різний є їхній зв'язок із основами християнської віри. У такий спосіб простелиться дорога, на якій, в братньому суперництві, всі старатимуться про глибше пізнання та ясніше виявлення недослідимих скарбів Христових²⁵.

12. – Нехай усі християни перед лицем усіх народів визнають віру в Триєдиного Бога, у воплощеного Сина Божого, нашого Спасителя й Господа, і, у взаємній пошані, спільним зусиллям нехай дають свідчення нашої надії, яка ніколи не зраджує. Оскільки в наш час налагоджується широка співпраця в справах соціальних, усі люди покликані до цього

²⁵ Пор. *Єф* 3, 8.

спільного діла, а насамперед ті, що вірять у Бога, найбільше ж усі християни, позначені ім'ям Христовим. Співпраця всіх християн у живий спосіб виявляє цю злуку, що нею вони між собою вже сполучені, та повніше висвітлює обличчя Христа Служителя. Треба, щоб ця співпраця, вже встановлена серед багатьох народів, щораз більше вдосконалювалася, насамперед у тих країнах, де діє соціальна та технічна еволюція, чи в належній оцінці гідності людської особи, чи в плеканні блага миру, чи в пристосуванні євангелії до соціальних стосунків, чи в уживанні різноманітних засобів проти лихоліття наших часів, таких як голод, стихійні нещастя, неписьменність і злидні, брак житла та нерівний розподіл матеріальних благ. Такою співпрацею всі ті, що вірують в Христа, легше можуть навчитися, як вони повинні одні одних краще знати, більше цінити, а так і простелиться шлях до єдності християн.

РОЗДІЛ III

ПРО ЦЕРКВИ ТА ЦЕРКОВНІ СПІЛЬНОТИ, РОЗ'ЄДНАНІ З АПОСТОЛЬКИМ РИМСЬКИМ ПРЕСТОЛОМ

13. – Звертаємо наші очі, передусім, на два види незгоди в незшитім хітоні Христовім. Перші з них постали на Сході, чи то з опору до догматичних формул Ефеського та Халкидонського Соборів, чи то в пізніших часах, через розірвання еклезіального сопричастя між східними патріархами та Римським Престолом. А інші, чотирма століттями пізніше, постали на Заході з тих подій, що називають загально Реформацією. Звідси багато національних чи конфесійних спільнот розійшлося з Римським Престолом. Між тими, в яких частково залишились католицькі традиції та устрій, окреме

місце займає Англіканська спільнота. Між цими різними поділами існують дуже великі різниці не тільки за походженням, місцем чи часом, а насамперед самою природою та вагомістю справ, що належать до віри та церковного устрою. Тому цей Священний Собор, ані не применшуючи різні обставини різних християнських спільнот, ані не знецінюючи тих зв'язків, що між ними залишились, незважаючи на розділення, для розсудливої екуменічної дії постановив запропонувати такі спостереження.

I. – ПРО ОКРЕМУ УВАГУ ДО СХІДНИХ ЦЕРКОВ.

14. – Церкви Сходу та Заходу довгі століття йшли власною дорогою, з'єднані однак братньою злукою віри та життя в таїнствах, із тим, що за спільною згодою Престол Римський вирішував, якщо поставав між ними якийсь спір про віру чи правочинство. Священному Соборові приємним є, між іншими важливими справами, пригадати всім, що на Сході процвітали численні помісні чи місцеві церкви, між якими перше місце займають патріархальні Церкви, з яких немало хваляться своїм апостольським походженням. Тому між Східними переважало й переважає старання та турбота зберегти оті братні відносини віри та любові, що повинні процвітати між помісними Церквами, немов між сестрами.

Не треба й забувати також, що Східні Церкви вже з самого початку мають скарб, із якого зачерпнула багато Церква Заходу в справах літургійних, в духовному переданні та в правочинстві. Не можна й недооцінювати те, що найголовніші догмати християнської віри про св. Трійцю та про Слово Боже, вочленене з Діви Марії, були визначені на Вселенських Соборах, що відбулись на Сході. Для збереження тієї віри ці Церкви багато й витерпіли, й ще тепер страждають.

Передана апостолами спадщина була сприйнята в різних формах і різними способами, й від самих початків Церкви вона була по різному то тут, то там пояснювана, ще й через відмінності народного генія та обставин життя. Тому все те, крім зовнішніх причин, та й через брак взаємного розуміння та любові, спричинило незгоди.

Тому й цей Священний Собор закликає всіх, але передусім тих, що мають намір працювати над відновленням повного бажаного сопричастя між Східними Церквами та Католицькою Церквою, щоб мали вони належну увагу на окремі обставини, серед яких зародились та зросли Церкви Сходу, та на ті відносини, які існували між ними та Римським Престолом, та нехай витворять собі належну про це все думку. Дотримуючись цього докладно, сприятимуть вельми наміченому діалогу.

15. – Усім також відомо, з якою любов'ю східні християни здійснюють літургійні священнодійства, передусім євхаристійні, як джерело життя Церкви та завдаток майбутньої прослави, через які вірні, об'єднані навколо єпископа, маючи доступ до Бога Отця через Сина, воплочене Слово, що страждав та був прославлений, у зішесті Святого Духа, доступують сопричастя з Пресвятою Трійцею, ставши «учасниками Божої природи» (2 Пт 1, 4). Тому через відправу Євхаристії Господньої в цих помісних Церквах, Церква Божа будується та росте²⁶ та через співслужіння об'являється і їхня спільнота.

У цьому літургійному почитанні Східні прославляють величавими піснями Приснодіву Марію - що її Вселенський Єфеський Собор проголосив урочисто Пресвятою Богородицею, щоб справді визнати Христа Сина Божого за Сина Чоловічого, дійсно та

²⁶ Пор. св. Іоан Золотоуст, *In Ioannem Homilia 46*.

властиво, відповідно до Священного Писання а також співпрославляють і багатьох святих, а між ними і Отців Вселенської Церкви.

Оскільки ж ці Церкви, хоча й роз'єднані, мають важні св. Тайни, а зокрема, через апостольську сукцесію, священство та Євхаристію, через які вони з нами зв'язані дуже тісними відносинами, деяке спілкування у св. Тайнах, у відповідних обставинах та з і схваленням церковної влади, не тільки є можливе, а й дораджується.

На Сході також є багатства тих духовних традицій, що виявилися передусім у чернецтві. Там бо від славних часів Святих Отців процвітала ота чернеча духовність, що згодом перейшла й на Захід і з якої, немов із джерела, взяла початок латинське чернече життя та й одержала згодом нову силу й наснагу. Тому наполегливо доручаємо, щоб католики частіше прикладались до тих духовних скарбів східних Отців, що підносять усю людину до розважання речей Божих.

Нехай усі знають, що знати, шанувати, зберігати та плекати цю багату східну літургійну та духовну спадщину є дуже важливо для вірного зберігання повноти християнської традиції та для досягнення поєднання між східними та західними християнами.

16. – Окрім того, вже від перших часів Східні Церкви рядились власним правочинством, встановленим Святими Отцями та Синодами, навіть Вселенськими. Оскільки така різноманітність обрядів і звичаїв, як сказано вище, ніяк не перешкоджає єдності Церкви, а навіть збільшує її красу та сприяє виповненню її місії, то Священний Собор, щоб усунути всякий сумнів, заявляє, що Східні Церкви, пам'ятаючи про необхідність єдності цілої Церкви, мають владу керувати за власним правочинством,

як таким, що краще відповідає характеру їхніх вірних та благу їхніх душ. Досконале зберігання цієї засади, що не завжди була збережена, належить до безперечних передумов для відновлення єдності.

17. – Те, що було вище сказане про правочинну різноманітність, те саме бажаємо ми заявити й про різний виклад богословського вчення. Бо для досліджування об'явленої істини на Сході й на Заході було вжито різні методи та заходи для пізнавання та визнання речей Божих. Тому немає чому й дивуватися, що деякі сторінки об'явлених таїнств деколи відповідніше пізнаємо та краще висвітлюємо з одної сторони, ніж з другої, так що радше треба говорити, що різні богословські формули часто себе взаємно доповнюють, ніж собі суперечать. Що ж стосується первісних східних богословських традицій, то треба визнати, що вони в визначний спосіб ґрунтуються на Святому Писанні, в літургійному житті плачуться та висловлюються, живляться живою апостольською традицією та писаннями східних Отців і духовних письменників, та мають на меті праведний устрій життя та навіть більше: досконале споглядання християнської істини.

Цей Священний Собор, дякуючи Богові за те, що чимало східних синів Католицької Церкви, що оберігають цю спадщину та бажають уживати її повніше й чистіше, вже живуть у повній спільноті з братами, які плачуть західну традицію, заявляє, що вся та духовна, літургійна, дисциплінарна та богословська спадщина в різних своїх традиціях належить до повної кафоличності та апостольськості Церкви.

18. – Розваживши над всім цим, Священний Собор поновлює те, що попередні Священні Собори та Римські Архиєреї були заявили, тобто, що для онов-

лення та збереження єдності і сопричастя треба: «ніякого більше не накладати тягаря, крім цього необхідного» (Ді 15, 28). Також вельми бажає, щоб для її поступового досягнення всі докладали старань у різних інститутах і формах життя Церкви, передусім же молитвою та братнім діалогом про вчення та найпекучіші потреби душпастирства нашого століття. Так само пастирям та вірним Католицької Церкви поручає потреби тих, що не живуть на Сході, але далеко від своєї батьківщини, щоб зростала між ними братня співпраця в душі любові, усуваючи будь-який дух полемічного завзяття. Якщо це діло з цілою душею плекатиметься, Священний Собор сподівається, що після усунення стіни, яка ділить Західну та Східну Церкви, постане єдине пристановище, скріплене наріжним каменем, Ісусом Христом, що створить із двох одне ²⁷.

II. – ПРО ЗАХІДНІ РОЗ'ЄДНАНІ ЦЕРКВИ ТА ЦЕРКОВНІ СПІЛЬНОТИ.

19. – Церкви та церковні спільноти, що взяли свій початок у часах тяжкої кризи, яка почалась на Заході з кінцем Середньовіччя, або й пізнішими століттями роз'єднались від Апостольського Римського Престолу, окремим спорідненням і стосунками злучені з Католицькою Церквою внаслідок тривалого співжиття християнського народу, проведеного впродовж попередніх віків у сопричасті.

Оскільки ці Церкви та церковні спільноти через їхнє різне походження, науку та духовне життя не тільки чимало різняться від нас, а й між собою, визначити їх належно є справа не легка, і її тут не думаємо починати.

²⁷ Пор. Флорентійський Собор, сес. VI (1439), визначення «*Laetentur Coeli*», Mansi 31, 1026 E; *Еф* 2, 14.

Хоча екуменічний рух і бажання миру з Католицькою Церквою ще не всюди належно скріпились, маємо однак надію, що з часом у всіх зросте екуменічне думання та взаємна пошана.

Однак треба визнати, що між цими Церквами та спільнотами та між Католицькою Церквою існують дуже великі розбіжності, не тільки характеру історичного, соціологічного, психологічного, культурного, а й насамперед щодо пояснювання об'явленої істини. Щоб однак тим легше, незважаючи на ці розбіжності, можна було встановити екуменічний діалог, хочемо далі внести дещо, що могло і повинно б стати основою та заохоченням до цього діалогу.

20. – Наша думка звертається передусім до тих християн, що явно визнають Ісуса Христа як Бога й Господа та єдиного посередника між Богом і людьми, на славу одного Бога, Отця, і Сина, і Святого Духа. Знаємо, що немалі існують розбіжності з наукою Католицької Церкви про Христа, Слово Бога воплочене, та про діло спасіння, а звідси й про таїнство та служіння Церкви, і про роль Марії в ділі спасіння. Радіємо однак, бачачи, що роз'єднані брати прагнуть до Христа як до джерела та центру церковної єдності. Спонукані бажанням злуки з Христом, дедалі більше вони змушені шукати єдності та давати свідчення своєї віри всюди і перед усіма народами.

21. – Любов, пошана та майже культ Святого Писання спонукають наших братів до постійного та пильного вивчення Священних Сторінок: бо Євангелія – це «сила Божа на спасіння кожному, хто вірує: перше юдеєві, а потім грекові» (Рм 1, 16).

Призиваючи Святого Духа, вони самі в Святому Писанні шукають Бога, як Того, Хто промовляє

до них у Христі, проповідуваному через пророків, у Слові Божому, воплоченому для нас. Вони роздумують про життя Христа та про все те, що Божественний Учитель навчив та виконав на спасіння людей, передусім же таїнство Його смерті та воскресіння.

Та хоч роз'єднані з нами християни признають Божественний авторитет Святих Книг, проте інакше, ніж ми – і водночас у різний спосіб між собою – розуміють взаємозв'язок між Святим Писанням і Церквою, в якій, за католицьким ученням, справжнє влада вчительства займає окреме місце у викладанні та проповідуванні написаного Слова Божого. Та незважаючи на це, Священні Слова в самому діалозі є видатним засобом у могутніх руках Божих для досягнення тієї єдності, що її Спаситель запропонував усім людям.

22. – Святою Тайною хрещення, якщо відповідно до Божої установи та з належним налаштуванням душі приймається, людина справді втілюється Христові розп'ятому та прославленому, й відроджується до участі у Божому житті, відповідно до отого слова апостола: «Поховані з ним у хрещенні, з ним ви разом також воскресли, вірою в силу Бога, який воскресив його з мертвих» (Кл 2, 12)²⁸. Отже, хрещення становить sacramentalний зв'язок єдності між усіма, що через нього є відроджені. Але хрещення само по собі є тільки початком і вступом, бо воно ціле змагає до осягнення повноти життя в Христі. Отже, хрещення спрямовано до повного визнання віри, до повного влиття в інституцію спасіння, як цього бажав Христос, до повного влиття в євхаристійне сопричастя.

²⁸ Пор. Рим 6, 4.

Роз'єднані з нами церковні спільноти, хоча недостатньою є їх єдність з нами, яка випливає з хрещення, і хоч вони, як віримо, передусім через брак таїнства священства, не зберегли справжньої сутності таїнства Євхаристії у всій його повноті, все ж вони визнають, коли шанують у Святій Вечері пам'ять смерті та воскресіння Господа, вони сповідають, що це означає життя в сопричасті з Христом, та очікують Його пришествя в славі. Тому треба, щоб наука про Господню Вечерю, інші таїнства, богопочитання та про церковні служби стала предметом діалогу.

23. – Християнське життя цих братів живиться вірою в Христа, а допомагає в цьому благодать хрещення та слухання Слова Божого. Вона виявляється також в особистій молитві, в біблійних роздумах, у християнському родинному житті, в відправах громади, зібраної на Божу славу. Крім того, їхнє богослужіння не раз включає значні частини давньої спільної літургії.

Віра, що нею вірують у Христа, приносить плоди в славослов'ї та дякуванні за добродійства, одержані від Бога; до того долучається й живе відчуття справедливості та щира любов до ближнього. А ця творча віра немало видала інституцій для полегшення духовної та тілесної нужди, для виховання молоді, для гуманніших соціальних стосунків, для встановлення загального миру.

А якщо багато між християнами не так само, як католики, розуміють Євангеліє в моральних справах, та й не приймають такі самі розв'язки складних питань сьогоденного суспільства, однак, так як і ми, хочуть держатись слова Христового, як джерела християнської чесноти, та слухати наказу апостола: «Все, щоб ви тільки говорили й робили, –

все чинить в ім'я Господа Ісуса, дякуючи Богові через нього» (Кл 3, 17). Звідси екуменічний діалог може взяти свій початок у справі морального пристосування Євангелії.

24. – Так, по коротко викладених умовах, за яких треба виконувати екуменічну дію, та засад, що ними вона повинна кермуватись, з довір'ям дивимося в майбутнє. Цей Священний Собор заохочує вірних, щоб утримувалися від усякої легкодухості та нерозсудливого завзяття, що могли б пошкодити справжньому прогресові до єдності. Бо їхня екуменічна дія не може бути інакшою, ніж уповні й щиро католицькою, тобто вірна істині, що її ми прийняли від апостолів та Отців, та згідна з вірою, що її завжди визнавала Католицька Церква, та спрямована до тієї повноти, що нею Господь бажає, аби з плином часу збагачувалось Його Тіло.

Цей Священний Собор наполегливо бажає, щоб почини дітей Католицької Церкви, злучені з починами роз'єднаних братів, поступали вперед, аби лиш не ставити перешкод на шляхах Провидіння та не перешкоджати майбутнім побудженням Святого Духа. Крім того, він усвідомлює, що ця свята постанова об'єднати всіх християн в одній і єдиній Церкві Христовій перевищує людські сили та спромогу. Тому вповні покладає свою надію на молитву Христа за Церкву, на любов Отця до нас, та на силу Святого Духа. «Надія ж не засоромить, бо любов Бога влита в серця наші Святим Духом, що нам даний» (Рм 5, 5).

Усе це, разом і окремо, що в цьому декреті наказується, подобалося Отцям. І Ми, апостольською владою, даною Нам Христом, усе те, спільно з Високостойними Отцями, в Святому Дусі підтвер-

джуємо, вирішуємо та постановляємо, і, що так соборно постановлено, на Божу славу, наказуємо проголосити.

В Римі, у св. Петра, дня 21 місяця листопада, року 1964.

(підпис) Я, ПАВЛО, ЄПИСКОП КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ

Далі йдуть підписи Отців.

ПРОПОВІДЬ ПАПИ ЙОАНА-ПАВЛА II
ПІД ЧАС СЛУЖІННЯ ВЕЧІРНІ У БАЗИЛИЦІ
СВЯТОГО ПЕТРА

СУБОТА 13 ЛИСТОПАДА 2004

«Тепер вже в Христі Ісусі, ви, що колись були далекі, стали близькі кров'ю Христовою» (Еф 2, 13).

1. Цими словами Послання до Ефесян, апостол сповіщає, що Христос – це наш мир. У Ньому ми примирені; ми вже не чужинці, а співгромадяни святих і близьких до Бога, настановлені апостолами та пророками, «де наріжним каменем – сам Ісус Христос» (Еф 2, 19).

Ми чули слова апостола Павла з нагоди цього свята, яке зібрало нас у Святій Базиліці, побудованій на могилі апостола Петра. Від усього серця вітаю учасників екуменічної конференції, присвяченої 40-вій річниці проголошення Декрету *Unitatis redintegratio* Другого Ватиканського Собору. Вітаю усіх кардиналів, патріархів, єпископів, що беруть участь у цій зустрічі, братніх посланців інших Церков та Церковних спільнот, консультантів, усіх гостей та співробітників Папської ради зі сприяння єдності християн. Я дякую вам за вашу увагу і думки про значення цього важливого Декрету і про сучасні та майбутні перспективи екуменічного руху. Сьогодні ми зібралися, щоб прославити Бога, від Якого отримуємо ми всі чудові дари, та подякувати Йому за щедрі плоди, які на протязі сорока років з допомогою Святого Духу приносив цей Декрет.

2. Виконання цього Соборного Декрету, задуманого моїм попередником, святішим Папою Йоаном XXIII, та проголошеного Папою Павлом VI, було від самого початку одним з пасторських пріоритетів мого Понтифікату (*Ut unum sint*, 99). Оскільки екуменічна єдність ажніяк не є другорядною для спільноти учнів і екуменічна діяльність не є звичайним додатком до традиційної діяльності Церкви (*ibid.*, 20), а заснована на спасенному Божому задумі зібрати усіх у єдність (*ibid.*, 5), усе це відповідає волі Господа нашого Ісуса Христа, Який хотів щоб була єдина Церква і Який молився Отцю напередодні Своєї смерті, щоб усі були одно (Йо 17, 21).

Пошуки єдності означають глибинну участь у Ісусовій молитві. Другий Ватиканський Собор, який засвоїв це прагнення Господа нашого, не створив власне нічого нового. Спрямований і осяяний Духом Божим, він показав нам у новому світлі істинний і глибинний смисл єдності і кафоличності Церкви. Екуменічний шлях – це шлях Церкви (*ibid.*, 7), яка не є замкненою реальністю, але завжди відкрита місіонерському та екуменічному динамізму (*ibid.*, 5).

Завдання відновлення повного і видимого співпричастя усіх християн стосується не лише певних експертів з екуменічних питань; воно стосується кожного християнина, кожної парафії, кожної спільноти, що є частиною Церкви. Усі покликані виконувати це завдання і ніхто не може відмовитися прийняти Ісусову молитву, щоб усі були одно. Усі покликані молитися і працювати задля єдності учнів Христових.

3. Сьогодні цей екуменічний шлях необхідний як ніколи – адже зараз світ розвивається у напрямку об'єднання, і Церква має прийняти цей виклик у своїй місії євангелізації. Собор констатував, що

розділення християн «є згіршенням для світу та приносить шкоду святій справі проповіді Євангелії всякому створінню» (*Unitatis redintegratio*, п. 1). Отже екуменічна та місіонерська діяльність пов'язані і являють собою два шляхи якими йде Церква виконуючи свою місію у світі та втілюючи у реальності свою католицизм. У наш час ми є свідками хибного гуманізму без Бога, і ми з болем констатуємо існування конфліктів, що призводять до кровопролиття по всьому світу. У цій ситуації Церква тим більше покликана бути знаком і інструментом єдності та примирення з Богом та між людьми (*Lumen gentium*, п. 1).

Декрет про екуменізм був одним з конкретних кроків, якими Церква відповіла на цю ситуацію, дослухаючись до Духа Божого, Який вчить нас уважно читати знаки часу (*Ut unum sint*, п. 3). Наша епоха відчуває глибоку ностальгію за миром. Церква, що є запорукою й інструментом миру Христового, може лише поставити собі на меті подолати розділення християн і стати ще більшою мірою свідком миру, що Христос дарує світові. Як не пригадати у цьому сумному становищі слова апостола: «Благаю вас я, Господній в'язень, поводитися достойно покликання, яким вас візвано, в повноті покорі й лагідності, з довготерпеливістю, терплячи один одного в любові, стараючись зберігати єдність духа зв'язком миру» (Еф 4, 1-3)?

4. Численні екуменічні зустрічі на всіх рівнях церковного життя, богословські діалоги та нове відкриття спільних свідків віри підтвердило, поглибило і збагатило спілкування з іншими християнами, спілкування, яке вже деякою мірою існує, хоча воно ще не повне. Ми вже не вважаємо інших християн далекими або чужими, а бачимо у них братів і

сестер. «Всесвітнє братство» християн стало твердим екуменічним переконанням... Християни прийняли братське милосердя, яке охоплює усіх учнів Христа» (*Ut unum sint*, п. 42).

Ми вдячні Богові за те, що сьогодні можемо констатувати, що за останні десятиріччя, багато віруючих в усьому світі відчули палке прагнення єдності з усіма християнами. Я дякую від усього серця тим, хто стали знаряддями Духу та молилися за цей шлях зближення та примирення.

Усе ж таки, ми ще не досягли кінцевої точки нашого екуменічного шляху: повного і видимого співпричастя в одній вірі, в одних таїнствах та в одному апостольському служінні. Дякуючи Богові, численні відмінності та непорозуміння вже подолано, та численні камені спотикання ще розкидані на цьому шляху. Непорозуміння та упередження ще іноді залишаються, але водночас ми бачимо прикру млявість та вузисть серця; особливо це стосується відмінностей у змісті віри, зосереджених переважно на вченні про Церкву, її природу, служіння. На жаль, ми стикаємося також і з новими проблемами, зокрема в царині етики, де з'являються додаткові розділення, які перешкоджають спільному свідченню.

5. Я добре знаю, що усі ці перешкоди, що заважають – як я вже говорив у Енцикліці *Ecclesia de Eucharistia* (п. 43-46) - брати участь вже сьогодні у таїнстві єдності, ділити євхаристичний Хліб та пити з спільної Чаші на столі Господньому, є причиною багатьох страждань.

Усе це не повинно вести нас до відмови від наших намірів, а навпаки, підбадьорювати нас, аби ми продовжували цю справу та були невтомними у молитві й служінні єдності. Навіть якщо попереду ще довгий і важкий шлях, він буде сповнений радості і

надії. Щодня ми відкриваємо і відчуваємо дію і пульсацію Духа Божого, дію Якого ми також спостерігаємо у Церквах та церковних спільнотах, які ще не прийшли до повного співпричастя з Католицькою Церквою. Ми визнаємо «скарби Христові та чеснотливі вчинки в житті тих, хто свідчить про Христа, часом навіть проливаючи свою кров». (*Unitatis redintegration*, п. 4). Замість того, аби скаржитися на те, що поки що не можливо здійснити, ми повинні дякувати і радіти тому, що вже існує і тому, що вже стало можливим. Здійснення вже сьогодні того, що є можливим, дозволяє нам зростати у єдності і сповнює нас надією, що допоможе нам здолати наступні перешкоди. Християнин не може відмовитися від надії, втратити мужність та ентузіазм. Єдність єдиної Церкви, яка вже існує у Католицькій Церкві та вже не буде втрачена, є запорукою того, що прийде час, коли єдність усіх християн також стане реальністю. (*ibid.*, п. 4).

6. Як уявити майбутнє екуменізму? Ми повинні в першу чергу зміцнити основи екуменічної діяльності, тобто спільну віру в усе те, що виражене у сповідуванні віри, яке виголошується під час обряду хрещення, у апостольському Символі Віри і у Нікейському Символі. Ця доктринальна основа виражає віру, сповідувану Церквою з апостольських часів. Виходячи з цієї віри, ми повинні розвинути поняття і духовність спілкування. «Спілкування святих» та повне спілкування означає не абстрактне уподібнення, а багатство законної різноманітності дарів, що поділяють і визнають усі, як сказано у знаменитому прислів'ї: «*in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*» («в головному – єдність, в другорядному – свобода, в усьому – любов»).

7. Духовність спілкування означає, крім того, здатність дивитися на свого брата у Христі в глибокій єдності, яка народжується з хрещення, «як на «одного з нас»», щоб вміти переживати разом радощі і страждання, щоб здогадуватися про його бажання та відповідати на його потреби, щоб дарувати братові у Христі справжню глибоку дружбу» (*Novo millennio ineunte*, п. 43).

Духовність спілкування «це також здатність бачити у іншому в першу чергу те, що є у ньому позитивного, щоб прийняти і оцінити це як дар Божий: «дар для мене», а не тільки для брата, який безпосередньо отримав його. Духовність спілкування – це, нарешті, вміння «давати місце» братові своєму, носити «тягарі один одному» (Га 6, 2) та відмовитися від спокуси егоїзму, який постійно ставить нам пастки та провокує конкуренцію, кар'єризм, недовіру, ревності. Не треба плекати ілюзії: без такого духовного зближення, зовнішні засоби спілкування навряд чи матимуть сенс. Вони стануть бездушним фасадом, маскою спілкування замість справжньої зустрічі» (*Novo millennio ineunte*, п. 43).

Узагальнюючи можна сказати, що духовність спілкування означає йти разом дорогою до єдності, сповідуючи віру в усій її повноті, у таїнствах та у церковному служінні (*Lumen gentium*, п. 14; *Unitatis redintegratio*, п. 2).

8. На завершення я хотів би окремо сказати про духовний екуменізм, який – як зазначено у Декреті *Unitatis redintegratio* – є душею і серцем усього екуменічного руху (див. п. 8; *Ut unum sint*, 15-17; 21-27). Я вдячний вам за те, що під час конгресу ви підкреслювали цей аспект, що є центральним для майбутнього екуменізму. Не може бути справжнього екуменізму без внутрішнього навернення та очи-

щення пам'яті, без святого життя за Євангелією, і особливо без гарячої та невпинної молитви, яка є відлунням молитви Ісусової. У зв'язку з цим я з радістю констатую розвиток ініціатив спільної молитви, а також появу груп з вивчення та впровадження духовних традицій одне одного (див. Directoire oecuménique, п. 114).

Ми повинні чинити так, як Апостоли з Марією, Матір'ю Божою, після Вознесіння Господнього. Вони зібралися у горниці та молилися про Сходження на них Духа Святого (Ді 1, 12-14). Тільки Він, Дух спілкування та

Любові, може дати нам те повне спілкування, якого ми так палко прагнемо.

«Veni creator Spiritus!» Amen!

Contents

PRESENTATION -4-

INTRODUCTORY PAPERS

Cardinal Walter Kasper

President Pontifical Council for Promoting Christian Unity
“The Decree on Ecumenism – Read Anew After Forty Years”

-13-

H.E. Ioannis Zizioulas

Metropolitan of Pergamon Ecumenical Patriarchate of
Constantinople
Unitatis redin-tegratio: An Orthodox Reflection

-31-

Reverend Professor Geoffrey Wainwright

World Methodist Council
Unitatis redintegratio in a Protestant Perspective

-49-

RETROSPECTIVE ON THE ECUMENICAL COMMITMENT AND CURRENT SITUATION

Bishop Kurt Koch,

Bishop of Basle (Switzerland),
Ecumenical Developments and New Challenges.
Where Do We Stand Forty Years after Unitatis redintegratio?

-71-

Monsignor Eleuterio F. Fortino

Under Secretary Pontifical Council for Promoting Christian Unity
*The Action of the Pontifical Council for Promoting
Christian Unity from the Promulgation of Unitatis
redintegratio Until Today*

-97-

Bishop Brian Farrell

Secretary Pontifical Council for Promoting Christian Unity
Ecumenism Today: The Situation of the Catholic Church

-133-

FUTURE PERSPECTIVES

Cardinal Ivan Dias

Archbishop of Bombay
The Missionary and Ecumenical Task of the Church

-145-

Cardinal Cormac Murphy-O'Connor

Archbishop of Westminster
Concrete Steps in the Ecumenism of Life

-157-

Chiara Lubich

President of the Focolare Movement
A Spirituality of Unity Within Diversity

-167-

Brother Enzo Bianchi

Prior of Bose
A Spirituality of Unity Within Diversity

-179-

CONCLUSION

Cardinal Walter Kasper

Concluding observations

-187-

Unitatis redintegratio

-191-

CELEBRATION OF VESPERS AT ST PETER'S BASILICA

Pope John Paul II

Homily

-215-